МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС ЯК ЗАСІБ ІНТЕГРАЦІЇ І ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Тематична збірка
для професорсько-викладацького складу

1906 КНЕУ
КИЇВ 2005

ББК 74.58
Б 79

Редакційна колегія:

А. М. Колот, проректор (відп. за вип.);
О. О. Субіна (нач. навч.-метод. відділу);
Т. В. Гуть (зав. лабораторії змісту освіти
та організації навчального процесу)

Б 79 **Болонський** процес як засіб інтеграції і демократизації європейської вищої школи: Тематична збірка для професорсько-викладацького складу. — К.: КНЕУ, 2005. — 234 с.

У збірці висвітлюється процес формування загальноєвропейського освітнього простору, завдання щодо модернізації вищої освіти України в контексті Болонського процесу, а також подаються матеріали Міністерства освіти і науки України щодо реалізації основних принципів Болонської декларації у ході підготовки фахівців у вищих навчальних закладах III—IV рівнів акредитації. Збірник містить організаційно-нормативні документи КНЕУ, що регламентують запровадження болонських ініціатив у навчальний процес університету.

ББК 74.58

Розповсюджувати та тиражувати
без офіційного дозволу КНЕУ заборонено

© КНЕУ, 2005

Довідково-інформаційне видання

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС ЯК ЗАСІБ ІНТЕГРАЦІЇ І ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Тематична збірка для професорсько-викладацького складу

Коректор *В. Ровна*
Верстка *Н. Андрієнко*

Підписано до друку 09.06.05. Формат 60×84/16. Папір офсет. № 1.
Гарнітура Тип Таймс. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 13,71.
Обл.-вид. арк. 15,34. Наклад 300 пр. Зам. № 05-2921.

Київський національний економічний університет
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи (серія ДК, № 235 від 07.11.2000)
03680, м. Київ, просп. Перемоги, 54/1
Тел./факс: (044) 458-00-66; 456-64-58
E-mail: publish@kneu.kiev.ua

Друк ПП «Гарант Сервіс»
03067, м. Київ, вул. Машинобудівна, 46
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи (серія ДК, №1256 від 10.02.2003)
Тел./факс: (044) 206–20–75; 206–20–76

ЗМІСТ

Частина І. ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ЗОНИ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ 7

Хронологія подій Болонського процесу..... 8
Залучення європейських держав у Болонський процес 10
1. Сорбоннська декларація (25 травня 1998 р., м. Париж). Спільна декларація про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти 11
2. Болонська конвенція, спільна заява європейських міністрів освіти (18—19 червня 1999 р., м. Болонья). Зона європейської вищої освіти 13
3. Конвенція європейських вищих навчальних закладів і освітніх організацій (29—30 березня 2001 р., м. Саламанка). Формування майбутнього (витяги) 17
4. Комюніке зустрічі європейських міністрів, які відповідають за вищу освіту (18—19 травня 2001 р., м. Прага). До зони європейської вищої освіти (витяги). 20
5. Комюніке конференції міністрів, відповідальних за вищу освіту (19—20 вересня 2003 р., м. Берлін). Створення загальноєвропейського простору вищої освіти (витяги) 24

Частина ІІ. МОДЕРНІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ 30

Розширення доступу до вищої освіти. 36
Забезпечення та гарантія якості вищої освіти. 38
Вищі навчальні заклади та студентство 39
Основні завдання, принципи та етапи формування Європейського простору вищої освіти 40
Додаток до диплома як засіб забезпечення можливості працевлаштування. 44
Запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах України 48
Європейська система трансферу кредитів — ECTS 50

Шкала оцінювання ECTS для оцінки якості досягнень студента . . 53
Педагогічний експеримент щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу. 56
Організація оцінки результатів роботи студента 60
Принципи, шляхи і засоби адаптації вищої освіти України до Європейського простору вищої освіти. 62
Співпраця Міністерства освіти і науки з Європейським Союзом. . 65

Частина III. МАТЕРІАЛИ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ III—IV РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ 66

Рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 24 квітня 2003 р. протокол № 5/5-4. 66
Доповідна записка «Про проведення педагогічного експерименту, щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах» 68
Лист Міністерства освіти і науки України від 19.05.2003 р. № 1/9-243 72
Перелік необхідних умов для запровадження кредитно-модульної системи III—IV рівнів акредитації 73
План заходів з підготовки до проведення педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III—IV рівнів акредитації . . . 74
Наказ № 48 від 23 січня 2004 р. «Про проведення педагогічного експерименту з запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» 76
Програма проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу в вищих навчальних закладах III—IV рівнів акредитації. 79
Наказ № 49 від 23 січня 2004 р. Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004—2005 роки 98
Програма дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України. 99
Заходи щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004—2005 роки 102
Наказ № 761 від 28.09.2004 р. Про проведення педагогічного експерименту в Київському національному економічному університеті з удосконалення порядку атестації випускників та ліквідації академічної заборгованості 110
Наказ № 812 від 20.10.2004 р. Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу 112

Наказ № 962 від 23.12.2004 р. Про проведення педагогічного експерименту в Київському національному економічному університеті з удосконалення структури та змісту навчальних планів 114

Частина IV. ОРГАНІЗАЦІЙНО-НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ КНЕУ, ЩО РЕГЛАМЕНТУЮТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ БОЛОНСЬКИХ ІНІЦІАТИВ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС 116

1. Підбірка Ухвал Вченої ради університету, на яких було розглянуто ряд питань щодо удосконалення організації навчального процесу КНЕУ відповідно до загальноєвропейських вимог 118

«Про Болонську концепцію підготовки фахівців» від 25.12.2003 р.. 119

«Про заходи щодо реалізації положень Болонської декларації в навчальному процесі КНЕУ» від 25.03.2004 р.. 120

«Заходи щодо реалізації положень Болонської декларації»

«Про підсумки науково-дослідної роботи за 2003 рік та напрями її вдосконалення у відповідності з вимогами Болонського процесу» від 27.05.2004 р. 124

«Про включення до навчальних дисциплін змістового модулю «Вища освіта і Болонський процес» від 24.06.2004 р. 129

«Про методику переведення шкали оцінювання знань студентів, що застосовується в КНЕУ, в шкалу системи ECTS» від 24.06.2004 р. 131

«Методика переведення шкали оцінювання знань студентів, що застосовуються в КНЕУ, в шкалу системи ECTS» 133

«Про роботу по вдосконаленню змісту та організації навчального процесу в світлі Болонських ініціатив» від 30.09.2004 р.. . . . 138

«Про зміни в проведенні державної атестації осіб, які завершили навчання в університеті» від 30.09.2004 р. 140

«Тимчасове положення про порядок проведення державної атестації випускників у КНЕУ» 142

«Про вдосконалення робочих навчальних планів на засадах, що відповідають вимогам Болонської декларації» від 27.01.2005 р. . 150

«Про вдосконалення навчальних планів освітньо-кваліфікайного рівня бакалаврів» від 31.03.2005 р. 158

Положення про «Індивідуальний навчальний план студента та результати його виконання» 162

Індивідуальний навчальний план студента освітньо-кваліфікайного рівня «бакалавр» та результати його виконання 168

Вимоги до структури та змісту анотацій вибіркових дисциплін (пакетів), які мають використовуватися студентами при формуванні індивідуальних навчальних планів 190

«Про внесення змін і доповнень до нормативних документів, що регламентують організацію навчального процесу» від 28.04.2005 р. 191

2. Підбірка Наказів ректора, що регламентують реалізацію в університеті Болонських ініціатив: 193
«Про реалізацію положень Болонської декларації» від 06.02.2004 р. № 69. 194
«Про заходи щодо удосконалення підготовки фахівців на основі впровадження тренінгових технологій навчання» від 07.04.2004 р. № 214. 196
«Про створення робочої групи університету з питань реалізації Болонських ініціатив» від 5.11.2004 р. № 719 198
«Про подальші заходи щодо проведення педагогічного експерименту відповідно до вимог Болонського процесу» від 26.11.2004 р. № 752 203
«Про підготовку Інформаційних пакетів ECTS» від 1.12.2004 р. № 760 206
ECTS — Інформаційний пакет 209
«Про затвердження нових редакцій нормативних документів, що регламентують організацію контролю якості знань студентів» від 29.04.2005 р. № 261;. 217
«Порядок оцінювання знань студентів КНЕУ з урахуванням вимог Болонської декларації»;. 218
«Порядок ліквідації академічних заборгованостей студентів». . . 230

Список літератури 232

Частина І

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

У процесі об'єднання Європи, який супроводжується формуванням спільного освітнього простору з єдиними вимогами, критеріями і стандартами, важливою метою є консолідація зусиль освітянської та наукової громадськості задля забезпечення належних умов підготовки професійних кадрів світового рівня. Цей інтеграційний процес, що сформувався під егідою Болонської декларації, спрямований на впровадження загальноєвропейських норм в освіті і науці та поширення національних культурних і науково-технічних надбань серед європейських країн.

У рамках Болонського процесу було сформульовано шість ключових позицій:

1. Уведення двоциклового навчання. Фактично пропонується ввести два цикли навчання: 1-й — до одержання першого академічного ступеня і 2-й — після його одержання. При цьому тривалість навчання на 1-му циклі має бути не менше 3-х і не більше 4-х років. Навчання впродовж другого циклу може передбачати отримання ступеня магістра (через 1—2 роки навчання після одержання 1-го ступеня) і/або докторського ступеня (за умови загальної тривалості навчання 7—8 років).

2. Запровадження кредитної системи. Пропонується запровадити в усіх національних системах освіти систему обліку трудомісткості навчальної роботи в кредитах. За основу пропонується прийняти ECTS (Європейська система перезарахування кредитів (*залікових одиниць трудомісткості*)), зробивши її нагромаджувальною системою, здатною працювати в рамках концепції «навчання впродовж усього життя».

3. Контроль якості освіти. Передбачається організація акредитаційних агентств, незалежних від національних урядів і міжнародних організацій. Оцінка буде ґрунтуватися не на тривалості або змісті навчання, а на тих знаннях, уміннях і навичках, що отримали випускники. Одночасно будуть встановлені стандарти транснаціональної освіти.

4. Розширення мобільності. На основі виконання попередніх пунктів передбачається істотний розвиток мобільності студентів. Окрім того, ставиться питання про розширення мобільності викладацького й іншого персоналу для взаємного збагачення євро-

пейським досвідом. Передбачається зміна національних законодавчих актів у сфері працевлаштування іноземців.

5. Забезпечення працевлаштування випускників. Одним із важливих положень Болонського процесу є орієнтація вищих навчальних закладів на кінцевий результат: знання й уміння випускників повинні бути застосовані та практично використані на користь усієї Європи. Усі академічні ступені й інші кваліфікації мають бути затребувані європейським ринком праці, а професійне визнання кваліфікацій має бути спрощене. Для забезпечення визнання кваліфікацій планується повсюдне використання Додатка до диплома, який рекомендований ЮНЕСКО.

6. Забезпечення привабливості європейської системи освіти. Одним із головних завдань, що має бути вирішене в рамках Болонського процесу, є залучення в Європу більшої кількості студентів з інших регіонів світу. Вважається, що введення загальноєвропейської системи гарантії якості освіти, кредитної системи накопичення, легкодоступних кваліфікацій тощо сприятиме підвищенню інтересу європейських та інших громадян до вищої освіти.

Метою цього видання є ознайомлення українського освітнього співтовариства з основними документами, прийнятими в рамках Болонського процесу. Знання цих документів дозволить науковцям вищих навчальних закладів в Україні оцінити свої можливості щодо вжиття заходів, спрямованих на унормування структур і дій, прийнятих і/або тих, що приймаються європейським освітнім співтовариством.

ХРОНОЛОГІЯ ПОДІЙ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Дата	Місце проведення	Подія
25 травня 1998 року	Париж, Франція	Міністри, що представляють Великобританію, Німеччину, Італію і Францію, прийняли Спільну декларацію
Березень 1999 року	Веймар, Німеччина	Зустріч генеральних директорів ЄС і керівництва Ради ректорів європейських країн для обговорення проблем акредитації й оцінки у вищій освіті
Травень 1999 року	Копенгаген, Данія	Публікація звіту «Тенденції у вищій освіті — І» на замовлення CRE, Конфедерації Рад ректорів країн, що входять у EU, і за фінансової підтримки ЄС

Продовження табл.

Дата	Місце проведення	Подія
18—19 червня 1999 року	Болонья, Італія	Перша зустріч європейських міністрів, що відповідають за вищу освіту, і прийняття спільної декларації
8—10 лютого 2001 року	Лісабон, Португалія	Семінар «Акредитація / Надання законної сили»
14—15 лютого 2001 року	Берлін, Німеччина	Національний семінар із питань Болонського процесу
16—17 лютого 2001 року	Ґельсінкі, Фінляндія	Міжнародний семінар «Університетські ступені короткого циклу»
1—3 березня 2001 року	Упсала, Швеція	Неформальна зустріч європейських міністрів, що відповідають за освіту і наукові дослідження
2—4 березня 2001 року	Мальме, Швеція	Міжнародний семінар «Транснаціональна освіта»
10 березня 2001 року	Антверпен, Бельгія	Семінар фламандського співтовариства з проблем Болонського процесу
10—12 березня 2001 року	Антверпен, Бельгія	Семінар студентів Європи «Втілення в життя Болонської декларації»
13—14 березня 2001 року	Белград, Югославія	Національний семінар із проблем Болонського процесу
22—25 березня 2001 року	Ґетеборґ, Швеція	Прийняття Ґетеборзької конвенції конференцією Асоціації національних студентських спілок у Європі
29—30 березня 2001 року	Саламанка, Іспанія	Конференція європейських вищих навчальних закладів і освітніх організацій, прийняття спільного документа
9 квітня 2001 року	Стокгольм, Швеція	Зустріч Групи керівництва в Болонському процесі
21 квітня 2001 року	Брюссель, Бельгія	Зустріч Ради Асоціації європейських університетів
26 квітня 2001 року	Брюссель, Бельгія	Зустріч у розширеному складі групи, що готує рекомендації з Болонського процесу
Квітень 2001 року	Ґельсінкі, Фінляндія	Публікація звіту «Тенденції у вищій освіті — II» за фінансової підтримки ЄС і ETF
6—8 травня 2001 року	Хальмстад, Швеція	Зустріч генеральних директорів ЄС і керівництва Рад ректорів європейських країн
10—16 травня 2001 року	Братислава, Словаччина	Міжнародний семінар і 40-ва зустріч Ради Асоціації національних спілок студентів у Європі

Закінчення табл.

Дата	Місце проведення	Подія
17 травня 2001 року	Прага, Чехія	Зустріч у розширеному складі групи, що готує рекомендації з Болонського процесу
18—19 травня 2001 року	Прага, Чехія	Зустріч європейських міністрів, що відповідають за вищу освіту
Червень 2001 року	Рига, Латвія	8-а спільна зустріч у рамках мереж ENIC і NARIC і прийняття документа «Визнання результатів (навчання) у Болонському процесі»
5—8 грудня 2001 року	Тампере, Фінляндія	13-а щорічна конференція EAIE, розгляд питань Болонського процесу
1—2 березня 2002 року	Брюссель, Бельгія	Болонський процес: Зона європейської вищої освіти: перспективи і розвиток для сільськогосподарських і пов'язаних з ними наук; компетенція випускників
21—23 травня 2003 року	Ґрац, Австрія	Друга конференція представників європейських вищих навчальних закладів і освітніх організацій
19—20 вересня 2003 року	Берлін, Німеччина	Третя зустріч європейських міністрів, що відповідають за вищу освіту

ЗАЛУЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ У БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС

Рік підписання Болонської декларації	Скорочена назва країни
1999	Австрія, Бельгія, Болгарія, Великобританія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швейцарія, Швеція
2001	Кіпр, Ліхтенштейн, Туреччина, Хорватія
2003	Албанія, Андорра, Боснія і Герцеговина, Ватикан, Македонія (Сербія і Чорногорія), Росія
Країни, які не є учасниками Болонського процесу	
	Бєларусь, Молдова, Монако, Сан-Маріно, Україна, Югославія

1. СОРБОННСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ
25 травня 1998 року, м. Париж

СПІЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ГАРМОНІЗАЦІЮ АРХІТЕКТУРИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У Європейському процесі нещодавно було зроблено декілька надзвичайно важливих кроків. Однак не варто забувати, що Європа — це не тільки євро, банки й економіка: вона повинна стати також і Європою знань. Отже, необхідно будувати і посилювати інтелектуальну, культурну, соціальну й технічну базу нашого континенту. Особливо це стосується університетів, що продовжують відігравати переломну роль у такому розвитку.

Університети з'явилися в Європі понад три чверті тисячоліття тому. Наші чотири країни пишаються своїми найстарішими університетами, з-посеред них найпопулярнішим є Університет Парижа, що святкує сьогодні ювілей. У ті часи студенти і вчені могли вільно і швидко поширювати й поглиблювати свої знання на цілім континенті. Сьогодні ж багато хто з наших студентів закінчує своє навчання, так і не маючи можливості навчатися поза межами своєї країни.

Ми йдемо до періоду істотних змін в освіті та умовах праці, до розмаїтості шляхів становлення фахової кар'єри з очевидною необхідністю навчання й підготовки протягом усього життя. Ми заборгували нашим учням (і нашому суспільству в цілому) систему вищої освіти, у якій їм давалися б кращі можливості шукати та знаходити галузі, в котрих вони мали б перевагу перед іншими людьми.

Відкрита Зона європейської вищої освіти несе безліч позитивних перспектив, звісно ж, із повагою до наших розходжень, але й потребує, з іншого боку, продовження зусиль для ліквідації бар'єрів і розробки таких умов для викладання й навчання, що розширили б мобільність і зробили співробітництво ближчим, ніж будь-коли досі.

Таке міжнародне визнання і високий потенціал наших систем освіти безпосередньо пов'язані з їх зовнішньою і внутрішньою відкритістю. Здається, що назріла необхідність у системі, в котрій для міжнародного порівняння й еквівалентності повинні існувати два основні цикли: доступеневий і післяступеневий.

У цій системі суттєвої новизни і гнучкості може бути досягнуто через використання семестрів і кредитів (як це зроблено в схемі ECTS). Це забезпечить перевірку правильності отриманих кре-

дитів для тих, хто вибирає початкову освіту або продовження навчання в різноманітних європейських університетах, і тих, хто хотів би мати можливість одержати ступінь у будь-який зручний для себе час протягом життя. Дійсно, ті, котрі навчаються, повинні мати право ввійти в академічний світ у будь-який час їхнього фахового життя та незалежно від їхньої попередньої підготовки.

Студенти доступеневого циклу мусять мати доступ до диверсифікованих програм, що сприяють можливості отримання міждисциплінових занять, розвитку знання іноземних мов і використання нових інформаційних технологій.

Міжнародне визнання названого циклу, який відповідає сумірному рівневі кваліфікації, важливе для успіху цієї спроби, в якій ми хотіли б зробити наші схеми розвитку вищої освіти зрозумілими для усіх.

У післяступеневому циклі мусить бути вибір між коротшою за тривалістю програмою отримання ступеня магістра і тривалішою програмою одержання докторського ступеня, з можливістю переходу від однієї програми до іншої. І в тій, і в іншій програмах відповідний акцент повинен бути зроблено на дослідницькій і самостійній роботі.

Студенти як доступеневого, так і післяступеневого циклів мають заохочуватися до навчання, принаймні один семестр, в університетах поза межами своєї власної країни. Водночас, усе більша кількість викладацького й дослідницького персоналу повинна працювати в європейських країнах, відмінних від своєї власної. Підтримка Європейською спілкою мобільності студентів і викладачів має використовуватися повністю.

У більшості країн, не тільки в межах Європи, тепер є дуже актуальною потреба в такій еволюції, що спонукало до широкого обговорення цієї проблеми на конференціях європейських ректорів, президентів університетів, груп експертів і вчених у деяких наших країнах.

Торік у Лісабоні була узгоджена Конвенція про визнання в Європі кваліфікацій вищої освіти для академічних цілей. Вона впровадила велику кількість базових вимог і підтвердила, що окремі країни можуть брати участь у конструктивнішій схемі визнання. Приймаючи цю позицію, можна користуватися вимогами Конвенції і йти далі. Уже зараз є багато точок дотику у сфері взаємного визнання ступенів вищої освіти для фахових цілей із використанням перспективних директив Європейської спілки.

Наші уряди, однак, продовжують відігравати визначальну роль у досягненні цих цілей, заохочуючи засоби підтвердження надба-

них знань і кращого визнання відповідних ступенів. Ми очікуємо, що це сприятиме подальшим міжуніверситетським угодам. Прогресивна гармонізація всіх наших ступенів і циклів навчання може бути досягнута через зміцнення вже існуючого досвіду, спільні дипломи, експериментальні ініціативи і через діалог із усіма зацікавленими особами.

Ми, отже, погоджуємося схвалити створення загальної системи, спрямованої на зовнішнє визнання й полегшення мобільності студентів, а також і на розширення можливостей їх працевлаштування. Сьогодні тут, у Сорбонні, ювілей Університету Парижа дає нам прекрасну можливість брати участь у спробі створення Зони європейської вищої освіти, де національні особливості й спільні інтереси можуть взаємодіяти й посилювати один одного задля вигоди Європи, її студентів та, в більш загальному сенсі, її громадян. Ми закликаємо інші держави, членів Спілки та інші європейські країни приєднатися до нас для досягнення цієї мети, а всі європейські університети — об'єднатися для підсилення становища Європи у світі через плавно регульоване поліпшення й модифікацію освіти для своїх громадян.

Клод АЛЛЕГРІ
Міністр у справах національної освіти,
досліджень і технології (Франція)
Луїджі БЕРЛІНГУЕР
Міністр суспільного розвитку,
університетів і досліджень (Італія)
Тесса БЛЕКСТОУН
Міністр вищої освіти (Великобританія)
Юрген РУТТГЕРС
Міністр у справах освіти, науки,
досліджень і технології (Німеччина)

2. БОЛОНСЬКА КОНВЕНЦІЯ, СПІЛЬНА ЗАЯВА ЄВРОПЕЙСЬКИХ МІНІСТРІВ ОСВІТИ

18—19 червня 1999 року, м. Болонья

ЗОНА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Завдяки досягненням останніх декількох років освітні процеси, що відбуваються в Європі, набули конкретнішого характеру, що відповідає сучасним реаліям розвитку країн Європейської спілки та її громадян. Отже, на нашу думку, зростає усвідомлення все більшою частиною політичного й академічного світу по-

треби у встановленні якісно нових і тісних зв'язків у цілій Європі, яка розвивається, у формуванні й зміцненні її інтелектуального, культурного, соціального та науково-технологічного потенціалу.

«Європа знань» тепер уже широко визнана як незамінний чинник соціального й гуманітарного розвитку, а також як необхідний компонент об'єднання та збагачення європейської людності.

Важливість освіти й освітнього співробітництва в розвитку й зміцненні стійких, мирних і демократичних суспільств є універсальною і підтверджується як першочергова, особливо у зв'язку із ситуацією в Південно-Східній Європі.

Сорбоннська декларація від 25 травня 1998 року, що була ініційована цими міркуваннями, визначила центральну роль університетів у розвитку європейських культурних цінностей. Вона обґрунтувала створення Зони європейської вищої освіти як основного шляху розвитку мобільності громадян із можливістю їхнього працевлаштування для загального розвитку континенту.

Багато європейських країн погодилися з цілями, викладеними в декларації, підписали її або загалом схвалили. Спрямованість реформ декількох систем вищої освіти, розпочатих у цей час в Європі, довела, що багато урядів має наміри діяти саме в цьому напрямку.

Європейські вищі навчальні заклади, наслідуючи фундаментальні принципи, сформульовані в університетській хартії «*Magna Charta Universitatum*», прийнятій в Болоньї 1988 року, сприйняли заклик у тій частині, що їх стосується, і перебрали на себе головну роль у побудові Зони європейської вищої освіти. Це має неабияке значення, оскільки незалежність і автономія університетів дають впевненість у тому, що системи вищої освіти і наукових досліджень будуть безупинно адаптуватися до нових потреб, до запитів суспільства і до необхідності розвитку наукових знань.

Курс було прийнято у правильному напрямку і з визначеною метою. Проте для досягнення більшої сумісності та порівнянності систем вищої освіти їм необхідно забезпечити безупинний розвиток. Щоб досягти перших матеріальних результатів, необхідно підтримати цей курс через виконання конкретних заходів. На зустрічі 18-го червня, у якій брали участь авторитетні експерти і вчені з усіх наших країн, були внесені дуже корисні пропозиції з ініціатив, які необхідно прийняти.

Ми мусимо, зокрема, розглянути мету збільшення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти. Життєздатність і ефективність будь-якої цивілізації зумовлені привабливістю, яку її культура має для інших країн. Тож необхідно мати певність, що європейська система вищої освіти набу-

ває рівня всесвітнього тяжіння, що відповідає нашим екстраординарним культурним і науковим традиціям.

Схвалюючи загальні принципи, зазначені в Сорбоннській декларації, ми приймаємо зобов'язання координувати нашу політику, щоби досягти в найближчій перспективі (і, у будь-якому випадку, — у межах першого десятиліття третього тисячоліття) таких цілей, які ми розглядаємо як першорядні для створення Зони європейської вищої освіти й просування європейської системи вищої освіти цілим світом:

- Прийняття системи легкозрозумілих і сумірних ступенів, зокрема, через упровадження Додатка до диплома для забезпечення можливості працевлаштування європейських громадян і підвищення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти.
- Прийняття системи, що заснована на двох основних циклах, — доступеневому та післяступеневому. Доступ до другого циклу вимагатиме успішного завершення першого циклу навчання тривалістю не менше трьох років. Ступінь, що присуджується після першого циклу, має бути затребуваним на європейському ринку праці як кваліфікація відповідного рівня. Другий цикл спрямований на отримання ступеня магістра і/або доктора, як це прийнято в багатьох європейських країнах.
- Впровадження системи кредитів за типом ECTS — європейської системи перезарахування залікових одиниць трудомісткості, як належного засобу підтримки великомасштабної студентської мобільності. Кредити можуть бути отримані також і в рамках освіти, що не є ще вищою, залучаючи до навчання протягом усього життя, якщо вони викличуть зацікавлення приймаючих університетів.
- Сприяння мобільності шляхом подолання перешкод до ефективного здійснення вільного пересування, для цього:
  - студентам повинен бути забезпечений доступ до можливості одержання освіти і практичної підготовки, а також до супутніх послуг;
  - викладачам, дослідникам і адміністративному персоналові повинні бути забезпечені визнання і зарахування часу, витраченого на провадження досліджень, викладання та стажування в європейському регіоні, без нанесення збитку їхнім правам, установленим законом.
- Сприяння європейському співробітництву в забезпеченні відповідної якості освіти для розробки адекватних критеріїв і методологій.
- Сприяння необхідним європейським поглядам у вищій освіті, особливо щодо розвитку навчальних планів, міжінституційно-

го співробітництва, схем мобільності, спільних програм навчання, практичної підготовки і провадження наукових досліджень.

Ми зобов'язуємося досягти зазначених цілей (у рамках наших інституційних повноважень і з дотриманням повної поваги до різноманітних культур, мов, національних систем освіти й університетської автономії) для того, щоби зміцнити Зону європейської вищої освіти. І, нарешті, ми, разом із неурядовими європейськими організаціями, компетентними у сфері вищої освіти, будемо використовувати можливості міжурядового співробітництва. Ми очікуємо, що університети відгукнуться, як завжди, швидко й позитивно, і активно сприятимуть успіхові нашої справи.

Переконані в тому, що створення Зони європейської вищої освіти потребує постійної підтримки, уважного керування й адаптації до безупинно еволюціонуючих потреб розвитку, ми вирішили зустрітися знову протягом найближчих двох років, щоб оцінити досягнутий прогрес і виробити заходи на майбутнє.

Каспар ЕЙНЕМ Міністр науки і транспорту (Австрія)
Герард ШМІТ Генеральний директор Міністерства вищої освіти і досліджень французького співтовариства (Бельгія)
Ян АДІ Генеральний директор департаменту освіти Міністерства фламандського співтовариства (Бельгія)
Ганна Марія ТОТОМАНОВА
Заступник міністра освіти і науки (Болгарія)
Едуард ЗЕМАН Міністр у справах освіти, молоді і спорту (Чеська Республіка)
Маргарет ВЕСТАГЕР Міністр освіти (Данія)
Тонис ЛУКАС Міністр освіти (Естонія)
Майя РАСК Міністр освіти і науки (Фінляндія)
Клод АЛЛЕГРІ Міністр національної освіти, досліджень і технології (Франція)
Вольф-Михаэль КАТЕНХУЗЕН Парламентський державний секретар Федерального міністерства освіти і досліджень (Німеччина)
Утэ ЕРДСІЄК-РАВЕ Міністр освіти, науки, досліджень і культури землі Шлезвіг-Гольштейн (Постійно діюча конференція Міністрів культури німецьких земель)
Херасимос АРСЕНІС Міністр у справах народної освіти і релігії (Греція)
Адам КІСС Заступник Державного секретаря по вищій освіті і науці (Угорщина)

Гудридур СИГУРДАРДОТТИР Генеральний секретар
Міністерства освіти, науки і культури (Ісландія)
Пат ДОУЛІНГ Керуючий співробітник
Міністерства освіти і науки (Ірландія)
Ортенсио ЗЕКЧІНО Міністр університетів, наукових
і технологічних досліджень (Італія)
Тетяна КОКЕК Державний Міністр вищої освіти і науки (Латвія)
Корнелиус ПЛАТЕЛІС Міністр освіти і науки (Литва)
Эрна ХЕННІКОТ-ШОЕРГЕС Міністр національної освіти
і професійно-технічної підготовки (Люксембург)
Луіс ГАЛЕА Міністр освіти (Мальта)
Люк ХЕРМАНС Міністр освіти, культури і науки (Нідерланди)
Йон ЛІЛЛЕТУН Міністр у справах освіти,
досліджень і церкви (Норвегія)
Вілібалт ВІНКЛЕР Помічник Державного секретаря
по національній освіті (Польща)
Эдуардо Маршал ГРІЛО Міністр освіти (Португалія)
Андрій МАРГА Міністр національної освіти (Румунія)
Мілан ФТАЦНІК Міністр освіти (Словацька Республіка)
Павло ЗГАГА Державний секретар
у справах вищої освіти (Словенія)
Хуан ФЕРНАНДЕС ДІАС Державний секретар у справах
освіти, університетів, досліджень і розвитку (Іспанія)
Агнета БЛАДХ Державний секретар
у справах освіти і науки (Швеція)
Чарльз КЛЕЙБЕР Державний секретар у справах науки
і досліджень (Швейцарська Конфедерація)
Баронеса Тесса БЛЕКСТОУН Державний міністр
у справах освіти і зайнятості (Великобританія)

3. КОНВЕНЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ І ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ

29—30 березня 2001 року, м. Саламанка

ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО

(витяги)

Понад 300 європейських вищих навчальних закладів та їх представницьких організацій зібралися у Саламанці з метою підготувати свої пропозиції до Празької зустрічі міністрів вищої освіти країн, які брали участь у Болонському процесі. Учасники домовилися про цілі, принципи та пріоритети.

Європейські вищі навчальні заклади знову підтверджують свою підтримку принципів Болонської декларації і свої зобов'язання зі створення до кінця десятиліття Зони європейської вищої освіти. Вони вбачають у заснуванні в Саламанці Асоціації європейських університетів (EUA) як символічне, так і практичне значення для більш ефективного інформування урядів і суспільств і, тим самим, для підтримки формування свого майбутнього в Зоні європейської вищої освіти.

1. Принципи

Автономія з відповідальністю

Логіка розвитку потребує, щоб у європейських університетів була можливість діяти відповідно до керівного принципу автономії у поєднанні з відповідальністю. Як автономні та відповідальні юридичні, освітні й соціальні об'єкти, вони підтверджують свою прихильність принципам *Magna Charta Universitatum* 1988 року і, зокрема, академічній свободі. Тому університети повинні мати право формувати свою стратегію, вибирати свої пріоритети в навчанні та провадженні наукових досліджень, витрачати свої ресурси, профілювати свої програми та встановлювати свої критерії для прийому професорів і студентів. Європейські вищі навчальні заклади готові до конкуренції вдома, у Європі й у світі, але для цього вони мають потребу в необхідній організаційній свободі, ясних і доброзичливих засадах регулювання й достатньому фінансуванні, інакше вони не матимуть можливості для співпраці й змагання. Плани завершення створення Зони європейської вищої освіти залишаться невиконаними або спричинять нерівноправність конкуренції, якщо в багатьох країнах будуть здійснюватися безпосереднє регулювання, детальний адміністративний і фінансовий контроль стосовно вищої освіти.

Конкуренція, що підтримує якість вищої освіти, не відкидає співробітництва і не може бути зведена до концепції комерції. Університети в деяких країнах Європи перебувають ще не в тому становищі, щоб конкурувати на рівних, перебуваючи, зокрема, віч-на-віч із небажаним відпливом інтелекту у межах Європи.

Освіта як відповідальність перед суспільством

Зона європейської вищої освіти повинна будуватися на європейських традиціях відповідальності освіти перед суспільством; на широкому й відкритому доступі як до доступеневого, так і післяступеневого навчання; на освіті для розвитку особистості й навчанні протягом усього життя; на громадянстві як короткочасної, так і тривалої соціальної доцільності.

Вища освіта, ґрунтована на наукових дослідженнях

Оскільки наукові дослідження є рушійною силою вищої освіти, то й створення Зони європейської вищої освіти має відбуватися одночасно й паралельно зі створенням Зони європейських наукових досліджень.

Організація диверсифікації

Європейська вища освіта завжди була різноманітною у частині мов, національних систем, типів інститутів, орієнтації профілів підготовки та навчальних планів. У той же час її майбутнє залежить від спроможності організувати те цінне розмаїття так ефективно, щоб мати позитивні результати, а не труднощі, гнучкість, а не непрозорість. Вищі навчальні заклади хочуть користуватися конвергенцією, — зокрема, у загальних поняттях, загальнодоступних у цій предметній галузі поза кордонами — і мати справу з розмаїтістю як з активом, а не як причиною для невизнання або винятку. Вони задіяні у створенні достатнього саморегулювання для гарантії оптимального рівня об'єднання так, щоб їхні зусилля до сумісності не були підірвані занадто великою дисперсією у визначенні й застосуванні кредитів, в основних категоріях ступенів і в критеріях якості.

II. Ключові питання: *Якість як наріжний камінь формування; Формування довіри; Сумісність; Мобільність; Сумісні кваліфікації на доступеневому і післяступеневому рівнях; Привабливість.*

Європейські вищі навчальні заклади визнають, що їхні студенти потребують і вимагають кваліфікацій, які вони можуть ефективно використовувати для свого навчання й кар'єри по всій Європі. Інститути, їхні мережі й організації підтверджують свою роль і відповідальність у цьому плані і свідчать про свою готовність належним чином організувати себе в рамках автономії.

Вищі навчальні заклади звертаються до урядів із проханням полегшувати і заохочувати зміни, забезпечувати критерії для координації і керівництва зближенням із урахуванням національних і європейських особливостей. Вони підтверджують свою здатність і готовність ініціювати і підтримувати прогрес спільними зусиллями:

— здійснити переоцінку вищої освіти і наукових досліджень для всієї Європи;

— реорганізувати вищу освіту загалом і поновити програми зокрема;

— розвивати й базувати вищу освіту на основі наукових досліджень;

— виробити взаємоприйнятні механізми для оцінки, гарантії та підтвердження якості;

— послуговуватися загальними термінами європейського виміру і забезпечувати сумісність різних інститутів, програм, ступенів;

— сприяти мобільності студентів, персоналу й можливості працевлаштування випускників у Європі;

— підтримувати зусилля з модернізації університетів у країнах, де існують значні проблеми щодо входження в Зону європейської вищої освіти;

— провадити зміни, будучи відкритими, привабливими, конкурентоспроможними вдома, в Європі й у світі;

— дотримуватись позиції, що вища освіта має бути відповідальною перед суспільством.

4. КОМЮНІКЕ ЗУСТРІЧІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МІНІСТРІВ, ЯКІ ВІДПОВІДАЮТЬ ЗА ВИЩУ ОСВІТУ

18—19 травня 2001 року, м. Прага

ДО ЗОНИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

(витяги)

Через три роки після Сорбоннської і два роки після підписання Болонської декларації європейські міністри, відповідальні за вищу освіту, і представники 32 країн, які підписали декларацію, зустрілися в Празі, щоб оцінити досягнуті успіхи і визначити напрямки і пріоритети дій на наступні роки.

Подальші дії після досягнення шести цілей Болонського процесу

Міністри заявили, що, з огляду на прийняття Болонської декларації, формування Зони європейської вищої освіти є умовою для розширення привабливості й конкурентоспроможності вищих навчальних закладів Європи. Вони підтримали тезу про те, що вища освіта повинна розглядатися як суспільне благо, що вона була, є і залишиться уважною до суспільних зобов'язань (правил і т. ін.), і що студенти — повноправні члени співтовариства вищої освіти. З цього погляду міністри прокоментували подальший процес у такий спосіб:

Прийняття системи легкозрозумілих і адекватних ступенів

Міністри рішуче закликали університети й інші вищі навчальні заклади використовувати всі переваги існуючого національно-

го законодавства і європейських інструментів, націлених на полегшення академічного і фахового визнання поділів курсів, ступенів і інших досягнень так, щоб громадяни могли ефективно використовувати свої кваліфікації, уміння і навички у всій Зоні європейської вищої освіти. Міністри закликали існуючі організації і мережі типу NARIC і ENIC сприяти на інституційному, національному і європейському рівнях простому, ефективному і справедливому визнанню, що має бути адекватним викладеній розмаїтості кваліфікацій.

Прийняття системи, заснованої, по суті, на двох основних циклах

Міністри із задоволенням відзначили енергійне обговорення і розвиток структури ступенів, заснованої на двох основних циклах, що чітко формулюють вищу освіту для доступеневого і післяступеневого навчання. Деякі країни вже прийняли цю структуру, а декілька інших розглядають її з великим зацікавленням. Важливо відзначити, що в багатьох країнах ступені бакалавра і магістра або два інші сумірні ступені можуть бути отримані як в університетах, так і в інших вищих навчальних закладах. Програми, що ведуть до ступеня, можуть мати і дійсно мають різноманітну орієнтацію й різноманітні конфігурації для пристосування до розмаїтості індивідуумів, потреб навчального процесу і ринку праці, як це було визнано на семінарі в Гельсінкі зі ступенів бакалаврського рівня (лютий 2001 року).

Запровадження системи кредитів

Міністри підкреслили, що для більшої гнучкості в процесах навчання й одержання кваліфікацій необхідне встановлення загальних наріжних каменів кваліфікацій, підтриманих кредитною системою типу ECTS, або інший ECTS — сумісною системою, що забезпечує як диференційно-розрізнювальну, так і накопичувальну функції. Разом із взаємно визнаними системами забезпечення якості такі домовленості полегшать студентам доступ до європейського ринку праці і розширять сумісність із світом праці, привабливість і конкурентоспроможність європейської вищої освіти. Повсюдне використання такої системи кредитів і Додатки до диплома сприятимуть прогресу в цьому напрямку.

Сприяння мобільності

Міністри знову погодилися, що поліпшення мобільності студентів, викладачів, дослідників і апарату управління, як це зазначено в Болонській декларації, має вирішальну важливість. Тому вони підтвердили своє зобов'язання докласти зусиль для усунен-

ня перешкод вільному пересуванню студентів, викладачів, дослідників і апарату управління і підкреслили важливість соціальних питань мобільності. Вони взяли до уваги можливості для мобільності, запропоновані відповідно до програм Європейського співтовариства, і прогрес, досягнутий у цій галузі, наприклад, запуском Плану дій з мобільності за підтримки Ради Європи (Найсе, 2000 рік).

Сприяння європейському співробітництву в забезпеченні якості

Міністри визнали життєво важливу роль, яку відіграють системи якості в забезпеченні стандартів високої якості та у полегшенні порівнюваності кваліфікацій по всій Європі. Вони також схвалили більш тісне співробітництво між мережами із забезпечення якості і з визнання. Було підкреслено потребу близького європейського співробітництва і взаємної довіри в прийнятті національних систем забезпечення якості. Відтак було закликано університети й інші вищі навчальні заклади поширювати приклади кращої практики і розробляти сценарії для взаємного прийняття механізмів акредитації/сертифікації та оцінки. Міністри спонукали університети й інші вищі навчальні зак-

лади, національні агентства і Європейську мережу забезпечення якості у вищій освіті (ENQA) співпрацювати в кооперації з відповідними організаціями країн, що не є членами ENQA, у встановленні загальних норм прийняття рекомендацій і поширення кращої практики.

Сприяння європейському підходу до вищої освіти

Щоб далі посилювати важливі європейські виміри вищої освіти і можливості працевлаштування випускників, міністри закликали сектор вищої освіти збільшувати розвиток модулів, орієнтацією або організацією на всіх рівнях курсів і програм із «європейським» спрямуванням. Особливо це стосується модулів, курсів і програм, запропонованих інститутами різних країн, що співпрацюють, і є провідними до спільного визнання ступенів.

Крім того, міністри акцентували увагу на таких позиціях:

Навчання протягом усього життя

Навчання протягом усього життя є істотним елементом Зони європейської вищої освіти. У майбутній Європі, що будується, як суспільство та й економіка, засновані на знаннях, тому стратегія навчання протягом усього життя повинна стати віч-на-віч із проблемами конкурентоспроможності та використання нових техно-

логій, поліпшення соціальної єдності, рівних можливостей і якості життя.

Вищі навчальні заклади і студенти

Міністри привітали і підкреслили необхідність залучення університетів, інших вищих навчальних закладів і студентів як компетентних, активних і конструктивних партнерів у заснуванні та формуванні Зони європейської вищої освіти. Інститути продемонстрували важливість, яку вони надають створенню спільної й ефективної, але усе ж різноманітної і такої, що пристосовується, Зони європейської вищої освіти. Відзначалось, що якість — основна умова для довіри, доречності, мобільності, сумісності та привабливості Зони європейської вищої освіти. Міністри оцінили внесок вищих навчальних закладів у розвиток програм навчання, що об'єднують академічну якість із сумісністю до довгострокової можливості працевлаштування, і закликали продовжити їхню активну діяльність у цьому напрямку.

Було наголошено і на тому, що студенти мають брати участь і впливати на організацію і зміст освіти в університетах та інших вищих навчальних закладах. Міністри також знову підтвердили відзначену тими, хто навчається, необхідність брати до уваги в Болонському процесі також і соціальні питання.

Сприяння забезпеченню привабливості Зони європейської вищої освіти

Міністри погодилися з важливістю розширення привабливості європейської вищої освіти для тих, хто навчається із Європи й інших частин світу. Розуміння і сумірність європейських ступенів вищої освіти в усьому світі повинні бути розширені розвитком загальних рамок кваліфікацій, а також узгодженим забезпеченням якості і механізмами акредитації/сертифікації і збільшенням інформаційних зусиль. Міністри акцентували увагу та тому, що якість вищої освіти і наукових досліджень є і повинна бути важливим визначальним чинником міжнародної привабливості і конкурентоспроможності Європи. Міністри погодилися, що має бути підвищена увага до переваг Зони європейської вищої освіти аніж до інститутів і програм різноманітної конфігурації. Вони закликали до збільшення співробітництва між європейськими країнами в частині, що стосується можливого значення і перспектив транснаціональної освіти.

Енергійне продовження

Міністри зобов'язались продовжити співробітництво, що засноване на цілях, викладених у Болонській декларації, і побудоване на спільному та відмінному у культурах, мовах і на-

ціональних системах, що залучає всі можливості міжурядового співробітництва і діалогу, котрий продовжується, із європейськими університетами, іншими вищими навчальними закладами, студентськими організаціями, а також програмами Співтовариства.

Після заяв міністрів, які презентують країни, для яких відкриті програми Європейського співтовариства Сократес, Леонардо да Вінчі або підпрограми Темпуса, міністри привітали нових членів, що приєдналися до Болонського процесу. Вони прийняли заяви від Кіпру, Туреччини і Хорватії.

5. КОМЮНІКЕ КОНФЕРЕНЦІЇ МІНІСТРІВ, ВІДПОВІДАЛЬНИХ ЗА ВИЩУ ОСВІТУ,

19—20 вересня 2003 року, м. Берлін

СТВОРЕННЯ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

(витяги)

Міністри дійшли згоди з приводу загальних завдань для створення узгодженого єдиного загальноєвропейського простору вищої освіти до 2010 року. Під час попередньої конференції, котра відбулась у Празі 19 травня 2001 р., кількість завдань було збільшено, і було підтверджене зобов'язання створити загальноєвропейський простір вищої освіти до 2010 р. Розглянуто досягнуті результати і визначено пріоритети і нові завдання на майбутнє з метою прискорення процесу встановлення загальноєвропейського простору вищої освіти. Були прийняті такі положення, принципи і пріоритети:

Міністри беруть до відома звіт про стан робіт, доручений Комісії з розвитку Болонського процесу між Прагою і Берліном. Також береться до відома звіт Trends-III, підготовлений Європейською Асоціацією Університетів (EUA), а також результати семінарів, організованих як частина робочої програми між Прагою і Берліном декількома країнами-учасницями й установами вищої освіти, організаціями та студентами. Міністри стежать за подальшими національними звітами, що є свідченням значного прогресу в галузі застосування принципів Болонського процесу. Нарешті, міністри беруть до відома зауваження Європейської Комісії і Ради Європи і визнають їхню підтримку в процесі реалізації Процесу.

Міністри поділяють думку про те, що зусилля будуть спрямовані на забезпечення більш тісних зв'язків між вищою освітою і дослідницькими системами в кожній із країн-учасниць. Загальноєвропейський простір вищої освіти на цьому початковому етапі матиме велику користь від спільної діяльності з європейським дослідницьким простором, зміцнюючи в такий спосіб фундамент для Європи Знань. Метою, безперечно, є збереження європейського культурного багатства і мовної різноманітності, що ґрунтуються на культурній спадщині різних традицій і стимулюванні інноваційного потенціалу та соціального й економічного розвитку за допомогою розширеного співробітництва між європейськими вищими навчальними закладами.

Міністри визнають фундаментальну роль вищих навчальних закладів і студентських організацій у розвитку загальноєвропейського простору вищої освіти. Також береться до уваги повідомлення від Європейської Асоціації Університетів (EAU), що є результатом Грацької Конвенції вищих навчальних закладів, виступи Європейської Асоціації вищих навчальних закладів (EURASHE) і повідомлення ESIB — Національних спілок студентів Європи.

Міністри вітають зацікавленість інших регіонів світу в розвитку загальноєвропейського простору вищої освіти, а також вітають, зокрема, присутність представників європейських країн, які ще не вступили в Болонський процес, а також представників робочої групи Загального простору вищої освіти Європейського Союзу, Латинської Америки і Карибського регіону (EULAC) як гостей конференції.

Прогрес

Міністри вітають різні ініціативи, що починаються після Празького Самміту з вищої освіти, спрямовані на збільшення сумісності і сумірності освіти, на створення прозоріших структур вищої освіти і поліпшення якості вищої освіти в Європі на рівні вузів і на національному рівні. Міністри, з цією метою, цінують співробітництво і зобов'язання всіх партнерів — вищих навчальних закладів, студентів і інших зацікавлених осіб.

Міністри підкреслюють важливість усіх елементів Болонського процесу для створення загальноєвропейського простору вищої освіти і наголошують на необхідності активізувати зусилля на рівні вищих навчальних закладів, національному і загальноєвропейському рівнях. Однак, щоб стимулювати подальший розвиток процесу, міністри зобов'язуються дотримуватися проміжних пріоритетів упродовж наступних

двох років, активізуючи зусилля для розвитку ефективних систем забезпечення якості, просування ефективного використання системи, заснованої на двох циклах, і удосконалення системи визнання ступенів і періодів навчання.

Забезпечення якості

Як показує практика, якість вищої освіти лежить в основі розвитку загальноєвропейського простору вищої освіти. Міністри зобов'язуються підтримувати подальший розвиток системи забезпечення якості на рівні вищих навчальних закладів, на національному і загальноєвропейському рівнях. Вони також підкреслюють необхідність розвитку загальних критеріїв і методологій із забезпечення якості.

Міністри також підкреслюють, що, відповідно до принципу інституційної автономії, основна відповідальність за забезпечення якості лежить на кожному з вищих навчальних закладів, що є основою для реальної підзвітності академічної системи в рамках національної системи якості.

Отже, міністри дійшли згоди, що до 2005 р. національні системи із забезпечення якості повинні в собі містити і всебічно відображати такі аспекти:

— Визначення обов'язків органів і установ-учасників.

— Оцінювання програм і вищих навчальних закладів, яке охоплює внутрішню і зовнішню оцінку, з урахуванням участі студентів і публікації результатів.

— Система акредитації, атестації та сумірних процедур.

— Міжнародне партнерство, співробітництво і створення мережі.

На європейському рівні міністри закликають ENQA за допомогою впливу на членів цієї організації, у співробітництві з EUA, EURASHE і ESIB створити набір погоджених стандартів, процедур і керівних принципів забезпечення якості. Дослідити способи забезпечення адекватної погодженої системи перевірки якості і/або акредитації агентств і організацій, а також дати звіт із цих питань міністрам через комісії в 2005 р. Належним чином буде врахований і досвід інших асоціацій і організацій у забезпеченні якості.

Структура ступенів: прийняття системи, яка складається з двох основних ступенів

Міністри із задоволенням відзначають, що після прийняття зобов'язання про двоступеневу систему в Болонській Декларації всебічна реструктуризація системи європейської вищої освіти активно просувається вперед. Усі міністри зобов'язуються почати реалізацію двоступеневої системи до 2005 р.

Міністри наголошують на важливості консолідації досягнутих результатів і поліпшення розуміння і прийняття нових кваліфікацій за допомогою поглиблення діалогу й у рамках вузів, і між вузами та працедавцями.

Міністри підтримують ініціативу країн-учасниць у розробці структури погоджених і адекватних / зіставних кваліфікацій для системи вищої освіти, яка б прагнула дати визначення кваліфікаціям, з огляду на показники обсягу роботи, рівень, результати навчального процесу, компетенцію і профіль. Вони також беруть на себе відповідальність за розробку узагальненої структури кваліфікацій для загальноєвропейського простору вищої освіти.

У цих рамках ступені повинні мати різні чітко визначені результати. Ступені першого і другого рівнів повинні мати різні спрямованості і профілі, щоб забезпечувати різноманітні індивідуальні, академічні нестатки і потреби трудового ринку. Ступені першого рівня повинні давати доступ, відповідно до Лісабонської Конвенції про Визнання, щодо програм другого рівня. Ступені другого рівня повинні надавати можливість подальших досліджень для одержання докторського ступеня.

Міністри запрошують Комісію розглянути питання, яким чином і чи може більш коротка вища освіта бути пов'язана з першим ступенем структури кваліфікацій, створеної для загальноєвропейського простору вищої освіти.

Міністри наголошують на своєму зобов'язанні зробити вищу освіту доступною для всіх, використовуючи всі можливості та відповідні засоби:

— Просування мобільності.

— Запровадження системи кредитів.

— Визнання ступенів: прийняття системи чітких і сумірних ступенів.

— Вищі навчальні заклади й студенти.

— Підтримка європейської складової у сфері вищої освіти.

— Підтримка привабливості загальноєвропейського простору вищої освіти.

— Навчання протягом усього життя.

Додаткові дії

Загальноєвропейський простір вищої освіти (EHEA) і загальноєвропейський простір дослідження (ERA) — два основні принципи суспільства, заснованого на знаннях

Усвідомлюючи необхідність створення тісніших зв'язків між EHEA і ERA у Європі знань, а також важливість дослідження як

складової частини вищої освіти на території Європи, міністри вважають за необхідне додати докторський рівень як третій щабель Болонського процесу, що доповнює два основні щаблі вищої освіти. Вони також підкреслюють важливість дослідження, дослідницького навчання і підтримки міждисциплінності в досягненні й поліпшенні потрібного рівня якості вищої освіти та у збільшенні конкурентоспроможності вищої європейської освіти взагалі. Міністри закликають до збільшення мобільності на докторському і постдокторському рівнях, а також спонукають зацікавлені навчальні установи збільшувати їхнє співробітництво в рамках навчання на одержання докторського ступеня і підготовки молодих дослідників.

Міністри починають робити усі необхідні кроки для того, щоб вищі навчальні заклади Європи стали більш привабливим і ефективним партнером. Тому міністри звернулися до вищих навчальних закладів із проханням про збільшення ролі й вагомості досліджень задля технологічної, соціальної і культурної еволюції та потреб суспільства.

Міністри розуміють, що на шляху досягнення цих цілей є перешкоди, які вищі навчальні заклади не в змозі подолати поодинці. Необхідна вагома підтримка, у тому числі фінансова, а також відповідні рішення національних урядів і європейських організацій.

Відтак, міністри заявляють про необхідність підтримати мережі, утворені на докторському рівні, з їх подальшим удосконаленням задля становлення однієї із визначальних ознак загальноєвропейського простору вищої освіти.

Огляд результатів

Заплановані до 2010 р. дії спонукають до вживання заходів для аналізу результатів, досягнутих у рамках Болонського процесу. Як наслідок попереднього розгляду, буде подано інформацію про реальні досягнення названого Процесу і можливість внесення деяких коректив.

На період до 2005 р. — до майбутньої зустрічі міністрів — Комісії було доручено дослідити розвиток Болонського процесу і підготувати детальні звіти з його прогресу і досягнення проміжних пріоритетів, установлених на наступні два роки:

— забезпечення якості;

— двоступінчата система;

— визнання ступенів і періодів навчання.

Окрім того, країни-учасники будуть готові надати доступ до інформації, необхідної для дослідження в галузі вищої освіти щодо цілей Болонського процесу. Доступ до банків даних з до-

слідження, що провадиться, і його результатів повинен бути спрощеним.

Наступні доповнення

Нові члени

Міністри вважають за необхідне адаптувати пункт Празького комюніке щодо заяв про членство в такий спосіб:

Країни-учасники Європейської культурної конвенції будуть визнані членом загальноєвропейського простору вищої освіти в тому випадку, якщо вони водночас заявлять про свою готовність визначати як пріоритет і досягати мети, поставленої в рамках Болонського процесу, у своїх системах вищої освіти. Заява має містити інформацію про способи досягнення принципів і мети декларації.

Міністри погоджуються прийняти заяви про членство таких країн: Албанії, Андорри, Боснії і Герцеговини, Ватикана, Росії, Сербії і Чорногорії, «колишньої югославської республіки Македонії» — і привітали держави як нових членів, таким чином, розповсюджуючи дію процесу на 40 європейських країн.

Міністри визнають, що участь у Болонському процесі вимагає істотних змін і реформ усіх країн, що підписалися. Вони вирішують надати підтримку всім новим учасникам у здійсненні цих реформ за допомогою організації взаємних обговорень і допомоги, як передбачено Болонським процесом.

Робоча програма 2003—2005

Міністри просять Комісію координувати дії для досягнення успіху Болонського процесу з питань, окреслених тематично та поетапно, позначених у цьому комюніке, і поінформувати про результати на наступній зустрічі міністрів у 2005 році.

Наступна конференція

Міністри приймають рішення провести наступну конференцію в травні 2005 р. у Бергені (Норвегія).

Частина ІІ

МОДЕРНІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

У сучасному світі, який увійшов у третє тисячоліття, розвиток України визначається у загальному контексті Європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності західної культури: парламентаризм, права людини, права національних меншин, лібералізацію, свободу пересування, свободу отримання освіти будь-якого рівня та інше, що є невід'ємним атрибутом громадянського демократичного суспільства.

Для України, у культурно-цивілізаційному аспекті, європейська інтеграція — це входження до єдиної сім'ї європейських народів, повернення до європейських політичних і культурних традицій. Як свідомий суспільний вибір перспектива європейської інтеграції — це вагомий стимул для успіху економічної і політичної трансформації, що може стати основою національної консолідації. Європейська інтеграція, таким чином, стає ключовою ланкою відкриття України світу, переходу від закритого тоталітарного до відкритого демократичного суспільства.

З метою реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу, забезпечення всебічного входження України у європейський політичний, економічний і правовий простір та створення передумов для набуття Україною членства у Європейському Союзі Указами Президента України затверджено Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу. Основними напрямами культурно-освітньої і науково-технічної інтеграції визначено впровадження європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці, поширення власних культурних і науково-технічних здобутків у ЄС.

Згідно зі «Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу», затвердженої Указом Президента України, поряд з іншими напрямами європейської інтеграції культурно-освітній та науково-технічний займають особливе місце, зумовлене потенційною можливістю досягти вагомих успіхів у інтеграційному процесі саме на цих напрямах. Вони охоплюють галузі середньої та вищої освіти, перепідготовку кадрів, науку, культуру, мистецтво, технічну і технологічну сфери.

Інтеграційний процес на відповідних напрямах полягає у впровадженні європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці, поширенні власних культурних і науково-технічних здо-

бутків у ЄС. У кінцевому результаті такі кроки спрацьовуватимуть на підвищення в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграцію до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного середовища.

Здійснення даного завдання передбачає взаємне зняття будь-яких принципових, на відміну від технічних, обмежень на контакти та обміни, на поширення інформації. Особливо важливим є здійснення спільних наукових, культурних, освітніх та інших проектів, залучення українських вчених і фахівців до загальноєвропейських програм наукових досліджень.

Протягом 1995—2004 рр. Міністерство освіти і науки Україні на основі міжнародних документів з питань демократії, гуманізації в галузі освіти і прав людини здійснило ряд масштабних заходів по створенню нової нормативно-правової бази національної вищої освіти України. Прийнятий в Україні комплекс нормативно-правових документів пройшов апробацію на міжнародному рівні і визначає ідеологію реформування всієї освітньої галузі.

Болонський процес як засіб інтеграції та демократизації вищої освіти

Незважаючи на досягнення освіти, які забезпечує нова соціополітична система України, вона, однак, ще не забезпечує потрібної якості підготовки фахівців.

Чимало випускників вищих навчальних закладів не досягли належного рівня конкурентоспроможності на європейському ринку праці. Це зобов'язує глибше аналізувати тенденції в європейській та світовій освіті.

Необхідність реформування системи освіти України, її удосконалення і підвищення рівня якості є найважливішою соціокультурною проблемою, яка значною мірою обумовлюється процесами *глобалізації та* потребами формування позитивних умов для *індивідуального розвитку* людини, її соціалізації та самореалізації у цьому світі.

Зазначені процеси диктують перш за все необхідність визначення, гармонізації та затвердження нормативно-правового забезпечення в галузі освіти з урахуванням вимог міжнародної та європейської систем стандартів та сертифікації.

В Україні, як і в інших розвинених країнах світу, вища освіта визнана однією з провідних галузей розвитку суспільства. Стратегічні напрямки розвитку вищої освіти визначені Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національною доктриною розвитку освіти, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України.

Основною метою державної політики в галузі освіти є створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, оновлення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень.

Пріоритетними напрямами державної політики щодо розвитку вищої освіти є:

- особистісна орієнтація вищої освіти;
- формування національних і загальнолюдських цінностей;
- створення для громадян рівних можливостей у здобутті вищої освіти;
- постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу;
- запровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій;
- формування в системі освіти нормативно-правових і організаційно-економічних механізмів залучення і використання позабюджетних коштів;
- підвищення соціального статусу і професіоналізму працівників освіти, посилення їх державної і суспільної підтримки;
- розвиток освіти, як відкритої державно-суспільної системи;
- інтеграція вітчизняної вищої освіти до європейського та світового освітніх просторів.

Сучасні загальноцивілізаційні тенденції розвитку роблять системоутворюючий вплив на реформування системи освіти України, яке передбачає:

- перехід до динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, що дасть змогу задовольняти можливості особистості в здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівня за бажаним напрямком відповідно до її здібностей, та забезпечити її мобільність на ринку праці;
- формування мережі вищих навчальних закладів, яка за формами, програмами, термінами навчання і джерелами фінансування задовольняла б інтересам особи та потреби кожної людини і держави в цілому;
- підвищення освітнього і культурного рівня суспільства, створення умов для навчання протягом усього життя;
- піднесення вищої освіти України до рівня вищої освіти в розвинутих країнах світу та її інтеграція у міжнародне науково-освітнє співтовариство.

Стратегічними завданнями реформування вищої освіти в Україні є трансформація кількісних показників освітніх послуг у якісні. Цей трансформаційний процес має базуватися на таких засадах:

• по-перше, це національна ідея вищої освіти, зміст якої полягає у збереженні і примноженні національних освітніх традицій. Вища освіта покликана виховувати громадянина держави Україна, гармонійно розвинену особистість, для якої потреба у фундаментальних знаннях та у підвищенні загальноосвітнього і професійного рівня асоціюється зі зміцненням своєї держави;

• по-друге, розвиток вищої освіти повинен підпорядковуватись законам ринкової економіки, тобто закону розподілу праці, закону змінності праці та закону конкуренції, оскільки економічна сфера є винятково важливою у формуванні логіки суспільного розвитку. Водночас, необхідно враховувати при цьому не менш важливі чинники — соціальні, політичні, духовного життя, суспільної свідомості, культури та морально-психологічних цінностей. Значна частина проблем, що накопичилися у системі вищої освіти, пов'язані насамперед з розбалансованістю комплексу зазначених чинників суспільних перетворень;

• по-третє, розвиток вищої освіти слід розглядати у контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем, у т. ч. європейських. Зокрема, привести законодавчу і нормативно-правову базу вищої освіти України до світових вимог, відповідно структурувати систему вищої освіти та її складові, упорядкувати перелік спеціальностей, переглянути зміст вищої освіти; забезпечити інформатизацію навчального процесу та доступ до міжнародних інформаційних систем. Вищій школі необхідно орієнтуватись не лише на ринкові спеціальності, але й наповнити зміст освіти новітніми матеріалами, запровадити сучасні технології навчання з високим рівнем інформатизації навчального процесу, вийти на творчі, ділові зв'язки з замовниками фахівця.

У 2001 році вступив у дію «Комплекс нормативних документів для розробки складових системи стандартів вищої освіти». Даним документом регламентуються нові вимоги до освіти і професійної підготовки фахівців у вищому навчальному закладі, що обумовлені ідеями і принципами ступеневої освіти в Україні. У числі засад і факторів, що обумовили виникнення концепції ступеневої освіти, названі:

• демократизація суспільства, формування нових соціально-економічних структур, їхня орієнтація на ринкові відносини, жорстка професійна конкуренція;

• необхідність розрізнення двох процесів, що є основою діяльності вищого навчального закладу, — освіти і професійної підготовки. Відповідно до ступеневої освіти підготовка фахівців (4-го ступеня) орієнтована на мобільність і мінливість соціальної і ви-

робничої діяльності, адаптація до яких виступає як одна з ознак рівня освіти;

- забезпечення випускникам можливості здійснювати професійну кар'єру при одночасному дотриманні ними принципів соціальної справедливості, відповідальності, загальнолюдських цінностей і моралі;
- диференціація вимог до характеру і змісту освіти і професійної підготовки фахівців з вищою освітою різних освітньо-кваліфікаційних рівнів;
- введення механізму об'єктивного педагогічного контролю з визначення результатів діяльності системи вищої освіти і навчальних досягнень тих, хто навчається. До такого віднесена технологія стандартизованого тестування.

Стає усе більш очевидним, що необхідна розробка довгострокової програми структурної адаптації національної освітньої політики до нових міжнародних умов.

У цьому контексті реформування вищої освіти України бажано проводити з урахуванням вимог Міжнародної стандартної класифікації занять (ISCO-88 (МСКЗ), Міжнародної стандартної класифікації освіти (ISCED-97 (МСКО), Міжнародного стандарту якості серії ISO 9000 та вимог, критеріїв і стандартів, які узгодили країни-учасниці Болонського процесу.

Європейські вищі навчальні заклади взяли на себе завдання та головну роль у створенні *Європейського простору вищої освіти.*

Європейські країни прагнуть наздогнати заокеанських партнерів, що потребує величезних зусиль, для того, щоб прискорити впровадження і розвиток нових технологій. Варто покінчити з традиційним для Європи — що властиво як управлінським, так і робітничим кадрам — опором новому. Європейські країни повинні поставити в центрі соціально-економічної політики підвищення кваліфікації з метою опанування нової технології.

Основні цілі Болонського процесу зводяться до наступного:

- побудова Європейського простору вищої освіти як передумови розвитку мобільності громадян з можливістю їх працевлаштування;
- посилення міжнародної конкурентоспроможності як національних, так і в цілому Європейської систем вищої освіти;
- досягнення більшої сумісності та порівнянності систем вищої освіти;
- формування та зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу окремих країн та Європи у цілому;

- підвищення визначальної ролі університетів у розвитку національних та Європейських культурних цінностей;
- змагання з іншими системами вищої освіти за студентів, вплив, гроші та престиж.

Стояти осторонь від цього процесу Україна не може. Освітянське суспільство України зацікавлене діяти зі всіх напрямків Болонського процесу.

Освіта вже стала одним з найважливіших чинників політики.

Україна починає робити відповідні кроки. Рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 28 лютого 2003 р. (протокол Х» 2/3-4) було ухвалено здійснення комплексу заходів щодо виходу національної вищої школи на міжнародний ринок освітніх послуг та щодо організаційного забезпечення приєднання України до Болонського процесу.

«Болонським процесом» в останні роки прийнято називати діяльність європейських країн, яка спрямована на те, щоб зробити узгодженими системи вищої освіти цих країн. Основний зміст Болонської декларації, прийнятої 19 червня 1999 року, полягає в тому, що країни-учасниці зобов'язалися до 2010 року привести свої освітні системи у відповідність певному єдиному стандарту.

Вихідні позиції учасників процесу у тексті Болонской декларації формулюються таким чином: «Європа знань» є на сьогодні широко визнаним незамінним фактором соціального і людського розвитку, а також невід'ємною складовою зміцнення та інтелектуального збагачення європейських громадян, оскільки саме така Європа спроможна надати їм необхідні знання для протистояння викликам нового тисячоліття разом із усвідомленням спільних цінностей та належності до єдиної соціальної і культурної сфери».

Болонський процес — один з інструментів не лише інтеграції в Європі і в Європу, а й інструмент загальної світової тенденції нашого часу — глобалізації. Європейська спільнота має намір зробити внесок в якісну освіту шляхом заохочення країн-учасниць до сприяння підвищенню якості власної освіти. Відштовхуючись під цього, Європейська комісія надає фінансову і політичну підтримку цьому процесові, що виходить за рамки ЄС. Сьогодні східноєвропейські країни лише починають приймати Болонські ідеї.

Співпраця з європейцями у сфері освіти на шляху входження України в Європу є одним із пріоритетів розвитку вищої освіти в Україні. Проте не є самоціллю проголошення йти будь-якими шляхами тільки в Європу, тільки інтегрування в Європу.

Участь вищої освіти України в Болонських перетвореннях має бути спрямована лише на її розвиток і набуття нових якісних ознак, а не на втрату кращих традицій, зниження національних стандартів якості. Орієнтація на Болонський процес не повинна призводити до надмірної перебудови вітчизняної системи освіти.

Ключова позиція реформування: Болонські вимоги — це не уніфікація вищої освіти в Європі, а широкий доступ до багатоманітності освітніх і культурних надбань різних країн.

Метою є і те, щоб Європа зрозуміла, що в Україні — потужна система вищої освіти, потужні школи. Україна відчуває підтримку європейської спільноти. За цей час у нашій країні побувало багато місій Ради Європи, які розглядали стан освіти, проводили експертизу освітянської законодавчої бази і практично зауважень не було. Сьогодні вже майже немає опонентів щодо ступеневості вищої освіти. Вона підвищує мобільність — і вертикальну, і горизонтальну.

Напрями розвитку вищої освіти в Україні, з одного боку, стратегічні, з іншого — вони дадуть імпульс для подальшого поліпшення стану освіти і науки вже в недалекому майбутньому.

Перший напрям — це розширення доступу до вищої освіти, другий — якість освіти й ефективність використання фахівців з вищою освітою і третій — це інтеграційні процеси.

Розширення доступу до вищої освіти

Визначальними тенденціями розвитку світової освітньої системи стають поглиблення її фундаменталізації, посилення гуманістичної спрямованості, духовної та загальнокультурної складової освіти, формування у студентів системного підходу до аналізу складних технічних і соціальних ситуацій, стратегічного мислення, виховання соціальної та професіональної мобільності. Необхідність підтримання високої конкурентоспроможності на динамічному ринку праці вимагає також прищеплення прагнення і навичок до самонавчання, самовиховання і самовдосконалення протягом усього активного трудового життя.

В Україні розглянуті тенденції і особливості розвитку істотно ускладнюються ще й тим, що вони відбуваються на тлі процесів глибокої трансформації не тільки суспільно-політичного устрою та соціально-економічного укладу, а й суспільної психології, системи життєвих цінностей і орієнтирів, морально-етичної парадигми.

В Україні освіта визнана однією з найголовніших складових загальнолюдських цінностей. Вектор сучасної політики і страте-

гії держави спрямований на подальший розвиток національної системи освіти, адаптацію її до умов соціально-орієнтованої економіки, трансформацію та інтеграцію в європейське і світове співтовариства.

Суспільство почало усвідомлювати принципово нову роль освіти у сучасному інформаційному світі, тому вона вже стала одним *з* найважливіших чинників політики.

Сьогодні в України реалізується програма навчання протягом усього життя людини. Країни-учасниці Болонського процесу підкреслюють важливий внесок вищої освіти у впровадження довічного навчання в реальність. Вони вживають заходи щоб спрямувати національну політику своїх країн до цієї мети і спонукати ВНЗ збільшити можливості навчатися незалежно від віку, включаючи визнання попередньої освіти. Вони підкреслюють, що такі дії повинні бути невід'ємною складовою діяльності вищої освіти.

Структура освіти України за своєю ідеологією та цілями узгоджена із структурами освіти більшості розвинених країн світу. Україна досягла високого рівня реалізації двох стратегічних завдань: розширення доступу до отримання вищої освіти і досягнення рівня, відповідного світовим стандартам, що сприятиме найбільш повному задоволенню освітніх потреб громадян.

Забезпечити потрібну якість підготовки випускників можливо лише маючи підготовленого вступника.

В останні роки в Україні у цьому плані зроблено чимало. Це розширення доступу за рахунок збільшення прийому, рання профорієнтація, забезпечення більшої об'єктивності вступних іспитів.

Головні сподівання щодо поліпшення ситуації з об'єктивністю процесів вступу до ВНЗ в Україні покладаються на *незалежне (зовнішнє) тестування.*

Підвищення об'єктивності оцінювання знань через зовнішнє тестування полягає у застосуванні рейтингової системи.

З року в рік посилюється увага до переможців всеукраїнських і міжнародних олімпіад. Щоб не втрачати таких студентів для України, необхідно супроводжувати їх у подальшому навчанні, можливо створювати їм умови для індивідуального навчання та опанування додатковими спеціальностями, підтримувати матеріально, сприяти їхньому стажуванню за кордоном і т. ін. Указом Президента України з 17 лютого 2004 р. введено стипендію Президента для навчання талановитої молоді за кордоном.

Забезпечення та гарантія якості вищої освіти

Забезпечення якісного рівня вищої освіти є одним із головних завдань, невід'ємних від соціальної сфери. Якість освіти значною мірою регулюється Стандартами вищої освіти.

При розробці стандартів ураховуються процеси створення єдиного освітнього простору в Європі. Рекомендації щодо нормативних вимог визначаються згідно з Лісабонською конвенцією і Болонською декларацією.

Запровадження ступеневої системи вищої освіти й уведення нових освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр» та «магістр» надає широкі можливості для задоволення освітніх потреб особи, забезпечує гнучкість загальноосвітньої, загальнокультурної та наукової підготовки фахівців, підвищення їх соціального захисту на ринку праці та інтеграцію у світове освітянське співтовариство. Запровадження ступеневої вищої освіти в Україні значно розширило правові рамки фахівців, про що свідчить ратифікована Верховною Радою України конвенція «Про визнання кваліфікацій вищої освіти в європейському регіоні» (Лісабон, 1997 р.).

З метою незалежного забезпечення якісних показників освітньої діяльності законодавство України передбачає чіткий та прозорий механізм її регулювання, основними складовими якого є інституції ліцензування, атестації та акредитації. З цією метою в Україні створена відповідна державно-громадська інституція — Державна акредитаційна комісія (ДАК), яка забезпечує додержання вимог до вищої та професійно-технічної освіти шляхом встановлення відповідних нормативних показників до їх ліцензування та акредитації. До складу ДАК входять представники громадськості — найвідоміші вчені, ректори навчальних закладів та державні особи.

За умовою акредитації видається диплом про освіту державного зразка. Оцінювання здійснюється експертною комісією за кінцевими результатами навчання, тобто професійними ознаками випускників, вимоги до яких обумовлюються відповідними нормативними документами та стандартами освіти.

Держава здійснює контроль рівня якості освіти і фахової підготовки за допомогою показників якості вищої освіти, набутої особою в результаті реалізації вищим навчальним закладом освітньо-фахової програми підготовки за критеріями досягнення цілей вищої освіти.

Якість вищої освіти в контексті Болонського процесу є основою створення Європейського простору вищої освіти. Країни, які

входять до цього простору, підтримують подальший розвиток гарантій якості на рівні навчальних закладів, національному та європейському рівнях. Вони наголошують на необхідності розвитку критеріїв та методологій для загального користування у сфері якості освіти.

Вони також підкреслюють, що, згідно з принципами автономії навчальних закладів, *первинна відповідальність за якість вищої освіти* лежить на кожному *окремому навчальному закладі,* і таким чином забезпечується можливість перевірки якості системи навчання в національних рамках.

На Європейському рівні, країни-учасниці Болонського процесу спільно з ENQA та у співпраці з EUA, EURASHE та ESIB, планують розробити узгоджені стандарти, процедури та рекомендації з питань гарантії якості вищої освіти.

Вищі навчальні заклади та студентство

Країни-учасниці Болонського процесу підтримують участь ВНЗ та студентства у Болонському процесі і вважають, що лише активна участь всіх партнерів у процесі може забезпечити його довгостроковий успіх.

Усвідомлюючи, який внесок авторитетні ВНЗ можуть зробити в економічний та соціальний розвиток, країни-учасниці сходяться на тому, що університети повинні бути уповноважені приймати рішення щодо своєї внутрішньої організації та управління. Вони закликають ці навчальні заклади і в подальшому впроваджувати реформи в усі сфери свого життя.

Країни-учасниці відзначають конструктивну участь студентських спілок у Болонському процесі та підкреслюють необхідність залучення студентства до подальших дій. Студентство є повноправним партнером в управлінні вищою освітою. Країни-учасниці закликають університети та студентство до більш активної участі в управлінні вищою освітою.

Загальноєвропейський простір вищої освіти (ЕНЕА) і загальноєвропейський простір дослідження (ERA) — два стовпи суспільства, що базується на знаннях.

Країни-учасниці Болонського процесу вважають за необхідне:

- дивитись за межі системи двох циклів як мети сьогодення,
- включити, враховуючи необхідність тісних зв'язків між ЕНЕА та ERA у *Європі Знань*, а також важливість досліджень як складової частини вищої освіти Європи, докторську ступінь як третій цикл Болонського процесу.

Вони підкреслюють важливість досліджень та міждисциплінарності в підвищенні якості вищої освіти та підвищенні конкурентоспроможності Європейської вищої освіти взагалі. Країни-учасниці закликають до збільшення мобільності на докторському та післядокторському рівнях, а також заохочують університети до зміцнення співробітництва у виконанні програм на здобуття докторського ступеня та у підготовці молодих науковців.

Країни-учасниці вважають, що університети мають надавати більше уваги дослідженням в технологічних, соціальних та культурних аспектах розвитку суспільства.

Основні завдання, принципи та етапи формування Європейського простору вищої освіти

Гармонізація архітектури системи європейської вищої освіти є основним завданням Болонського процесу. Визначальні властивості європейської вищої освіти: якість, конкурентоспроможність вищих навчальних закладів Європи, взаємна довіра держав і вищих навчальних закладів, сумісність структури освіти та кваліфікацій на доступеневому і післяступеневому рівнях, мобільність студентів, привабливість освіти.

Основні завдання та принципи створення зони Європейської вищої освіти (шість цілей Болонського процесу): введення двоциклового навчання; запровадження кредитної системи; формування системи контролю якості освіти; розширення мобільності студентів і викладачів; забезпечення працевлаштування випускників та привабливості європейської системи освіти.

Болонська декларація висуває завдання домогтися, щоб вчені ступені мали відповідати європейському ринку праці, а отже, бути свідоцтвом кваліфікації при працевлаштуванні в галузі діяльності, за якою здобута освіта. Класифікація ступенів та кваліфікацій має важливе значення, тому що їх присвоєння свідчить про важливі перехідні рубежі від системи освіти до ринку праці у межах конкретної країни.

Країни-учасниці Болонського процесу домовилися в межах своєї компетенції та поважаючи відмінності у культурі, мові, національних освітніх системах, а також автономію університетів, проводити політику *міжурядового співробітництва* із залученням європейських неурядових організацій, що функціонують у сфері вищої освіти. З метою зміцнення Європейського простору вищої освіти та поширення європейської системи вищої освіти у світі було запропоновано у найближчому часі реалізувати конк-

ретні заходи, що мають принести відчутні результати на окресленому шляху, такі як:

- запровадження системи освіти на основі *двох ключових навчальних циклів*: додипломного (бакалавр) та післядипломного (магістр);
- затвердження загальноприйнятної та порівнянної системи *вчених ступенів*, у тому числі шляхом запровадження стандартизованого *Додатка до диплома*;
- застосування *Європейської Кредитної Трансферної Системи* (ECTS) як відповідного засобу сприяння більшій мобільності студентів;
- зближення *систем контролю якості* та акредитації з метою вироблення порівняльних критеріїв та методологій.

Учасники Болонського форуму схвалили *двоетапну* систему вищої освіти, зазначаючи, що введення подібної системи бажане і в інших європейських країнах.

Двоетапна система вищої освіти запроваджується на основі двох ключових навчальних циклів: *незакінчена вища* (додипломна) освіта і *закінчена вища* (післядипломна) освіта, причому тривалість першого циклу — *не менш трьох років.*

Вчений (академічний) ступінь, що присвоюється по завершенні першого циклу, на європейському ринку праці має сприйматися як відповідний рівень кваліфікації. По завершенні першого циклу вищої освіти присвоюється *вчений (академічний) ступінь бакалавра.*

Кінцевим результатом другого циклу навчання протягом 1—2 років має бути *вчений (академічний) ступінь магістра,* як у багатьох європейських країнах. Навчання на другому циклі йде за індивідуальними програмами, у складанні якої активну участь беруть студент та науковий керівник.

При здобутті вченого ступеня мають видаватися стандартизовані Додатки до дипломів, які містять детальну інформацію про навчання, призначену для навчальних закладів і потенційних роботодавців.

Головними функціями Додатка до диплома є:

1) гарантування його володарю визнання роботодавцями набутих ним знань і вмінь;

2) зазначення можливості, яку надає отримана кваліфікація щодо доступу до подальшого академічного чи професійного навчання;

3) інформування щодо подробиць, які стосуються прав випускника вищого навчального закладу, відносно його професійного статусу.

Практика показує, що далеко не всі форми дипломів добре виконують це завдання. Причиною цього фахівці вважають надто малу кількість інформації, яку містить диплом. Термін *диплом* має тут розширене значення, оскільки йдеться про довільні освітні документи атестаційного плану ***(освітні кваліфікації)***.

Класифікація ступенів та кваліфікацій має важливе значення, тому що їх присвоєння свідчить про важливі перехідні рубежі від системи освіти до ринку праці у межах конкретної країни.

У контексті Міжнародної Стандартної Класифікації Занять (МСКЗ-88) *«кваліфікація»* визначається як здатність працівника виконувати конкретні завдання та обов'язки у рамках певного виду діяльності. Вона має такі два параметри:

1) *рівень кваліфікації*, який визначається складністю і об'ємом завдань та обов'язків, що виконує робітник;

2) *кваліфікаційна спеціалізація*, яка визначається певною галузю потрібних знань.

У сфері праці ***«кваліфікація»*** визначається як рівень підготовки, ступінь придатності до якого-небудь виду праці. При цьому підкреслюється, що:

- фахівці однієї професії можуть мати різну кваліфікацію;
- незалежно від кваліфікації фахівця перелік параметрів, що характеризують усіх фахівців однієї і тієї професії, однаковий;
- відмінність фахівців однієї професії, але різної кваліфікації, визначається значеннями параметрів, які характеризують кваліфікацію фахівця.

Отож, для визначення кваліфікації необхідно знати:

- перелік параметрів (найбільш загальних та суттєвих ознак) професійної роботи;
- значення цих параметрів, щоб запровадити межі кваліфікації, які дозволять відрізняти її від інших кваліфікацій, пов'язаних з цією професією.

Термін *«кваліфікація»* у Європі згідно з МСКО та Лісабонською декларацією використовується для позначення довільного посвідчення, сертифіката, диплома чи грамоти, які засвідчують успішне виконання певної освітньої програми в конкретній предметній області.

Таким чином, у визначенні кваліфікації мають місце розбіжності.

Маючи освітню кваліфікацію, випускник вищого навчального закладу в Європі має право працевлаштовуватися в певній *предметній області.* Він самостійно влаштовується на ринку праці.

Для вищої освіти у контексті Болонського процесу найбільше значення має той факт, що в Україні у межах діяльнісного підходу специфікація терміну «кваліфікація» змістовно більш наповнена та диференційована. Відповідно до цього програма вищої освіти певного напряму підготовки більш вимоглива, але менш гнучка, оскільки згідно із Законом України «Про вищу освіту» вища професійна освіта спрямована на певну первинну посаду.

«Професійна» кваліфікація більш об'ємна, ніж «освітня» за рахунок «набору обов'язків». Однак за рахунок цих же «обов'язків» має місце звуження об'єму та складності завдань певної предметної сфери, які вивчаються, оскільки необхідність і достатність об'єму та складності завдань обумовлюються «обов'язками», а не визначеною глибиною вивчення предметної області.

Випускник вищого навчального закладу України, згідно із Законом «Про вищу освіту» і наказом № 285, має працевлаштовуватися на *первинну посаду*, яка передбачена Галузевим стандартом певного освітньо-кваліфікаційного рівня підготовки. Працевлаштування випускників покладено на вищі навчальні заклади.

Для забезпечення якості вищої освіти має посилюватися вимога приведення навчання у відповідність до сфери праці.

Незважаючи на зазначені вище розбіжності, Верховна Рада України 03.12.1999 року ратифікувала механізми здійснення положень Лісабонської конвенції «Про визнання кваліфікацій вищої освіти в Європейському регіоні» і це створює необхідні передумови реалізації Україною Болонських принципів.

Серед проблем сучасної вищої школи в Україні виокремлюється питання співвідношення академічної освіти, що дає можливість зростання в академічному плані, і професійної освіти, що дає можливість швидко адаптуватись на ринку праці. В цьому ключі Україна намагається зберегти прекрасну фундаментальну освіту, фундаментальну підготовку.

Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти в Україні формально поєднує в програмах освіти як академічну, так і професійну спрямованість. В теперішній час це призводить до проблеми формування змісту освіти. З одного боку, скорочується навчальний час, що необхідний для глибокого розуміння предметів соціально-економічної та природничо-наукової спрямованості (тобто для фундаменталізації освіти), з іншого боку, страждає практична підготовка тих, хто навчається, оскільки вони не отримують повноцінних навичок професійної роботи (тобто не отримують визначеного рівня кваліфікації). Власне, зараз потре-

ба в «кваліфікації» у традиційному змісті слова відпала, оскільки в Україні немає більше планового господарства.

Перегляд статусу кваліфікацій в українській освіті буде означати зміну орієнтирів: від підготовки студента до майбутнього примусового «розподілу» настав час перейти до нової філософії освіти, заснованої на підготовці випускника вищого навчального закладу для конкретного ринку праці.

Вища школа готує випускника не до конкретного робочого місця, а до вільного пошуку роботи на ринку праці. В Україні дотепер існує надмірно дробова й еклектична система записів у документах про вищу освіту. Потенційний роботодавець повинен бачити в першу чергу запис, що відповідає номенклатурі професій (спеціальностей), які затребувані на ринку праці.

Додаток до диплома як засіб забезпечення можливості працевлаштування

Європейська Комісія на засіданні Генеральної Дирекції з питань освіти і культури окреслила заходи, щоб у подальшому розвивати Болонський процес щодо спільного Європейського простору вищої освіти. Одним із напрямів було прийняття системи зрозумілих і порівнюваних вчених (академічних) ступенів. Це перш за все широкомасштабне запровадження Додатка до диплома, що значно спростить процедуру визнання кваліфікацій в європейському регіоні.

В Україні в теперішній час розробляється Додаток до диплома відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (стаття 9).

Додаток до диплома європейського зразка

Додаток до диплома дотримується моделі, яка була розроблена Європейською Комісією, радою Європи та UNESCO/CEPES, з урахуванням специфіки національної системи вищої освіти.

Мета документа — надати вичерпні незалежні дані з метою забезпечення міжнародної прозорості та об'єктивного академічного і професійного визнання кваліфікацій (дипломів, степенів, сертифікатів тощо). Додаток містить опис характеру, рівня, контексту, змісту і статусу освіти, здобутої і успішно завершеної особою. У додатку не припустимі суб'єктивні оцінки, заяви про еквівалентність чи пропозиції щодо визнання.

Дані слід надати за всіма вісьмома розділами. Якщо даних немає — вказують причину.

Прийнятий у межах Болонської співдружності Додаток до диплома має таку структуру.

1. ВЛАСНИК КВАЛІФІКАЦІЇ
1.1. Прізвище, ім'я
1.2. Дата, місце, країна народження
1.3. Ідентифікаційний номер або код студента
2. КВАЛІФІКАЦІЯ
2.1. Назва кваліфікації (повна, скорочена; мовою вихідного документа)
Присвоєне звання (повне, скорочене; мовою вихідного документа)
2.2. Основна галузь (галузі) навчання
2.3. Навчальний заклад, який присвоїв кваліфікацію (мовою вихідного документа)
Статус (Тип/Управління)
2.4. Навчальний заклад, який проводив навчання
Статус (Тип/Управління)
2.5. Мови навчання/іспитів
3. РІВЕНЬ КВАЛІФІКАЦІЇ
3.1. Рівень
3.2. Офіційний термін освоєння програми
3.3. Вимоги для вступу
4. ВІДОМОСТІ ПРО ЗМІСТ ОСВІТИ Й ОДЕРЖАНІ РЕЗУЛЬТАТИ
4.1. Форма навчання
4.2. Вимоги програми
4.3. Докладні дані про програму
4.4. Схема оцінювання
4.5. Загальна класифікація (мовою оригіналу)
5. ФУНКЦІЇ КВАЛІФІКАЦІЇ
5.1. Можливість подальшого навчання
5.2. Професійний статус
6. ДОДАТКОВІ ВІДОМОСТІ
6.1. Додаткові відомості
6.2. Додаткові джерела інформації
7. ЗАСВІДЧЕННЯ
8. НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Додаток до диплома про вищу освіту (далі Додаток) є документом про освіту, що видається власнику диплома з метою надання додаткової розширеної інформації про вищий навчальний заклад, який надає кваліфікацію, про рівень кваліфікації, про зміст і

обсяг освіти, особливості навчання і форми підсумкового контролю та його академічні і професійні права тощо.

Додаток, як невід'ємна складова документа про вищу освіту, є дійсним лише з дипломом про вищу освіту, серія і номер яких співпадають.

Додаток заповнюється вищим навчальним закладом на підставі зведеної відомості, що подається державній екзаменаційній (кваліфікаційній) комісії, а також результатів державної атестації. Відповідальність за достовірність поданої в Додатку інформації несе керівник вищого навчального закладу.

Заповнення Додатку здійснюється відповідно до змісту та форми, які наведені нижче. Додаток до диплома має вісім розділів, основне призначення яких — надати вичерпні незалежні дані щодо власника диплома і академічного та професійного визнання отриманої у вищому навчальному закладі кваліфікації. Додаток містить опис характеру, рівня, контексту, змісту та статусу освіти, яку власник здобув та успішно завершив.

Інформація має бути наведена зі всіх восьми розділів Додатка. Якщо у якомусь розділі інформація не наведена, має бути вказана причина її відсутності.

Для ідентифікації кваліфікації випускника вищого навчального закладу Додаток вимагає достатньо розширеної інформації, щоб забезпечити «прозоре» та справедливе визнання академічних та професійних кваліфікацій.

У Берлінському комюніке міністрів вищої освіти зазначається, що «Міністри беруть на себе відповідальність виробити загальну систему кваліфікацій для Європейського простору вищої освіти», а також, що «Міністри заохочують країн-учасниць детально продумати систему сумісних та легко порівняних кваліфікацій для своїх систем вищої освіти». Підкреслюючи важливість усіх елементів Болонського процесу для створення Європейського простору вищої освіти та наголошуючи на необхідності інтенсифікації зусиль на рівні вищих навчальних закладів, а також на національному та європейському рівнях, Україна має гармонізувати законодавче поле вищої освіти з принципами та цілями Болонської декларації.

Інформація, яка стосується кваліфікації, має бути наведена у трьох розділах.

У Берлінському комюніке міністрів вищої освіти зазначається, що «Міністри ставлять за мету, щоб кожен студент, який закінчить університет після 2005 року, автоматично і безкоштовно

отримував Додаток до диплома. Додаток повинен видаватися широко розповсюдженою європейською мовою».

Важливе значення в структурі Додатка до диплома, що дотримується моделі, яка була розроблена Європейською Комісією, Радою Європи та UNESCO/CEPES, відведено інформації, яка стосується змісту програми освіти та результатів, досягнутих власником диплома впродовж терміну навчання. Цей розділ потребує надання деталізованої інформації відносно програми навчання та системи оцінювання навчальних досягнень. При цьому має використовуватися кредитно-модульна система організації навчального процесу, а досягнення мають оцінюватися з використанням об'єктивних методів педагогічного контролю, зокрема, тестування.

Деталізацію програми навчання у Додатку до диплома, яка була запропонована у Вестмінстерському університеті, наведено нижче.

Нова модель, що ілюструє деталізацію інформації в Додатку до диплома

Такий Додаток до диплома має на меті:

✓ пояснити характер навчальної програми і заключного диплома так, щоб істотно спростити його розуміння і порівняння з програмами і дипломами закордонних зразків;

✓ пояснити набуту власником документа кваліфікацію;

✓ надати чітку і зрозумілу інформацію потенційним роботодавцям.

Додаток до диплома засвідчує успішне виконання освітньої програми певної спрямованості, відповідно до Міжнародної Стандартної Класифікації Освіти (МСКО-96), і дає право:

- на продовження освіти *(академічна спрямованість)* по просунутих науково-дослідницьких програмах;
- на виконання орієнтованої на практику певної роботи/заняття *(професійна спрямованість),* для отримання якої слід довести у перевірках чи тестах наявність відповідності високим вимогам щодо рівня професійної компетентності.

Широкомасштабне запровадження Додатку до диплома в Україні значною мірою має спростити процедуру визнання освітніх кваліфікацій в європейському регіоні.

Однак система введення уніфікованого Додатка до диплома в Україні потребує виконання, зокрема, положень наказу Міністерства освіти і науки України від 31 липня 1998 року № 285 «Про порядок розробки складових нормативного та навчально-

методичного забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою» при розробці Стандартів вищої освіти у частині:

1) формування змістовних модулів;

2) розробки засобів діагностики.

Таким чином, у рамках реалізації Болонського процесу в Україні має впроваджуватися ступенева освіта і кредитно-модульна система організації навчального процесу.

Є також і спірні питання щодо зіставлення і визнання дипломів. Європейська спільнота й ті ж Болонська декларація і Лісабонська конвенція передбачають, що за якість освіти відповідає держава. *Держава є гарантом освіти*. А нині в Україні з'являються дипломи післядипломної освіти, в яких присвоєно певну кваліфікацію. І виникають питання щодо зіставлення цих документів із дипломами академій та інститутів класичного зразка.

Сьогодні є багато проблем щодо узгодження стандартів освіти і співвідношення курсів, головним у яких було оголошено набуті навички, а не зміст, і певні стандарти, наприклад, загальноєвропейські, щодо підготовки магістрів. Оскільки відкритий освітянський простір серед іншого передбачає можливість після здобуття бакалаврської освіти в одній країні продовження навчання за магістерською програмою в університеті іншої.

Запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах України

Задля запровадження наведеної моделі стандартизованого Додатка до диплома у вищій школі України мають бути впроваджені *кредитно-модульна система* організації навчального процесу та система об'єктивного педагогічного контролю знань.

Підставами для запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу в Україні мають бути:

1. інтеграція до Європейського простору вищої освіти;
2. входження до Болонського процесу;
3. вступ до Світової організації торгівлі;
4. реалізація дистанційної форми вищої освіти.

Впровадження модульно-кредитної системи у вищій школі України переслідує такі цілі:

1. досягнення відповідності стандартам європейської системи освіти, яка виходить із знань, умінь і навичок, що є надбанням випускника;

2. затребування українських освітянських кваліфікацій європейським ринком праці;

3. затвердження загальноприйнятної та порівнянної системи освітньо-кваліфікаційних ступенів;

4. впровадження стандартизованого Додатка до диплома, модель якого була розроблена Європейською Комісією, Радою Європи та UNESCO/CEPES і який містить детальну інформацію про результати навчання випускника;

5. стимулювання викладачів і студентів вищих навчальних закладів до вдосконалення системи об'єктивної оцінки якості знань;

6. забезпечення «прозорості» системи вищої освіти та слушного академічного та професійного визнання кваліфікацій (дипломів, ступенів, посвідчень і таке інше).

Кредитно-модульній системі, як невід'ємному атрибуту Болонської декларації, надаються дві основні функції.

Перша — сприяння мобільності студентів і викладачів та спрощення переходів з одного університету до іншого.

Друга — акумулююча, чітке визначення обсягів проведеної студентом роботи з урахуванням усіх видів навчальної та наукової діяльності. Сума кредитів визначає, на що здатен студент, який навчається за тією чи іншою програмою.

Запровадження кредитно-модульної системи є важливим фактором для стимулювання ефективної роботи викладача і студента, збільшення часу їх безпосереднього індивідуального спілкування в процесі навчання.

Модулі конструюються як системи навчальних елементів, об'єднаних ознакою відповідності визначеному об'єкту професійної діяльності. Останній розглядається як деякий обсяг навчальної інформації, що має самостійну логічну структуру та зміст і дозволяє оперувати цією інформацією в процесі розумової діяльності студента.

Модульна організація змісту навчальної дисципліни менш за все є механічним перенесенням розділів програми до навчальних модулів, оскільки вимагає глибокої аналітико-логічної роботи над змістовим наповненням дисципліни, структурування її як системи, а не довільного конгломерату наукової інформації.

Другою умовою реалізації модульного принципу організації змісту навчальної дисципліни є можливість виділити генеральні наскрізні ідеї *професійної діяльності,* на розкриття і засвоєння яких спрямований кожен модуль.

Для студента — майбутнього фахівця — важливо не лише осмислити й засвоїти інформацію, а й оволодіти способами її *практичного застосування* і *прийняття рішень*.

За таких умов зменшується частка прямого, зовні заданого інформування, і розширюється застосування інтерактивних форм і методів роботи студентів під керівництвом викладача (тьютора), та *повноцінної самостійної роботи* в лабораторіях, читальних залах, на об'єктах майбутньої професійної діяльності, що особливо важливо для системи дистанційного навчання.

Створення системи кредитів має полегшити порівняння закінчених курсів і сприяти максимальному розширенню мобільності студентів.

Кредит (credit) — умовна одиниця виміру навчального навантаження студента при вивченні якоїсь складової навчальної програми чи окремої дисципліни (курсу), виконаної студентом під час навчання. Кредит — мінімальна одиниця, яка точно документується, часто означає *навчання впродовж тижня* (суму аудиторної і самостійної роботи студента).

Проблемою для вищої школи України у контексті Болонського процесу є:

- по-перше, визначення витрат навчального часу студента певного актуального рівня розвитку на адекватне вивчення навчального матеріалу в об'ємі модуля, тобто ув'язування навчального модуля з кредитами;
- по-друге, розробка методики розрахунку педагогічного навантаження викладачів вищої школи в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу та навчального навантаження студента, а також взаємозв'язок між ними.

Кредитно-модульна система має розвиватися в Україні в рамках реалізації, зокрема, дистанційної освіти поза залежністю від Болонського процесу. Безсумнівно, що модульна технологія навчання є незамінною для дистанційної освіти.

Європейська система трансферу кредитів — ECTS

Визнання освіти і дипломів є передумовою для створення відкритого Європейського простору освіти і підготовки, де студенти і викладачі можуть переміщатися без перешкод. Тому Європейська система трансферу кредитів (ECTS) була розроблена в експериментальному проекті, організованому в рамках програми «Еразмус» як засіб покращання визнання освіти для навчання за кордоном.

Основні елементи ECTS на практиці перевіряли і удосконалювали в експериментальному проекті 145 європейських університетів з усіх держав-членів та країн Європейської економічної зони.

Зовнішнє оцінювання ECTS продемонструвало потенціал системи — і Європейська комісія вирішила включити ECTS у свою програму «Сократес», зокрема у розділ 1 про вищу освіту («Еразмус»). ECTS зараз рухається від своєї обмеженої вузької експериментальної стадії до ширшого використання як елемента європейського масштабу у вищій освіті.

ECTS забезпечує інструментом, щоб гарантувати прозорість, збудувати мости між навчальними закладами і розширити можливості вибору для студентів. Система сприяє полегшенню визнання навчальних досягнень студентів закладами через використання загальнозрозумілої системи оцінювання — кредити і оцінки, а також забезпечує засобами для інтерпретації національних систем вищої освіти.

Система ECTS забезпечує прозорість через такі засоби:

1. Кредити ECTS, які є числовим еквівалентом оцінки, що присвоюється елементам навчального плану, щоб окреслити обсяг навчального навантаження студентів, необхідний для завершення навчання.

2. Інформаційний пакет, який дає письмову інформацію студентам і працівникам про навчальні заклади, факультети, організації і структуру навчання й елементи навчального плану.

3. Перелік оцінок з предметів, який показує здобутки студентів у навчанні у спосіб, що є всебічним і загальнозрозумілим і може легко передаватися від одного навчального закладу до іншого.

4. Навчальний контракт, що стосується навчальної програми, яка буде вивчатися, і кредитів ECTS, які будуть присвоюватись за успішне її закінчення, є обов'язковим як для місцевого і закордонного закладів, так і для студентів.

Система ECTS базується на трьох ключових елементах:

- інформаційний пакет — інформація стосовно навчальних програм і здобутків студентів;
- навчальний контракт — взаємна угода між навчальними закладами-партнерами і студентом;
- перелік оцінок дисциплін — використання кредитів ECTS, щоб визначити навчальне навантаження для студента.

За своєю суттю ECTS жодним чином не регулює змісту, структури чи еквівалентності навчальних програм. Це є питаннями якості, яка повинна визначатися самими вищими навчальними закладами під час створення необхідних баз для укладання угод про співпрацю,

двосторонніх чи багатосторонніх. Більш за все ECTS використовується студентами, викладачами і закладами, які хочуть зробити навчання за кордоном невід'ємною частиною освітнього досвіду.

Кодекс хорошої практики, що називається ECTS, забезпечує тих дійових осіб інструментами, щоб створити прозорість і сприяти визнанню освіти.

Повне визнання навчання є необхідною умовою для втілення програми обміну студентами в рамках програм «Сократес» чи «Еразмус». Повне визнання навчання означає, що період навчання за кордоном (включаючи іспити чи інші форми оцінювання) заміняє порівнюваний період навчання у місцевому університеті (включаючи іспити чи інші форми оцінювання), хоча зміст погодженої програми навчання може відрізнятися.

Використання ECTS є добровільним і базується на взаємній довірі і переконанні щодо якості навчальної роботи освітніх закладів-партнерів.

Основними вимогами до застосування норм і механізмів ECTS є:

- ✓ призначення координатора ECTS від навчального закладу;
- ✓ призначення координаторів ECTS з числа працівників кафедр (факультетів) за дисциплінами на усіх факультетах, що мають намір користуватися ECTS;
- ✓ призначення кредитів ECTS для елементів навчального плану;
- ✓ випуск інформаційного пакета щодо усіх навчальних предметів/дисциплін, у яких ECTS буде використовуватися рідною мовою та однією з мов країн ЄС;
- ✓ використання форм заяв для студентів, перелік оцінок дисциплін і навчальних контрактів.

Кредити ECTS є кількісним еквівалентом оцінки (від 1 до 60), призначеної для елементів навчального плану, щоб охарактеризувати *навчальне навантаження студента,* що вимагається для їх завершення. Вони відображають кількість роботи, якої вимагає кожен елемент навчального плану відносно загальної кількості роботи, *необхідної для завершення повного року академічного навчання у закладі, тобто лекції, практична робота, семінари, консультації, виробнича практика, самостійна робота* — в бібліотеці чи вдома — і *екзамени чи інші види діяльності, пов'язані з оцінюванням*. ECTS, таким чином, базується на *повному навантаженні студента*, а не обмежується лише аудиторними годинами.

У ECTS *60 кредитів* становить навчальне навантаження *на один навчальний рік,* і, як правило, 30 кредитів на семестр.

Кредити ECTS — це скоріше відносне, а не абсолютне мірило навчального навантаження студента. Вони лише визначають, яку

частину загального річного навчального навантаження займає один елемент навчального плану в закладі чи факультеті, який призначає кредити.

Шкала оцінювання ECTS для оцінки якості досягнень студента

За будь-яких принципів організації навчального процесу саме системі оцінювання знань належить важлива роль у забезпеченні високої якості освіти та формуванні конкурентоспроможних фахівців.

Головне завдання — як досягти найбільш об'єктивного оцінювання, як зробити, щоб оцінювання виконувало властиві йому функції і насамперед дві головні — контролюючу й мотивуючу.

На практиці немає ідеальних систем оцінювання, а кожна з тих, що використовується, має свої і сильні, і слабкі сторони. Отож треба шукати не ідеальні системи, а проектувати ті, які є з більшою кількістю продуктивних переваг.

Потрібно активізувати роботу щодо впровадження європейських критеріїв оцінювання знань студентів, їх практичної підготовки, компетентності, ефективності наукових досліджень.

Результати іспитів і заліків зазвичай виражаються в оцінках. Однак у Європі співіснують багато різних систем оцінювання. До того ж питання перезарахування оцінок було однією з найсуттєвіших проблем студентів — учасників ECTS:

а) з одного боку, тлумачення оцінок значно відрізняється в одній країні від іншої, від одного закладу до іншого і від одного предмета до іншого;

б) з іншого боку, помилка при перезарахуванні оцінки може мати серйозні наслідки для студентів.

Неможливо визначити єдиний критерій систем оцінювання у європейських країнах. У більшості країн є всезагальна система оцінювання, котра в жодному випадку не є універсальною; крім цього, визначення бала «проходження» по певній шкалі може різнитися між закладами, і межа застосування всіх доступних балів суттєво відрізняється у різних закладах, змінюється з року в рік, та є відмінною згідно з кожним предметом.

Однією із основних засад шкали оцінювання системи ECTS є те, що вона досить чітко визначена для того, щоб заклади прийняли свої рішення з приводу застосування цієї шкали.

В результаті Європейська комісія скликала групу експертів для визначення спірних питань. Інформація, коментарі та статистичні дані, представлені 80 закладами з 84 закладів учасників

ECTS у той час, були прийняті до уваги для того, щоб відпрацювати запропоновану шкалу оцінювання ECTS. Всі групи предметів були узгоджені з використанням шкали оцінювання ECTS, для того щоб перевірити її ефективність.

Шкала оцінювання ECTS була розроблена для того, щоб допомогти навчальним закладам перенести оцінки, виставлені місцевим закладом. Вона представляє додаткову інформацію щодо роботи студентів, а не замінює загальні оцінки. Вищі навчальні заклади приймають власні рішення щодо використання шкали оцінювання у своїй власній системі.

Європейська система «полегшеної шкали оцінювання» з'явилася в результаті різносторонніх обговорень, які відбувались серед п'яти груп від початку пошукового етапу, про те, що передача оцінок може ефективно проводитись за допомогою полегшеного оцінювання, є зрозумілою всюди у Європі.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ ECTS

Оцінка ECTS	Процент студентів, які зазвичай успішно досягають відповідної оцінки	Визначення
A	10	ВІДМІННО — відмінне виконання
B	25	ДУЖЕ ДОБРЕ — вище середнього рівня
C	30	ДОБРЕ — загалом хороша робота
D	25	ЗАДОВІЛЬНО — непогано
E	10	ДОСТАТНЬО — виконання відповідає мінімальним критеріям
FX	—	НЕЗАДОВІЛЬНО — необхідне повторне перескладання
F	—	НЕЗАДОВІЛЬНО — необхідне повторне вивчення дисциплін

Концепція «полегшеної шкали оцінювання» означала, що:

- шкала була достатньо добре охарактеризована та будь-який навчальний заклад зміг би використати її для своїх предметів;
- отже, шкала ECTS представила додаткову інформацію до оцінки навчального закладу, але не замінила її;
- шкала оцінювання ECTS була зрозумілою іншим закладам, які виставляли відповідну оцінку згідно з власною системою оцінювання студентам-вступникам, або випускникам;

• оцінка за системою ECTS визначала б, поруч із оцінкою, виставленою закладом у перелік оцінок дисциплін студента, досягнення кожного студента до і після періоду навчання.

Шкала оцінювання ECTS не базується на припущенні про будь-який розподіл студентських оцінок, вона базується на визначенні досконалості. Визначення системою ECTS досконалості та остаточної оцінки створено для полегшення перезарахування, але не для заміни та створення плутанини в оцінках, виставлених у закладі, де навчається студент.

Іншими словами, «полегшена шкала оцінювання» внесла б ясність, але не перешкодила б нормальному процесу виставлення оцінок у межах кожного закладу. Спосіб відповідності балів закладу до шкали оцінювання системи ECTS такий:

— заклад розглядає розподіл балів, присвоєних студентам. Для того, щоб отримати 10-25-30-25-10 балів за моделлю, межі між оцінками відповідали би 10 %, 35 %, 65 % та 90 % загальної кількості успішних студентів;

— неможливо накреслити статистичну межу оцінки, яку отримали 10 % кращих студентів; так само до уваги повинні братись ключові слова, як і статистика. Шкала має міцне статистичне підкріплення, але статистичні дані повинні бути поєднані із реалістичним описовим підходом;

— важливим є розподіл балів для встановлення оцінок. Розподіл балів курсу може змінюватись з року в рік, також можуть бути відмінності між кількісним та якісним ступенем занять. Чим більше наближення закладу до єдиного критерію між своїми балами та шкалою оцінювання системи ECTS, тим легше відбудеться процес оцінювання;

— якщо кількість студентів, які відвідують заняття, досить мала, чіткий розподіл цієї маленької кількості за моделлю 10-25-30-25-10 недоцільний. Проте досвід пропонує таке:

1) бали за кілька занять подібного рівня звичайно розподіляються;

2) розподіл балів за п’ятирічний період ймовірніше призведе до збалансованого результату;

— інформація, представлена оцінкою системи ECTS, пов’язує роботу одного студента з роботою інших студентів групи. Зрозуміло, що студент високого рівня у групі низького рівня очевидно отримає вищу оцінку, ніж якби він виконував загальну роботу; як і студент, який відвідує описові курси, опиниться у невигідному для себе становищі у закордонному закладі, який акцентується на математичних навичках. Жодна шкала оцінювання не вирішить цієї проблеми: інформація, яка перенесена на перелік оцінок дис-

циплін, повинна представити те, що дійсно сталось, а не те, що могло би статись, якби;

— оцінки повинні бути ознакою зарахування заліку за індивідуальні заняття, якщо вони представлені у переліку оцінок дисциплін. Тому важливо, щоб розподіл середньорічних балів не вважався відповідним до визначення цих оцінок, оскільки розподіл середньорічних балів значною мірою відрізнятиметься від розподілу балів групових занять, які складають середнє число; наприклад, більше студентів отримає певний дуже високий бал на одному індивідуальному занятті, ніж вони би отримали цей бал як середній, враховуючи всі заняття року. Це може значно вплинути на визначення оцінки «А» системи ECTS, і меншою мірою на оцінку «В»; оцінки системи ECTS від «А» до «Е» присвоюються за умови здачі заліку, і оцінки від «FX» до «F» присвоюються у випадку його нездачі; відмінність між «FX» та «F' сприятиме визначенню майбутнього навчального плану для деяких не дуже успішних студентів. Ті заклади, які не спроможні розрізнити рівні незадовільної здачі заліку, застосовуватимуть тільки оцінку «F», не беручи до уваги оцінку «FX»;

коли місцевий та закордонний заклади вирішать, як їхні бали відповідатимуть оцінкам системи ECTS, відбувається перезарахування оцінок.

Як можна побачити із вищезазначеного, заклади вищої освіти вільні застосовувати шкалу оцінювання системи ECTS найбільш доцільним, на їхню думку, чином. Проте виявлення незначної гнучкості наполегливо рекомендується, оскільки шкалу оцінювання системи ECTS створено для відображення різних систем оцінювання, які існують у країнах-членах ЄС та країнах Європейської асоціації вільної торгівлі.

Місцеві і закордонні навчальні заклади готують інформацію і обмінюються переліком оцінок дисциплін для кожного студента, який бере участь у ECTS до і після навчання за кордоном. Копії цих переліків додаються до особистої справи студента. Місцевий навчальний заклад визнає загальну суму кредиту, одержаного його студентами у закладах-партнерах за кордоном, щоб кредити для пройденого блоку елементів навчального плану замінили кредити, які у протилежному випадку були би отримані у їхньому місцевому закладі. Навчальний контракт студентові гарантує авансом, що кредити для затвердженої програми навчання будуть перезараховані.

Педагогічний експеримент щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу

На виконання основних завдань колегії Міністерства освіти і науки від 28 лютого 2003 р. (протокол № 2/3-4), що спрямовані на реалізацію Послання Президента України до Верховної Ради України «Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002—2011 роки: «Європейський вибір» і Національної доктрини розвитку освіти України, Департаментом вищої освіти разом з вищими навчальними закладами проведено аналіз стану та можливих шляхів реформування організації навчального процесу у вищих навчальних закладах.

Проведений аналіз показав, що нинішня система підготовки фахівців з вищою освітою має певні недоліки, а саме:

- відсутність систематичної роботи студентів протягом навчального семестру;
- низький рівень активності студентів і відсутність елементів змагання в навчальних досягненнях;
- можливість необ'єктивного оцінювання знань студентів;
- значні затрати бюджету часу на проведення екзаменаційної сесії;
- відсутність гнучкості в системі підготовки фахівців;
- недостатній рівень адаптації до швидкозмінних вимог світового ринку праці;
- низька мобільність студентів щодо зміни напрямів підготовки, спеціальностей та вищих навчальних закладів;
- мала можливість вибору студентом навчальних дисциплін.

Для подолання недоліків існуючої системи підготовки фахівців може бути прислужитися запровадження кредитно-модульної системи, яка передбачає вирішення таких завдань:

- відхід від традиційної схеми «навчальний семестр — навчальний рік, навчальний курс»;
- раціональний поділ навчального матеріалу дисципліни на модулі та перевірки якості засвоєння теоретичного і практичного матеріалу кожного модуля;
- перевірки якості підготовки студентів до кожного лабораторного, практичного чи семінарського заняття;
- використання більш широкої шкали оцінки знань;
- вирішальний вплив суми балів, одержаних протягом семестру, на підсумкову оцінку з навчальної дисципліни;
- стимулювання систематичної самостійної роботи студентів протягом усього семестру і підвищення якості їх знань;
- підвищення об'єктивності оцінювання знань студентів;
- запровадження здорової конкуренції в навчанні;
- виявлення та розвиток творчих здібностей студентів.

Одним з найважливіших стратегічних завдань на сьогоднішньому етапі модернізації системи вищої освіти України є забезпечення якості підготовки фахівців на рівні міжнародних вимог.

Входження України до єдиного Європейського та Світового освітнього простору неможливе без запровадження такого багатоцільового механізму як Європейська кредитно-трансферна та акумулююча система (ECTS).

Ця система запроваджується на інституціональному, регіональному, національному та Європейському рівнях і є однією з ключових вимог Болонської декларації 1999 року.

Окремі вищі навчальні заклади України мають досить вагомі напрацювання з впровадження елементів ECTS, зокрема з модульно-рейтингової системи оцінювання знань студентів.

Нагальною потребою є розширення впровадження елементів ECTS за рахунок введення кредитно-модульної системи формування навчальних програм, посилення ролі самостійної роботи студентів та змін педагогічних методик, впровадження активних методів та сучасних інформаційних технологій навчання.

Як свідчить практика, час на сесійний контроль при сучасній системі організації навчального процесу використовується нераціонально. Відстрочка зворотного зв'язку на кінець семестру не дозволяє приймати оперативні виховні і дидактичні заходи щодо підвищення якості навчання (контроль будь-якого процесу після його завершення неможливий).

При кредитно-модульній системі організації навчального процесу в вищих навчальних закладах зміст навчальних дисциплін розподіляється на змістові модулі (2—4 за семестр). Змістовий модуль (розділ, підрозділ) навчальної дисципліни містить окремі модулі (теми) аудиторної і самостійної роботи студента. Кожен змістовий модуль має бути оцінений.

Студент інформується про результати оцінювання навчального модуля, як складової підсумкового оцінювання засвоєння навчальної дисципліни.

Підсумкове оцінювання засвоєння навчального матеріалу дисципліни визначається без проведення семестрового іспитів (заліку) як інтегрована оцінка засвоєння всіх змістових модулів з урахуванням «вагових» коефіцієнтів.

Студент, що набрав протягом семестру необхідну кількість балів, має можливості:

- не складати іспит (залік) і отримати набрану кількість балів як підсумкову оцінку;

• складати іспит (залік) з метою підвищення свого рейтингу за даною навчальною дисципліною;

• ліквідувати академічну різницю, пов'язану з переходом на інший напрям підготовки чи до іншого вищого навчального закладу;

• поглиблено вивчити окремі розділи (теми) навчальних дисциплін, окремі навчальні дисципліни, які формують кваліфікацію, що відповідає сучасним вимогам ринку праці;

• використати час, що відведено графіком навчального процесу, на екзаменаційну сесію, для задоволення своїх особистих потреб.

Студент, що набрав протягом семестру менше необхідної кількості балів, зобов'язаний складати іспит (залік).

До Міністерства освіти і науки звернулися ректори провідних вищих навчальних закладів із пропозицією провести педагогічний експеримент, завданнями якого є:

• обґрунтування доцільних змін у системі управління навчальним процесом на рівні освітньої галузі;

• обґрунтування технологій управління навчальним процесом у вищому навчальному закладі;

• обґрунтування підходів до декомпозиції навчальних дисциплін та технологій їх викладання в умовах кредитно-модульної системи;

• обґрунтування доцільних підходів до системи оцінювання знань студентів в умовах кредитно-модульної системи;

• обґрунтування підходів до підвищення «гнучкості» процесу навчання і можливості адаптованого індивідуального «конструювання» навчальною процесу;

• обґрунтування єдиної комп'ютерної системи управління навчальним процесом у вищих навчальних закладах;

• обґрунтування вимог до методичного та інформаційного забезпечення навчального процесу;

• обґрунтування системи організації самостійної роботи та дистанційного навчання на виконання першочергових завдань, що випливають з вищезазначеного.

Рішенням Міністерства освіти і науки України від 24.04.2003 р. (протокол № 5/5-4) передбачено проведення з 2003/2004 навчального року педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III—IV рівнів акредитації.

Для проведення педагогічного експерименту потрібно здійснити низку заходів, пов'язаних із створенням робочої групи з розроблення його програми, координаційної ради для супроводу

та узагальнення результатів експерименту, визначення складу учасників експерименту, створення робочих груп у вищих навчальних закладах-учасниках експерименту, розроблення навчально-методичного та нормативно-правового забезпечення експерименту тощо.

Очікуваними соціальними, економічними та іншими наслідками впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу можуть бути:

- інтенсифікація навчального процесу та підвищення якості підготовки фахівців;
- систематичність засвоєння навчального матеріалу;
- встановлення зворотного зв'язку з кожним студентом на визначених етапах навчання;
- контроль та своєчасне коригування навчально-виховного процесу;
- підвищення мотивації учасників навчально-виховного процесу, зменшення пропусків навчальних занять;
- психологічне розвантаження студентів в кінці семестру;
- підвищення відповідальності студентів за результати навчальної діяльності;
- максимальне забезпечення потреб особи у виборі освітнього рівня та кваліфікації;
- підвищення рівня адаптації особи до зміни вимог ринку праці;
- скорочення непродуктивного навчального часу (за рахунок ліквідації екзаменаційних сесій);
- економія матеріальних ресурсів (опалення, електроенергія і т. ін.) тощо.

Організація оцінки результатів роботи студента

Критерії для оцінки результатів роботи студента повинні бути виражені таким чином, щоб оцінка роботи студента могла бути зіставлена з ними і документально віддзеркалена.

Критерії оцінки якості повинні бути чітко встановлені і ясно виражені для того, щоб забезпечити надійність і однаковість оцінки, а також, щоб підвищити об'єктивність оцінки з метою зведення до мінімуму суб'єктивного підходу.

Оцінка результатів роботи студента — це процес збору достатніх, об'єктивних і надійних доказів знань студента, його розуміння, продемонстрованих навичок і професіоналізму щодо виконання завдань, обов'язків і відповідальності; а також винесення

висновку про те, що доказ співвідноситься з критеріями, зазначеними у Стандарті вищої освіти.

Метою оцінки якості є забезпечення незалежної оцінки ефективності заходів для забезпечення Стандартів вищої освіти на всіх рівнях навчання, підготовки, проведення іспитів і оцінки.

Організація оцінки результатів навчання повинна брати до уваги різні методи оцінки, що можуть надати різні типи доказів рівня знань студента:

- письмові, усні і комп'ютерні опитування (тестування);
- перевірка навичок (зокрема, на тренажерах);
- проекти;
- безпосереднє спостереження за діяльністю.

Один або декілька з перерахованих вище методів має бути обов'язково використаний для одержання доказів наявності знань, розуміння та продемонстрованих навичок, а також доказу здатності студента виконувати професійну діяльність.

Новими концепціями освітнього процесу у вищій школі відзначаються тенденції розвитку вимірювання навчальних досягнень студентів за допомогою тестів. На структуру та кількість тестів, які проводяться, впливає акцент на зв'язках між предметами, що вивчаються. Об'єктом тестування стають компетенції, що потрібні випускникові системи вищої освіти. Традиційно тести виконують відбірну функцію. Але ж останнім часом тести використовуються для цілей:

- діагностичних, щоб дати студенту можливість з'ясувати, що йому ще потрібно вивчити та доробити;
- управлінських, тобто задля керівництва подальшим процесом навчання та стимулювання.

Тести все більше розглядаються як складова частина компонентів навчальної програми, їм приділяється повноцінне значення в навчальній програмі.

Критерії для оцінки компетентності повинні відповідати принципам:

- одержана інформація є об'єктивною, має однозначне тлумачення та повинна використовуватися відповідним чином;
- метод визначення компетентності має щонайбільше відповідати суттєвим обставинам і умовам професійної діяльності;
- процедури оцінки компетентності повинні виконуватися ефективно та оперативно;
- усі потенційні загрози мають бути визначені.

Методи демонстрації компетентності мають служити основою для проведення іспитів та оцінки відповідності кандидата на

одержання диплома і запроваджуватися з використанням професійних засобів діяльності.

Іспит та оцінка відповідності кандидата на одержання диплома запроваджуються з виконанням *процедур об'єктивного контролю*:

— критеріально-орієнтованого тестування;

— комплексних контрольно-кваліфікаційних завдань (КККЗ), а також з використанням професійних засобів діяльності на:

- ✓ лабораторному обладнанні;
- ✓ тренажері;
- ✓ реальному об'єкті діяльності.

Оцінка компетентності має включати не тільки першочергові технічні вимоги до роботи, навичок та завдань, котрі мають професійно виконуватися, але й відображати ширші аспекти, що необхідні для того, щоб відповідати в повному обсязі тому, що очікується від компетентної роботи випускника на первинній посаді:

— робота у широкому спектрі обставин;

— професійне передбачення, готовність та робота в умовах надзвичайних ситуацій;

— адаптація до нових та змінних вимог.

У вищій освіті України у контексті Болонського процесу мають бути запроваджені іспити за сприянням «третіх юридичних осіб».

Принципи, шляхи і засоби адаптації вищої освіти України до Європейського простору вищої освіти

Структура вищої освіти України за своєю ідеологією та цілями узгоджена із структурами освіти більшості розвинених країн світу.

Для входження України до європейського простору вищої освіти потрібно впровадити в системі вищої освіти:

- ➢ широкомасштабну довгострокову стратегію системної модернізації всієї системи освіти;
- ➢ систему якості освіти, яка відповідає стандартам ЄС, потребам ринкової економіки, внутрішнього розвитку держави та суспільства;
- ➢ державний реєстр напрямів підготовки та спеціальностей, відповідно до міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО-96 та 97) і міжнародної стандартної класифікації занять (МСКЗ-88);
- ➢ загальноприйняту та порівняльну систему вчених ступенів;

➢ законодавчо підсилені умови для полегшення працевлаштуванню українських громадян в Європі та сприяння міжнародній конкурентоспроможності системи вищої освіти України;

➢ систему кредитів на зразок Європейської системи трансферу кредитів (ECTS), як відповідного засобу сприяння більшій мобільності студентів;

➢ законодавчо підсилені умови задля забезпечення мобільності через усунення перешкод на шляху ефективного використання права на вільне пересування з безпосередньою метою:

1) забезпечення студентам доступу до навчальних можливостей, а також до відповідних освітянських послуг;

2) забезпечення визнання та зарахування часу, який викладач, дослідник чи член адміністративного персоналу провів у європейському навчальному закладі, проводячи дослідження, викладаючи та виконуючи відповідну до свого фаху роботу, зі збереженням їхніх законних прав;

3) сприяння європейському співробітництву щодо забезпечення якості освіти з метою вироблення порівняльних критеріїв та методологій.

На теперішній час нормативні документи Міністерства освіти і науки України містять інформацію, яка:

✓ у широкому сенсі спрямована на реалізацію градації *досвіду* та *знань;*

✓ підтверджує, що освітньо-кваліфікаційні рівні вищої освіти мають професійну спрямованість і схильність відповідати вимогам *ринку праці;*

✓ розкриває положення щодо формування змістовних модулів.

Для вищої школи України у контексті Болонського процесу необхідно:

✓ привести у відповідність вимогам Болонської декларації Закон України «Про вищу освіту» у частині визначення змісту і статусу освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти;

✓ привести до відповідності класифікацію вчених ступенів системи освіти та Переліку кваліфікацій, які використовуються на ринку праці, в тому числі і Європейському;

✓ визначити витрати навчального часу студента певного актуального рівня розвитку на адекватне вивчення навчального матеріалу в об’ємі модуля, тобто ув’язування навчального модуля з кредитами;

✓ розробити методику розрахунку педагогічного навантаження викладачів вищої школи в умовах кредитно-модульної сис-

теми організації навчального процесу та навчального навантаження студента, а також взаємозв'язок між ними;

✓ розробити та затвердити нормативно-правові акти щодо регулювання діяльності викладацького персоналу та студентського контингенту вищої школи в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу;

✓ розробити та затвердити нормативно-правові акти щодо впровадження тестових технологій об'єктивного педагогічного контролю знань тих, хто навчається;

✓ розробити та затвердити нормативно-правові акти щодо ***сертифікації на відповідність***, у процесі якої встановлюється рівень компетентності індивіда і його відповідність соціальним ролям, на які він претендує;

✓ розробити та затвердити нормативно-правові акти щодо *селекції* індивідів для виконання конкретних соціальних ролей на основі його професійної придатності, здатності та готовності.

Для вищої школи України у контексті Болонського процесу необхідно розробити та законодавчо урегулювати процедуру ***контролю якості*** та акредитації, а також посилення міжнародної конкурентоспроможності випускників вищої школи України.

Політика у сфері якості вищої освіти, професійної підготовки і сертифікації фахівців спрямовується на досягнення оптимального ступеня упорядкування педагогічної діяльності з урахуванням особистісних, соціальних, економічних і державних потреб та інтересів акціонерів вищої школи.

Програми якості припускають виокремлення структурно-функціональних властивостей індивіда, професійно важливих якостей фахівця, його спрямованості, інтелектуального розвитку і професійних розумових здібностей, що визначають властивості локального психологічного середовища навчання і впливають на успішність професійного навчання.

Подальші дії для досягнення шести цілей Болонського процесу: прийняття системи легкозрозумілих і адекватних ступенів; прийняття системи двоциклової освіти (доступеневе і післяступеневе навчання); запровадження системи кредитів — системи накопичення кредитів (ECTS) або інших сумісних з нею систем, які здатні забезпечити як диференційно-розрізнювальну, так і функцію накопичення; сприяння мобільності студентів і викладачів (усунення перешкод вільному пересуванню студентів і викладачів); забезпечення високоякісних стандартів вищої освіти;

сприяння європейському підходу до вищої освіти (запровадження програм, курсів, модулів із «європейським» змістом); навчання протягом усього життя; спільна праця вищих навчальних закладів і студентів як компетентних, активних і конструктивних партнерів у заснуванні та формуванні Європейського простору вищої освіти.

Співпраця Міністерства освіти і науки з Європейським Союзом

Сьогодні зв'язки України з Європейським Союзом мають неабияке значення. Адже тепер Україна має спільний кордон з ЄС і статус країни-сусідки. Надзвичайно важливі вони і для освітянської та наукової сфери в житті українського суспільства. Водночас освіта і наука України мають давні й глибокі міжнародні, зокрема європейські, зв'язки.

Міністерство освіти і науки України та його заклади освіти співпрацюють з Європейським Союзом у рамках Програми трансєвропейського співробітництва в галузі вищої освіти.

Нова політика сусідства є доповненням до відносин між Україною та Європейським Союзом, установлених Угодою про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом.

Союз інвестував у процес реформування національної вищої освіти понад 35 мільйонів євро. Всього здійснено 126 проектів у 40 ВНЗ. Із 2003 року в українських університетах діє ще 14 проектів. За дев'ять років реалізації Програми на конкурс було подано 500 заяв на проекти, які охоплювали понад тисячу вищих навчальних закладів України і країн — членів Євросоюзу.

Міністерство розглядає можливість участі України в таких спільних програмах і проектах Європейського Союзу, як «Сократес» — європейська програма освіти, спрямована на розвиток європейського виміру та підвищення якості освіти шляхом заохочення співробітництва між країнами-учасницями; «Леонардо да Вінчі» — програма у сфері професійної освіти і підвищення кваліфікації.

Велику увагу Міністерство освіти і науки приділяє проведенню громадських читань з проблем європейської інтеграції, оскільки вважається, що активна участь громадян України є головною передумовою прискорення євроінтеграційних процесів.

Розвиток транскордонного співробітництва і розширення міждержавних відносин із країнами — членами ЄС і країнами

— кандидатами на вступ до ЄС сприятиме впровадженню європейських норм і стандартів у освіті, науці й техніці, поширенню власних освітніх здобутків у Європейський Союз і країни — кандидати на вступ до ЄС, а також зростанню в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграції до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього і науково-технічного середовища.

Частина ІІІ

МАТЕРІАЛИ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ІІІ—ІV РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

РІШЕННЯ КОЛЕГІЇ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

«24 » квітня 2003 р. **Протокол № 5/5-4**

Про проведення педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах ІІІ-ІV рівнів акредитації.

Заслухавши і обговоривши доповідь директора департаменту вищої освіти Болюбаша Я. Я. «Про проведення педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах ІІІ—ІV рівнів акредитації», колегія відзначає, що одним з найважливіших стратегічних завдань на сьогоднішньому етапі модернізації системи вищої освіти України є забезпечення якості підготовки фахівців на рівні міжнародних вимог.

Однією з передумов входження України до єдиного Європейського та Світового освітнього простору є запровадження у систему вищої освіти Європейської кредитно-трансферної та акумулюючої системи (ECTS), що функціонує на інституційному, регіональному, національному та Європейському рівнях, і є ключовою вимогою Болонської декларації 1999 року.

Окремими вищими навчальними закладами України вже досягнуто певних опрацювань із впровадження елементів ECTS, зокрема з модульно-рейтингової теми оцінювання знань студентів.

Водночас, нагальною потребою є розширення впровадження елементів ECTS за рахунок введення кредитної системи формування програм навчання:

посилення ролі самостійної роботи студентів, використання новітніх педагогічних методик та сучасних інформаційних технологій навчання.

З метою вироблення і запровадження нових принципів організації навчального процесу щодо розширення можливості студентів у виборі змісту програми навчання, забезпечення гнучкості в системі підготовки фахівців для їх адаптації до швидкозмінних вимог національного та міжнародного ринків праці, стимулювання студентів і науково-педагогічних працівників у досягненні високої якості підготовки фахівців з вищою освітою та підвищення престижу української вищої школи на світовому рівні колегія

УХВАЛЮЄ:

1. Прийняти пропозицію вищих навчальних закладів про проведення, починаючи з 2003/2004 навчального року, педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III—IV рівнів акредитації.

2. Затвердити Перелік необхідних умов для запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III—IV рівнів акредитації та відповідний План заходів з підготовки до проведення педагогічного експерименту, що додаються.

3. Просити Академію педагогічних наук України взяти участь в науковому супроводженні педагогічного експерименту.

4. Департаменту вищої освіти (Болюбаш Я. Я.):

4.1. Забезпечити виконання Плану заходів з підготовки до проведення педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III—IV рівнів акредитації.

4.2. Організувати всебічне обговорення програми проведення педагогічного експерименту з науково-педагогічними працівниками та студентами вищих навчальних закладів — учасників експерименту та в засобах масової інформації.

4.3. Забезпечити щорічне інформування колегії про хід проведення педагогічного експерименту.

5. Контроль за виконанням рішення колегії покласти на заступника державного секретаря Степка М. Ф.

Голова колегії, Міністр В. Г. Кремень

Колегії Міністерства освіти і науки України

Доповідна записка

«Про проведення педагогічного експерименту,
щодо запровадження кредитно-модульної системи
організації навчального процесу у вищих навчальних закладах
III—IV рівнів акредитації»

На виконання основних завдань, визначених у доповіді Міністра освіти і науки України Кременя В. Г. «Вища освіта і наука — пріоритетні сфери розвитку суспільства у XXI столітті» на колегії міністерства від 28 лютого 2003 р. (протокол № 2/3—4), що спрямовані на реалізацію Послання Президента України до Верховної Ради України «Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002—2011 роки: «Європейський вибір» і Національної доктрини розвитку освіти України, департаментом вищої освіти разом з вищими навчальними закладами проведено аналіз стану та можливих шляхів реформування організації навчального процесу у вищих навчальних закладах.

Проведений аналіз показав, що нинішня система підготовки фахівців з вищою освітою має певні недоліки, а саме:

— відсутність систематичної роботи студентів протягом навчального семестру;

— низький рівень активності студентів і відсутність елементів змагальності в навчальних досягненнях;

— можливість необ'єктивного оцінювання знань студентів;

— значні затрати бюджету часу на проведення екзаменаційної сесії;

— відсутність гнучкості в системі підготовки фахівців;

— недостатній рівень адаптації до швидкозмінних вимог світового ринку праці;

— низька мобільність студентів щодо зміни напрямів підготовки, спеціальностей та вищих навчальних закладів;

— мала можливість вибору студентом навчальних дисциплін.

Для подолання недоліків існуючої системи підготовки фахівців може бути запровадження кредитно-модульної системи, яка передбачає вирішення наступних завдань:

—відходу від традиційної схеми «навчальний семестр — навчальний рік, навчальний курс

—раціонального поділу навчального матеріалу дисципліни на модулі і перевірки якості засвоєння теоретичного і практичного матеріалу кожного модуля;

—перевірки якості підготовки студентів до кожного лабораторного, практичного чи семінарського заняття;

—використання більш широкої шкали оцінки знань;

—вирішального впливу суми балів, одержаних протягом семестру, на підсумкову оцінку з навчальної дисципліни;

—стимулювання систематичної самостійної роботи студентів протягом усього семестру і підвищення якості їх знань;

—підвищення об'єктивності оцінювання знань студентів;

—запровадження здорової конкуренції в навчанні;

—виявлення та розвиток творчих здібностей студентів.

Одним з найважливіших стратегічних завдань на сьогоднішньому етапі модернізації системи вищої освіти України є забезпечення якості підготовки фахівців на рівні міжнародних вимог.

Входження України до єдиного Європейського та Світового освітнього простору не можливе без запровадження такого багатоцільового механізму як Європейська кредитно-трансферна та акумулююча система (ECTS).

Ця система запроваджується на Інституціональному, регіональному, національному та Європейському рівнях і є однією з ключових вимог Болонської декларації 1999 року.

Окремі вищі навчальні заклади України мають досить вагомі напрацювання з впровадження елементів ECTS, зокрема з модульно-рейтингової системи оцінювання знань студентів.

Проте, нагальною потребою є розширення впровадження елементів ECTS за рахунок введення кредитно-модульної системи формування навчальних програм; посилення ролі самостійної роботи студентів та змін педагогічних методик, впровадження активних методів та сучасних інформаційних технологій навчання.

Як свідчить практика, час на сесійний контроль при сучасній системі організації навчального процесу використовується не ра-

ціонально. Відстрочка зворотного зв'язку на кінець семестру не дозволяє приймати оперативні виховні і дидактичні заходи щодо підвищення якості навчання (контроль будь-якого процесу після його завершення неможливий).

При кредитно-модульній системі організації навчального процесу в вищих навчальних закладах зміст навчальних дисциплін розподіляється на змістові модулі (2—4 за семестр). Змістовий модуль (розділ, підрозділ) навчальної дисципліни містить окремі модулі (теми) аудиторної і самостійної роботи студента. Кожен змістовий модуль має бути оцінений.

Студент інформується про результати оцінювання навчального модуля, як складової підсумкового оцінювання засвоєння навчальної дисципліни.

Підсумкове оцінювання засвоєння навчального матеріалу дисципліни визначається без проведення семестрового екзамену (заліку) як інтегрована оцінка засвоєння всіх змістових модулів з врахуванням «вагових» коефіцієнтів.

Студент, що набрав протягом семестру необхідну кількість балів, має можливості:

—не складати екзамен (залік) і отримати набрану кількість балів як підсумкову оцінку;

—складати екзамен (залік) з метою підвищення свого рейтингу за даною навчальною дисципліною;

—ліквідувати академічну різницю, пов'язану з переходом на інший напрям підготовки чи до іншого вищого навчального закладу;

—поглиблено вивчити окремі розділи (теми) навчальних дисциплін, окремі навчальні дисципліни, які формують кваліфікацію, що відповідає сучасним вимогам ринку праці;

—використати час, що відведено графіком навчального процесу на екзаменаційну сесію, для задовольняння своїх особистих потреб.

Студент, що набрав протягом семестру менше необхідної кількості балів, зобов'язаний складати екзамен (залік).

До Міністерства освіти і науки звернулися ректори провідних вищих навчальних закладів, з пропозицією провести педагогічний експеримент, завданнями якого мають бути:

—обґрунтування доцільних змін в системі управління навчальним процесом на рівні освітньої галузі;

—обґрунтування технологій управління навчальним процесом у вищому навчальному закладі на рівні:

—проректор;

—навчальний відділ;

—деканат;

—кафедра;

—обґрунтування підходів до декомпозиції навчальних дисциплін та технологій їх викладання в умовах кредитно-модульної системи;

—обґрунтування доцільних підходів до системи оцінювання знань студентів в умовах кредитно-модульної системи;

—обґрунтування підходів до підвищення «гнучкості» процесу навчання і можливості адаптованого індивідуального «конструювання» навчальною процесу;

—обґрунтування єдиної комп'ютерної системи управління навчальним процесом у вищих навчальних закладах;

—обґрунтування вимог до методичного та інформаційного забезпечення навчального процесу;

—обґрунтування системи організації самостійної роботи та дистанційного навчання.

Для проведення педагогічного експерименту потрібно здійснити низку заходів, пов'язаних із створення робочої групи з розроблення його програми, координаційної ради для супроводу та узагальнення результатів експерименту, визначення складу учасників експерименту, створення робочих груп у вищих навчальних закладах-учасниках експерименту, розроблення навчально-методичного та нормативно-правового забезпечення експерименту тощо.

Очікуваними соціальними, економічними ті іншими наслідками впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу можуть бути:

—інтенсифікація навчального процесу та підвищення якості підготовки фахівців;

—систематичність засвоєння навчального матеріалу;

—встановлення зворотного зв'язку з кожним студентом на визначених етапах навчання;

—контроль та своєчасне коригування навчально-виховного процесу.

—підвищення мотивації учасників навчально-виховного процесу зменшення пропусків навчальних занять;

—психологічне розвантаження студентів в кінці семестру;

—підвищення відповідальності студентів за результати навчальної діяльності;

—максимальне забезпечення потреб особи у виборі освітнього рівня та кваліфікації;

—підвищення рівня адаптації особи до зміни вимог ринку праці;

—скорочення непродуктивного навчального часу (за рахунок ліквідації екзаменаційних сесій);

—економія матеріальних ресурсів (опалення, електроенергія і т. п.) тощо.

Просимо розглянути і прийняти рішення, проект якого додається.

Директор департаменту
вищої освіти Я. Я. Болюбаш

ЛИСТ

19.05.2003 № 1/9-243

Головам рад ректорів
вищих навчальних закладів
III—IV рівнів акредитації

На виконання рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 24 квітня 2003 року протокол № 5/5—4 «Про проведення педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III—IV рівнів акредитації» — просимо провести організаційну роботу серед вищих навчальних закладів III—IV рівнів акредитації регіону та визначитися щодо їх участі в проведенні педагогічного експерименту. Подання на участь в експерименті із зазначенням напряму підготовки (спеціальності) та освітньо-кваліфікаційних рівнів, за якими буде організовано навчальний процес відповідно до визначеного колегією Переліку необхідних умов, надіслати від конкретного навчального закладу міністерству не пізніше 31 травня 2003 року.

Заступник Державного секретаря М. Ф. Степко

Додаток

СХВАЛЕНО Рішення колегії
Міністерства освіти
і науки України 24.04.2003
протокол № 5/5-4

ПЕРЕЛІК
необхідних умов для запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у навчальних закладах III—IV рівнів акредитації

1. Наявність структурно-логічних схем підготовки фахівців за усіма напрямами та спеціальностями.
2. Запровадження модульної системи організації навчального процесу, системи тестування та рейтингового оцінювання знань студентів.
3. Організація навчального процесу на базі програм навчання, які формуються як набір залікових кредитів, що передбачає відхід від традиційної схеми «навчальний семестр — навчальний рік, навчальний курс».
4. Введення граничного терміну навчання за програмою навчання, включаючи граничний термін бюджетного фінансування.
5. Дозвіл Міністерства освіти і науки України на частковий відхід від галузевих стандартів вищої освіти (для напрямів і спеціальностей, для яких вони затверджені).
6. Розроблення індивідуальних графіків навчального процесу з урахуванням особливостей кредитно-модульної системи організації навчального процесу.
7. Зарахування на навчання до вищого навчального закладу здійснюється тільки за напрямами підготовки.
8. Наявність необхідного навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення кредитно-модульної системи організації навчального процесу.
9. Формування програм навчання усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів на основі освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників та освітньо-професійних програм підготовки, які передбачають можливі зміни співвідношення обсягів кредитів освітньої та кваліфікаційної складових підготовки.
10. Введення інституту викладачів-кураторів індивідуальних програм навчання.

Схвалено рішенням колегії
Міністерства освіти і науки України від 24.04.2003 р.
Протокол № 5/5—4

ПЛАН ЗАХОДІВ
з підготовки до проведення педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III—IV рівнів акредитації

Зміст заходу	Форми реалізації	Відповідальні виконавці	Термін виконання
1. Створення робочої групи з розроблення програми проведення педагогічного експерименту	Розпорядження МОН	Департамент вищої освіти	20.05.03
2. Створення координаційної ради МОН для супроводу та узагальнення результатів педагогічного експерименту	Наказ МОН	Департамент вищої освіти	01.06.03
3. Визначення складу учасників педагогічного експерименту та розподіл напрямів підготовки за галузевими групами вищих навчальних закладів III—IV рівнів акредитації	Наказ МОН	Департамент вищої освіти НМЦ вищої освіти	01.06.03
4. Створення робочих груп у вищих навчальних закладах — учасниках педагогічного експерименту	Накази вищих навчальних закладів	Ректори вищих навчальних закладів	10.0603
5. Розроблення програми проведення педагогічного експерименту	Програма	Робоча група	15.06.03
6. Проведення наради керівників робочих груп вищих навчальних закладів III—IV рівнів акредитації — учасників педагогічного експерименту	Протокол	Департамент вищої освіти	20.06.03
7. Розроблення програми проведення педагогічного експерименту в вищих навчальних закладах III—IV рівнів акредитації — учасниках експерименту, затвердження їх на Вчених радах та подання координаційній раді Міністерство освіти і науки України	Програма	Ректори вищих навчальних закладів	01.07.03
8. Розроблення нормативної бази для забезпечення реалізації педагогічного експерименту:	Нормативні документи МОН	Департамент вищої освіти Департамент економіки і фінансування НМЦ вищої освіти	15.12.03

Закінчення табл.

Зміст заходу	Форми реалізації	Відповідальні виконавці	Термін виконання
8.1. Тимчасове положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах — учасниках експерименту			
8.2. Норми часу та нові види навчальної роботи			
8.3. Тимчасове положення про порядок відрахування, поновлення, переведення студентів та переривання їхнього навчання			
8.4. Тимчасове положення про стипендіальне забезпечення студентів			
8.5. Тимчасове положення про викладача-куратора індивідуальної навчальної програми			
8.6. Тимчасове положення про взаємовизнання залікових кредитів між вищими навчальними закладами — учасниками експерименту			
9. Формування банку тестових контрольних завдань для діагностики якості засвоєння залікових кредитів	Банк тестових контрольних завдань	Координаційна рада МОН	30.06.04

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАКАЗ
м. Київ

« 23 « січня 2004 р. **№ 48**

Про проведення педагогічного експерименту з запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу

З метою організації проведення педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III—IV рівнів акредитації

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити:

— Програму проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III—IV рівнів акредитації, що додається;

— Тимчасове положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців, що додається;

— Перелік вищих навчальних закладів III—IV рівнів акредитації — учасників педагогічного експерименту, що додається;

— Перелік регіональних базових вищих навчальних закладів, що додається;

— Склад координаційної ради МОН для супроводу та узагальнення результатів педагогічного експерименту, що додається.

2. Встановити, що перелік вищих навчальних закладів — учасників педагогічного експерименту може доповнюватися з ініціативи навчального закладу за погодженням з МОН.

3. Покласти координацію роботи щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III—IV рівнів акредитації регіону на регіональні базові вищі навчальні заклади.

4. Ректорам вищих навчальних закладів-учасників педагогічного експерименту:

4.1. Забезпечити проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

4.2. Визначити перелік напрямів і спеціальностей для проведення педагогічного експерименту та подати інформацію департаменту вищої освіти до 1 лютого 2004 року за формою, що додається.

4.3. Створити робочу групу з числа науково-педагогічних працівників для організаційного та методичного супроводження експерименту.

4.4. Розробити методичні матеріали для науково-педагогічних працівників та студентів з кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

4.5. Забезпечити підготовку та видання навчально-методичних посібників, періодичних видань, збірників з питань впровадження в систему вищої освіти України основних ідей, викладених у Болонській декларації.

4.6. Створити в бібліотеках навчальних закладів інформаційні експозиції, присвячені Болонському процесу, та електронні сторінки з матеріалами Болонського процесу на веб-сайтах навчальних закладів.

4.7. Організувати вивчення Програми проведення педагогічного експерименту та Тимчасового положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі з науково-педагогічними працівниками та студентами вищих навчальних закладів-учасників експерименту.

5. Ректорам регіональних базових вищих навчальних закладів:

5.1. Запровадити постійно діючий семінар з питань кредитно-модульної системи організації навчального процесу та обміну досвідом.

5.2. Забезпечити систематичне висвітлення досвіду з впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу та питань, пов'язаних з Болонським процесом, в засобах масової інформації та в електронних інформаційних мережах.

6. Департаменту вищої освіти (Болюбаш Я. Я.), науково-методичному центру вищої освіти (Левківський К. М.):

6.1. Забезпечити організаційно-методичне супроводження педагогічного експерименту та систематичний моніторинг його результатів.

6.2. Передбачити проведення науково-практичних семінарів, конференцій з підготовки фахівців в кредитно-модульній системі організації навчального процесу.

6.3. Запровадити на веб-сайті МОН спеціальну рубрику для висвітлення питань кредитно-модульної системи організації на-

вчального процесу та забезпечити регулярне оновлювання інформації.

7. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра М. Ф. Степка.

Міністр В. Г. Кремень

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом МОН України
від 23.01.2004 р. № 48

ПРОГРАМА

проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III—IVрівнів акредитації

Термін проведення експерименту:

Перший етап (2003—2004 роки) передбачає розроблення навчально-методичних матеріалів, змісту освіти, форм організації навчального процесу тощо, їх апробація в експериментальних групах, визначених напрямів підготовки, спеціальностей.

Другий етап (2005—2008 роки) передбачає внесення коректив до експериментальних матеріалів та їх апробація на більшому масиві учасників експерименту.

Тема експерименту — кредитно-модульна система організації навчального процесу у вищих навчальних закладах України.

Актуальність експерименту — створення передумов для входження освіти України до єдиного європейського та світового освітнього і наукового простору шляхом впровадження в систему вищої освіти України основних ідей, сформульованих Болонською декларацією 1999 року та іншими документами Болонського процесу:

— побудова Європейської зони вищої освіти як передумови розвитку мобільності громадян з можливістю їх працевлаштування;

— формування та зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу України як складової Європи;

— посилення міжнародної конкурентоспроможності як національної, так і Європейської систем вищої освіти, підвищення їх престижності у світі;

— конкуренція з іншими системами вищої освіти за студентів, вплив та престиж;

— підвищення визначальної ролі вищих навчальних закладів у розвитку національних та Європейських культурних цінностей (вищі навчальні заклади як носії національної та Європейської свідомості).

Об’єкт експерименту — система вищої освіти України.

Предмет експерименту — кредитно-модульна система організації навчального процесу (далі — КМСОНП) у вищих навчальних закладах III—IV рівнів акредитації.

Мета експерименту — розробити та експериментально перевірити технологію застосування елементів Європейської кредитно-трансферної та акумулюючої системи (далі — ECTS) в системі вищої освіти України та створення сучасної системи управління якістю освітньої діяльності суб’єктів навчального процесу.

Робоча гіпотеза полягає у тому, що існуюча в Україні система вищої освіти забезпечує якісну підготовку студентів, їх конкурентоспроможність на національному і міжнародному ринках праці, але потребує адаптації до вимог, які передбачені ECTS.

Для досягнення мети експерименту та перевірки робочої гіпотези ставляться такі завдання:

На рівні Міністерства освіти і науки України

1. Завершити розроблення та введення в дію державного стандарту вищої освіти, галузевих стандартів вищої освіти за напрямами, які включені до експерименту.

2. Забезпечити фінансування педагогічного експерименту.

3. Створити координаційну раду Міністерства освіти і науки України для забезпечення проведення експерименту і впровадження його результатів.

4. Визначити перелік напрямів підготовки та вищих навчальних закладів — учасників експерименту.

5. Довести до вищих навчальних закладів — учасників експерименту матеріали щодо організації навчального процесу в європейських університетах за системою ECTS та нормативно-методичні матеріали, що регламентують організацію і технологію проведення експерименту.

На рівні вищого навчального закладу

1. Вжити заходів щодо проведення експерименту.

2. Створити робочу групу для організаційного та методичного супроводження експерименту.

3. Ознайомити науково-педагогічних працівників зі змістом та умовами проведення експерименту.

4. Підготувати план заходів щодо проведення експерименту, що включає адаптацію освітньо-професійних програм підготовки за відповідними напрямами до академічно-орієнтованих програм європейських університетів, розробку нормативних та методичних матеріалів з дисциплін навчальних планів на основі залікових кредитів України та ECTS тощо.

Очікувані результати:

—підвищення якості вищої освіти, конкурентоспроможності випускників та престижу національної вищої освіти;

—введення в дію системи стандартів вищої освіти з урахуванням специфіки кредитно-модульної системи;

—створення системи оцінювання якості освіти студентів, яка найбільш адаптована до вимог Болонської декларації;

—нормативно-методичне забезпечення академічної мобільності студентів у вітчизняному та європейському освітянському просторі й створення передумов взаємного визнання дипломів державного зразка про вищу освіту на принципах, передбачених ECTS;

—відпрацювання робочого варіанту КМСОНП та необхідної науково-методичної документації з експериментальних напрямів.

Директор департаменту вищої освіти Я. Я. Болюбаш

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом МОН України
від 23.01. 2004 р. № 48

ТИМЧАСОВЕ ПОЛОЖЕННЯ

про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців

ВСТУП

Подальші соціально-економічні й політичні зміни в суспільстві, зміцнення державності України, входження її в цивілізоване світове співтовариство неможливі без структурної реформи національної системи вищої освіти, спрямованої на забезпечення мобільності, працевлаштування та конкурентоспроможності фахівців з вищої освіти.

Однією із передумов входження України до єдиної Європейської зони вищої освіти є реалізація системою вищої освіти України ідей Болонського процесу.

На виконання першочергових завдань, що випливають з вищезазначеного, рішенням Колегії Міністерства освіти і науки України від 28 лютого 2003 р. (протокол № 2/3—4) та від 24 квітня 2003 р. (протокол №5/5—4) передбачено проведення з 2003/2004 навчального року педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III—IV рівнів акредитації.

При розробці цього положення враховано засади Європейської кредитно-трансферної та акумулюючої системи (далі — ECTS).

1. Основні терміни, поняття та їх визначення

У положенні використано терміни, що подані у Законах України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 р. № 2984—111 та «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40—V, Державному класифікаторі професій ДК 003—95, Державному класифікаторі видів економічної діяльності ДК 009—96, Комплексі нормативних документів для розробки складових системи стандартів ви-

щої освіти (додаток №1 до наказу Міносвіти України від 31.07.98 р. № 285 зі змінами та доповненнями, що введені розпорядженням Міністерства освіти і науки України від 05.03.2001 р. № 28-р) та введені нові терміни відповідно до цілей цього положення, а саме:

- кредитно-модульна система організації навчального процесу (далі — КМСОНП) — це модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів);
- заліковий кредит — це одиниця виміру навчального навантаження необхідного для засвоєння змістових модулів або блоку змістових модулів;
- модуль — це задокументована завершена частина освітньо-професійної програми (навчальної дисципліни, практики, державної атестації), що реалізується відповідними формами навчального процесу;
- змістовий модуль — це система навчальних елементів, що поєднана за ознакою відповідності певному навчальному об'єктові.

2. Мета та завдання

Метою впровадження КМСОНП є підвищення якості вищої освіти фахівців і забезпечення на цій основі конкурентоспроможності випускників та престижу української вищої освіти у світовому освітньому просторі.

Основними завданнями КМСОНП є:

- адаптація ідей ECTS до системи вищої освіти України для забезпечення мобільності студентів у процесі навчання та гнучкості підготовки фахівців, враховуючи швидкозмінні вимоги національного та міжнародного ринків праці;
- забезпечення можливості навчання студентові за індивідуальною варіативною частиною освітньо-професійної програми, що сформована за вимогами замовників та побажаннями студента і сприяє його саморозвитку і відповідно підготовці до життя у вільному демократичному суспільстві;
- стимулювання учасників навчального процесу з метою досягнення високої якості вищої освіти;
- унормування порядку надання можливості студенту отримання професійних кваліфікацій відповідно до ринку праці.

3. Загальні положення

3.1. Для впровадження КМСОНП вищий навчальний заклад повинен мати такі основні елементи ECTS:

- інформаційний пакет — загальна інформація про університет, назва напрямів, спеціальностей, спеціалізацій спеціальностей, анотації (змістові модулі) із зазначенням обов'язкових та вибіркових курсів, методики і технології викладання, залікові кредити, форми та умови проведення контрольних заходів, система оцінювання якості освіти тощо;
- договір про навчання між студентом і вищим навчальним закладом (напрям, освітньо-кваліфікаційний рівень, порядок і джерела фінансування, порядок розрахунків);
- академічна довідка оцінювання знань, що засвідчує досягнення студента в системі кредитів і за шкалою успішності на національному рівні та за системою ECTS.

3.2. Формування індивідуального навчального плану студента здійснюється на підставі переліку змістових модулів (блоків змістових модулів навчальних дисциплін), що сформовані на основі освітньо-професійної програми підготовки і структурно-логічної схеми підготовки фахівців. Навчальна дисципліна формується як система змістових модулів, передбачених для засвоєння студентом, об'єднаних в блоки змістових модулів — розділи навчальної дисципліни.

3.3. Реалізація індивідуального навчального плану студента здійснюється протягом часу, який не перевищує граничного терміну навчання. Нормативний термін навчання визначається на підставі галузевих стандартів вищої освіти. Граничний термін може перевищувати нормативний на 1 рік. Різниця між граничним і нормативним термінами не фінансується з державного бюджету.

3.4. Індивідуальний навчальний план студента включає нормативні та вибіркові змістові модулі, що можуть поєднуватися у певні навчальні дисципліни. Нормативні змістові модулі необхідні для виконання вимог нормативної частини освітньо-кваліфікаційної характеристики. Вибіркові змістові модулі забезпечують підготовку для виконання вимог варіативної частини освітньо-кваліфікаційної характеристики, у тому числі відповідність обсягу підготовки, передбаченому нормативним терміном навчання. Вони дають можливість здійснювати підготовку за спеціалізацією певної спеціальності та сприяють академічній мобільності і поглибленій підготовці в напрямах, визначених характером майбутньої діяльності. Сукупність нормативних змістових модулів визначає нормативну (обов'язкову) складову індивідуального навчального тану студента.

3.5. Змістові модулі соціально-гуманітарних та фундаментальних нормативних навчальних дисциплін на споріднених напрямах повинні бути уніфікованими в установленому порядку.

3.6. Індивідуальний навчальний план студента за певним напрямом формується особисто студентом під керівництвом куратора в КМСОНП.

3.7. При формуванні індивідуального навчального плану студента на наступний навчальний рік враховується фактичне виконання студентом індивідуальних навчальних планів поточного і попередніх навчальних років.

Формування індивідуального навчального плану студента за певним напрямом передбачає можливість індивідуального вибору змістових модулів (дисциплін) з дотриманням послідовності їх вивчення відповідно до структурно-логічної схеми підготовки фахівців. При цьому сума обсягів обов'язкових та вибіркових змістових модулів, передбачених для вивчення протягом навчального року, повинна становити не більше 44 кредитів (не менше 60 залікових кредитів).

Система дає змогу здійснювати перехід студента в межах споріднених напрямів підготовки (певної галузі знань).

3.8. Спорідненість напрямів підготовки визначається спільністю переліку змістових модулів, які відносяться до нормативної складової індивідуального навчального плану студента цих напрямів підготовки, коли різниця між обсягами необхідних змістових модулів може бути засвоєна студентом у межах граничного терміну підготовки.

3.9. Зарахування змістових модулів (дисциплін), включених в індивідуальний навчальний план, здійснюється за результатами певного виду контролю якості освіти студента протягом навчального року, як правило, без організації екзаменаційних сесій.

3.10. Система оцінювання якості освіти студента (зарахування залікових кредитів) має бути стандартизованою та формалізованою.

4. Принципи

4.1. Для впровадження КМСОНП слід дотримуватися таких принципів:

- Порівняльної трудомісткості кредитів, який полягає в досягненні кожним студентом встановлених ECTS норм, які забезпечують академічну мобільність студентів, державне й міжнародне визнання результатів освіти на конкретних етапах виконання студентом індивідуального навчального плану.

• Кредитності полягає в декомпозиції змісту освіти й навчання на відносно єдині та самостійні за навчальним навантаженням студентів частки, які забезпечують:

а) на рівні індивідуального навчального плану — набір (акумулювання) заданої трудомісткості кількості кредитів, які відповідають розрахунковій нормі виконання студентом навчального навантаження в умовах кредитно-модульної організації навчального процесу;

б) на рівні вивчення навчальної дисципліни — набір (акумуляція) заданої для даної дисципліни кількості кредитів, що включають в себе виконання необхідних видів діяльності, які передбачені програмою вивчення навчальної дисципліни.

• Модульності визначає підхід до організації оволодіння студентом змістовими модулями і проявляється через специфічну для модульного навчання організацію методів і прийомів навчально-виховних заходів, основним змістом яких є активна самостійно-творча пізнавальна діяльність студента.

• Методичного консультування — полягає в науковому та інформаційно-методичному забезпеченні діяльності учасників освітнього процесу.

• Організаційної динамічності полягає в забезпеченні можливостей зміни змісту навчання з урахуванням динаміки соціального замовлення і потреб ринку праці.

• Гнучкості та партнерства полягає в побудові системи освіти так, щоб зміст навчання й шляхи досягнення цілей освіти та професійної підготовки відповідали індивідуальним потребам і можливостям студента.

• Пріоритетності змістової й організаційної самостійності та зворотного зв'язку полягає у створенні умов організації навчання, що вимірюється та оцінюється результатами самостійної пізнавальної діяльності студентів.

• Науковості та прогностичності полягає у побудові (встановленні) стійких зв'язків змісту освіти з науковими дослідженнями.

• Технологічності та інноваційності полягає у використанні ефективних педагогічних й інформаційних технологій, що сприяє якісній підготовці фахівців з вищою освітою та входженню в єдиний інформаційний та освітній простір.

• Усвідомленої перспективи полягає в забезпеченні умов для глибокого розуміння студентом цілей освіти та професійної підготовки, а також можливості їх успішного досягнення.

• Діагностичності полягає в забезпеченні можливості оцінювання рівня досягнення та ефективності, сформульованих і реалізованих в системі, цілей освіти та професійної підготовки.

5. Форми організації навчання

Формами організації навчального процесу в умовах КМСОНП є: лекційні, практичні, семінарські, лабораторні та індивідуальні заняття, всі види практик та консультацій, виконання самостійних завдань студентів та інші форми і види навчальної та науково-дослідницької діяльності студентів.

6. Організаційно-методичне забезпечення

Організаційно-методичне забезпечення КМСОНП передбачає використання всіх документів, регламентованих чинною нормативною базою щодо вищої освіти, адаптованих і доповнених з урахуванням особливостей цієї системи.

7. Контроль успішності студента

Контроль успішності студента здійснюється з використанням методів і засобів, що визначаються вищим навчальним закладом. Академічні успіхи студента визначаються за допомогою системи оцінювання, що використовується у вищому навчальному закладі, реєструється прийнятим у вищому навчальному закладі чином з обов'язковим переведенням оцінок до національної шкали та шкали ECTS.

Оцінки студентів можна виставляти так:

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою навчального закладу (як приклад)
A	відмінно	90—100
BC	добре	75—89
DE	задовільно	60—74
FX	незадовільно з можливістю повторного складання	35—59
F	незадовільно з обов'язковим повторним курсом	1—34

FX означає: «незадовільно» — необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного складання;

F означає: «незадовільно» — необхідна значна подальша робота. Державна атестація студентів проводиться відповідно до чинної нормативної бази.

8. Особливості переведення, відрахування, поновлення студентів та переривання їхнього навчання

8.1. Загальний порядок переведення, відрахування, поновлення студентів та переривання їхнього навчання зазначений у «Положенні про порядок переведення, відрахування та поновлення студентів вищих закладів освіти», затвердженого Міністерством освіти від 15.07.96 р. № 245.

8.2. При переведенні (п.10) студент додатково додає до заяви копію договору про навчання в попередньому навчальному закладі, академічну довідку за весь період навчання, з обов'язковим зазначенням назв дисциплін, загальної кількості годин, залікових кредитів, передбачених на їх вивчення та форм контролю.

При позитивному розгляді ректором заяви, деканат проводить перезарахування результатів навчання з дисциплін шляхом порівняння кількості залікових кредитів і обсягу змістових модулів та визначає академічну різницю нормативних змістових модулів, яка не повинна перевищувати, як правило, 10 навчальних дисциплін.

8.3. Відрахування студента за академічну неуспішність здійснюється у випадках невиконання студентом індивідуального навчального плану, незарахованих результатів семестрових контролів 3-х змістових модулів або у зв'язку з неможливістю сформувати студентом індивідуального плану на наступний рік внаслідок незарахування йому запланованих змістових модулів та обмежень, накладених структурно-логічною схемою підготовки, а також за порушення умов договору про навчання.

8.4. Студент може взяти перерву у навчанні (академічну відпустку, повторний курс), згідно з порядком надання академічної відпустки та повторного курсу, зазначеного у «Положенні про академічні відпустки та повторне навчання у вищих закладах освіти» від 06.06.96 р. № 191.

9. Стипендіальне забезпечення студентів

9.1. Стипендіальне забезпечення студентів здійснюється за підсумками виконання індивідуального навчального плану, виходячи з основних положень: «Порядку призначення, виплати та розмірів стипендіального забезпечення учнів, студентів, курсантів, слухачів, клінічних ординаторів, аспірантів і докторантів», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 08.08.2001 р. № 950.

9.2. При перевищенні граничного терміну навчання стипендія студентам не назначається у зв'язку з відсутністю фінансування з бюджету цього етапу навчання.

10. Контроль за індивідуальним навчальним планом студента

10.1 Надання кваліфікованих консультацій щодо формування індивідуального навчального плану студента, його реалізації протягом всього періоду навчання покладається на куратора.

10.2 Куратором може бути науково-педагогічний працівник випускової кафедри, як правило, професор або доцент, ґрунтовно ознайомлений з вимогами відповідних галузевих стандартів вищої освіти.

Куратор призначається наказом ректора вищого навчального закладу за поданням декана відповідного факультету (директора інституту). У рамках виконання своїх функцій куратор підпорядкований заступнику декана факультету (заступнику директора інституту), який відповідає за формування індивідуального навчального плану студента.

10.3 На куратора покладається виконання таких основних завдань:

—ознайомлення студентів з нормативно-методичними матеріалами (інформаційним пакетом тощо), які регламентують організацію навчального процесу за кредитно-модульною системою.

—надання рекомендацій студентам щодо формування їх індивідуального навчального плану з урахуванням засвоєних змістових модулів (навчальних дисциплін) за час перебування в інших вищих навчальних закладах України або за кордоном.

—погодження індивідуального навчального плану студента та подання його на затвердження деканові факультету (директорові інституту).

—контроль за реалізацією індивідуального навчального плану студента на підставі відомостей про зараховані студенту залікові кредити з подальшим поданням пропозицій щодо продовження навчання студента або щодо його відрахування.

10.4 Куратор має право:

—відвідувати всі види занять студента згідно з його індивідуальним навчальним планом .

—подавати пропозиції деканові факультету (директорові інституту) щодо переведення на інший курс, відрахування та заохочення студента.

— брати участь у засіданнях кафедри та вчених рад факультетів (інститутів).

— подавати пропозиції щодо покращення навчального процесу та діяльності кураторів.

11. Особливості нормування навчального навантаження в умовах проведення педагогічного експерименту з КМСОНП встановлюються норми часу:

- для проведення підсумкової атестації із залікового кредиту — 0,25 годин на одного студента;
- за керівництво куратору — 4 години на кожного студента за навчальний рік.

Інші норми часу регламентовані наказом МОН від 07.08.2002 р. № 450 «Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів».

Директор департаменту
вищої освіти Я. Я. Болюбаш

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказом МОН України
від 23.01.2004 р. № 48

ПЕРЕЛІК ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ – УЧАСНИКІВ

ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ

КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

1. Вінницький національний технічний університет
2. Донецький національний університет
3. Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
4. Київський національний економічний університет
5. Київський національний торговельно-економічний університет
6. Київський національний університет будівництва та архітектури
7. Київський національний університет імені Тараса Шевченка
8. Київський національний університет технологій та дизайну
9. Київський національний лінгвістичний університет
10. Львівський національний університет імені Івана Франка
11. Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка
12. Національна академія оборони України
13. Національна металургійна академія України
14. Національний авіаційний університет
15. Національний аграрний університет
16. Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського «ХАІ»
17. Національний гірничий університет
18. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» ,
19. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»
20. Національний університет «Львівська політехніка»
21. Національний педагогічний університет імені М. Г. Драгоманова

22. Одеська національна академія зв'язку імені О.С. Попова
23. Одеський національний морський університет
24. Севастопольський національний інститут ядерної енергії та промисловості
25. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
26. Сумський національний аграрний університет
27. Ужгородський національний університет
28. Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна
29. Харківський національний університет радіоелектроніки
30. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
31. Білоцерківський державний аграрний університет
32. Донбаська державна академія будівництва і архітектури
33. Донбаський гірничо-металургійний інститут
34. Донецька державна академія управління
35. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
36. Кам'янець-Подільський державний університет
37. Київський університет ринкових відносин
38. Кримський інженерно-педагогічний університет
39. Львівський банківський інститут
40. Народна українська академія
41. Одеський державний екологічний університет
42. Одеський державний економічний університет
43. Подільська державна аграрно-технічна академія
44. Рівненський державний гуманітарний університет
45. Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
46. Тернопільський державний технічний університет імені Івана Пулюя
47. Тернопільська академія народного господарства
48. Український державний морський технічний університет імені адмірала Макарова
49. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
50. Харківський державний технічний університет сільського господарства
51. Харківський гуманітарний інституту «Народна українська академія»
52. Харківський державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди

53. Харківський інститут управління
54. Хмельницький державний університет
55. Черкаська академія менеджменту
56. Чернівецький торговельно-економічний інститут
57. Чернігівський державний педагогічний університет імені Тараса Шевченка
58. Чернігівський державний технологічний університет
59. Ялтинський інститут менеджменту

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказом МОН України
від 23.01.2004 р. № 48

ПЕРЕЛІК

РЕГІОНАЛЬНИХ БАЗОВИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

І. Київський національний університет імені Тараса Шевченка:

— Київський національний економічний університет

— Київський національний торговельно-економічний університет

— Київський національний лінгвістичний університет

— Національна академія оборони України

— Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

— Київський університет ринкових відносин

— Чернігівський державний педагогічний університет імені Тараса Шевченка

— Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

— Черкаська академія менеджменту

ІІ. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»:

— Київський національний університет будівництва та архітектури

— Київський національний університет технологій та дизайну

— Національний авіаційний університет

— Національний аграрний університет

— Білоцерківський державний аграрний університет

— Чернігівський державний технологічний університет

— Вінницький національний технічний університет

ІІІ. Національний університет «Львівська політехніка»:

— Львівський національний університет імені Івана Франка

— Львівський банківський інститут

— Ужгородський національний університет

— Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

— Рівненський державний гуманітарний університет

IV. Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка:

— Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

— Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

— Тернопільський державний технічний університет імені Івана Пулюя
— Тернопільська академія народного господарства
— Чернівецький торговельно-економічний інститут
— Хмельницький державний університет
— Кам'янець-Подільський державний університет
— Подільська державна аграрно-технічна академія

V. Харківський національний університет радіоелектроніки:
— Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського «ХАІ»
— Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
— Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна
— Народна українська академія
— Харківський гуманітарний інституту «Народна українська академія»
— Харківський державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди
— Харківський інститут управління
— Харківський державний технічний університет сільського господарства
— Сумський національний аграрний університет

VI. Одеський державний економічний університет:
— Одеська національна академія зв'язку імені О.С. Попова
— Одеський національний морський університет
— Кримський інженерно-педагогічний університет
— Одеський державний екологічний університет
— Севастопольський національний інститут ядерної енергії та промисловості
— Український державний морський технічний університет імені адмірала Макарова
— Ялтинський інститут менеджменту

VII. Національний гірничий університет:
— Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка
— Національна металургійна академія України
— Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
— Донбаська державна академія будівництва і архітектури
— Донбаський гірничо-металургійний інститут
— Донецька державна академія управління
— Донецький національний університет

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом МОН України
від 23.01.2004 р. № 48

СКЛАД КООРДИНАЦІЙНОЇ РАДИ

для супроводу та узагальнення результатів
педагогічного експерименту

Степко *Михайло Филимонович*	заступник Міністра освіти і науки України, голова ради

Члени координаційної ради

Болюш *Ярослав Якович*	директор департаменту вищої освіти МОН, ректор Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
Андрущенко *Григорій Якович*	проректор Київського національного університету будівництва і архітектури
Грубінко *Василь Васильович*	проректор Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
Євтух *Микола Борисович*	академік-секретар відділення педагогіки вищої школи АПН України (за згодою)
Калиновська *Лариса Євгенівна*	начальник навчального відділу Київського національного торговельно-економічного університету
Колот *Анатолій Михайлович*	проректор Київського національного економічного університету
Кострибій *Петро Петрович*	перший проректор Національного університету «Львівська політехніка»
Салов *Володимир Олександрович*	начальник навчально-методичного управління Національного гірничого університету
Третяк *Олег Васильович*	перший проректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Шинкарук *Василь Дмитрович*	заступник директора департаменту вищої освіти МОН
Яриненко *Ярій Іванович*	перший проректор Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом МОН України
від 23.01. 2004 року № 48

ІНФОРМАЦІЯ
щодо переліку напрямів і спеціальностей для проведення педагогічного експерименту

_____

(Назва вищого навчального закладу)

п/п	Назва напряму підготовки	Назва спеціальності	Назва освітньо-кваліфікаційного рівня підготовки	Кількість охоплених академічних груп/ студентів

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАКАЗ
м. Київ

«23 « січня 2004 р. **№ 49**

Про затвердження Програми дій
щодо реалізації положень Болонської
декларації в системі вищої освіти і науки України
на 2004—2005 роки

З метою реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Програму дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004—2005 роки, що додається.
2. Департаментам вищої освіти (Болюбаш Я. Я.), міжнародного співробітництва та європейської інтеграції (Сухолиткий О. С), науково-технологічного розвитку (Свіженко В. О.), інноваційного розвитку (Гончаренко М. Ф.), кадрової роботи (Биковський В. Т.), економіки та фінансування (Куліков П. М.), управлінню ліцензування, акредитації та нострифікації (Домніч В. І.), державній інспекції навчальних закладів (Бурлаков О. М.) забезпечити виконання Програми дій та систематичний моніторинг її результатів.
3. Вищим навчальним закладам III—IV рівнів акредитації розробити у місячний термін заходи щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України.
4. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра Степка М. Ф.

Міністр В. Г. Кремень

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом МОН
від 23.01.04 р. № 49

ПРОГРАМА ДІЙ

щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України

ВСТУП

Розвиток України визначається у загальному контексті Європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності загальносвітової культури: парламентаризм, права людини, права національних меншин, лібералізацію, свободу пересування, свободу здобуття освіти будь-якого рівня та інше, що є невід'ємним атрибутом громадянського демократичного суспільства.

Інтеграційний процес полягає у впровадженні європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці, поширенні власних культурних і науково-технічних здобутків в ЄС. У кінцевому результаті такі кроки спрацьовуватимуть на підвищення в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграцію до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного простору.

Здійснення даного завдання передбачає взаємне зняття будь-яких принципових, на відміну від технічних, обмежень на контакти і обміни та поширення інформації.

Основними цілями реформ в Україні є підвищення життєвого рівня населення, передусім завдяки переходу до ринкової економіки, забезпечення захисту громадянських прав і розширення індивідуальних свобод особи. Ринок праці і соціальна політика є найважливішими компонентами досягнення цих цілей, тому що вони необхідні для забезпечення продуктивності сучасної економіки.

У цьому контексті реформування вищої освіти і науки в Україні передбачає:

— перехід до динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, що дасть змогу задовольняти можливості особистості в здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівня за бажаним напрямом відповідно до її здібностей та забезпечити її мобільність на ринку праці;

— формування мережі вищих навчальних закладів, яка за формами, програмами, термінами навчання і джерелами фінансу-

вання задовольняла б потреби кожної людини і держави в цілому;

—підвищення освітнього і культурного рівня суспільства, створення умов для навчання впродовж усього життя;

—запровадження в системі вищої освіти і науки України передового досвіду розвинутих країн світу та її інтеграція у міжнародне науково-освітнє співтовариство;

—пошук рівноваги між масовою фундаментальною та елітарною освітою, з одного боку, та вузькою спеціалізацією і професіональною досконалістю, з іншого.

МЕТА ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ

Головною метою Програми дій є вжиття заходів для входження національної системи освіти і науки в європейський простір з реалізацією таких вимог, критеріїв і стандартів:

—постійне навчання впродовж усього життя;

—мотивоване залучення студентів до навчання;

—сприяння привабливості та конкурентоспроможності Європейського простору вищої освіти і науки для інших регіонів світу.

Для реалізації концептуальних засад Болонського процесу в Україні необхідно:

—удосконалити двоступеневу структуру вищої освіти;

—прийняти прозорі та зрозумілі градації дипломів, ступенів та кваліфікацій;

—використати єдину систему кредитних одиниць і додатка до диплома;

—врахувати європейську практику організації акредитації та контролю якості освіти;

—підтримувати і розвивати європейські стандарти якості;

—ліквідувати перепони для розширення мобільності студентів, викладачів і дослідників;

—запровадити сучасні підходи інтеграції вищої освіти і науки у справі підготовки магістрів та аспірантів;

—забезпечити подальший розвиток автономності та самоврядування у системі вищої освіти та науки.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВИКОНАННЯ ЗАХОДІВ

Реалізація Програми дій надасть можливість:

—провести системну модернізацію системи освіти в цілому;

—наблизити якість освіти до вимог стандартів, що напрацьовані європейською спільнотою для впровадження до 2010 р.;

—запровадити в Україні загальноєвропейську систему наукових ступенів;

—запровадити систему кредитів сумісну із Європейською кредитно-трансферною системою навчання;

—сприяти мобільності громадян України, які здобувають освіту або надають освітні послуги.

Організація виконання Програми дій покладається на Департаменти вищої освіти, міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, кадрової роботи, науково-технологічного розвитку, інноваційного розвитку, економіки та фінансування, управління ліцензування, акредитації та нострифікації, Науково-методичний центр вищої освіти, Центр міжнародної освіти.

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом МОН
від 23.01.04 р. № 49

ЗАХОДИ
щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004—2005 роки

Зміст напрямку діяльності	Зміст завдання	Терміни виконання роки	Відповідальні виконавці
1. Модернізація системи вищої освіти і науки України відповідно до ідей та документів Болонського процесу	1.1. Підготувати методичні посібники для вищих навчальних закладів з роз'ясненням вимог документів Болонського процесу	2004	Департамент вищої освіти, вищі навчальні заклади
	1.2. Створити в Україні регіональні центри супроводження Болонського процесу (Дніпропетровськ, Донецьк, Тернопіль, Київ, Львів, Одеса, Харків)	2004—2005	Департаменти вищої освіти, міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, інноваційного розвитку, базові вищі навчальні заклади
	1.3 Провести педагогічний експеримент щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу на основі критеріїв ECTS та тестування у вищих навчальних закладах	2004—2005	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти, базові вищі навчальні заклади
	1.4. Завершити розробку нормативних документів з проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу	III—IV кв. 2004	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти

Продовження

Зміст напрямку діяльності	Зміст завдання	Терміни виконання роки	Відповідальні виконавці
	1.5. Розробити пропозиції щодо вдосконалення багаторівневої структури вищої освіти в Україні на основі співставлення структури вищої освіти в Європі, досвіду української системи освіти і науки та задекларованих країнами-учасницями Болонського процесу принципів і напрямів щодо майбутньої системи освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти	II кв. 2004	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти, вищі навчальні заклади
	1.6. Розробити проекти нормативних документів, що регламентують ступеневість системи вищої освіти (внесення змін до законодавства)	2004—2005	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти
	1.7. Завершити розробку стандартів вищої освіти у відповідності до вимог Болонського процесу	2004—2005	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти, базові вищі навчальні заклади
	1.8. Удосконалити Перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах, на основі вивчення тенденцій розвитку потреб національного та світового ринків праці	2004—2005	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти

Продовження

Зміст напрямку діяльності	Зміст завдання	Терміни виконання роки	Відповідальні виконавці
	1.9. Провести аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду використання освітніх кредитів	2004	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти, базові вищі навчальні заклади
	1.10. Підготувати інформаційні матеріали для вищих навчальних закладів про практику впровадження освітніх кредитів ECTS	2004	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти
	1.11. Провести науково-методичні конференції, семінари для працівників вищої школи щодо впровадження кредитно-модульної системи	2004—2005	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти
	1.12. Удосконалити Web-сайт з інформацією про стан реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти України	2004	Департамент вищої освіти, Український інститут науково-технічної та економічної інформації, базові вищі навчальні заклади
2. Введення додатка до диплома (Diploma Supplement)	2.1. Розробити додаток до диплома про вищу освіту відповідно до загальноєвропейського зразка «Додаток до диплома (Diploma Supplement)»	2004	Департаменти вищої освіти, міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, науково-методичний центр вищої освіти, базові вищі навчальні заклади
	2.2. Запровадити додаток до диплома про вищу освіту відповідно до загальноєвропейського зразка «Додаток до диплома (Diploma Supplement)»	2005	Департамент вищої освіти, Управління ліцензування, акредитації та нострифікації

Продовження

Зміст напрямку діяльності	Зміст завдання	Терміни виконанн роки	Відповідальні виконавці
3. Створення порівняльної системи визнання іноземних документів про вищу освіту в Україні та впровадження національних документів про освіту в державах-учасницях Болонського процесу	3.1. Підготувати пропозиції щодо створення системи визначення рівня компетентності випускників вищих навчальних закладів в Україні: вивчити досвід об'єктивної оцінки компетентності випускників в країнах-учасницях Болонського процесу; розробити методи об'єктивної оцінки рівня компетентності фахівців певних освітньо-кваліфікаційних рівнів в Україні	2004	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, Департаменти вищої освіти, міжнародного співробітництва та європейської інтеграції
	3.2. Сприяти укладанню угоди між вищими навчальними закладами України та закордону і реалізувати спільні програми вищої освіти з метою отримання подвійних дипломів за відповідними напрямами та спеціальностями	2004—2005	Департаменти міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, вищої освіти, вищі навчальні заклади
4. Проблеми якості освіти та розробка порівняльних методологій і критеріїв оцінки	4.1. Запровадити на Web-сайті МОН висвітлення інформації про українську систему визнання документів про вищу освіту українською, російською, англійською, французькою і німецькою мовами	2004—2005	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, Департаменти міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, вищої освіти, Український інститут науково-технічної та економічної інформації

Продовження

Зміст напрямку діяльності	Зміст завдання	Терміни виконання роки	Відповідальні виконавці
	4.2. Розробити пропозиції щодо відповідності української системи оцінки якості освіти європейським системам	2004—2005	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти
	4.3. Розробити нормативні документи, які визначають організацію навчального процесу в умовах кредитно-модульної системи організації навчання та основні принципи, підходи і систему оцінки якості результатів підготовки фахівців з вищою освітою	2004	Департамент вищої освіти
	4.4. Розробити процедури акредитації освітніх програм з врахуванням переходу на кредитно-модульну систему організації навчального процесу з метою забезпечення визнання результатів якості освіти і підвищення мобільності студентів	2005	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації
	4.5. Запровадити механізми вдосконалення діючої системи контролю якості вищої освіти з урахуванням переходу на кредитно-модульну систему організації навчального процесу	2005	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти

Продовження

Зміст напрямку діяльності	Зміст завдання	Терміни виконання роки	Відповідальні виконавці
	4.6. Створити банк даних освітніх програм українських та зарубіжних вищих навчальних закладів і результатів їх оцінювання при акредитації	2005	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, Департаменти вищої освіти, міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, Науково-методичний центр вищої освіти
	4.7. Провести робочі семінари Міжнародної мережі агентств з гарантії якості вищої освіти INQAAHE (2006 р.) і Мережі акредитаційних агентств країн Центральної і Східної Європи CEENET (2005 р.) в Україні	2005	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, Департаменти вищої освіти, міжнародного співробітництва та європейської інтеграції
5. Удосконалення системи забезпечення якості освіти	5.1. Вивчити питання про управління якістю освіти, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань в розвинутих країнах світу з метою вдосконалення діючих в Україні систем ліцензування, атестації, акредитації освітніх послуг та пошуку організаційних можливостей інтеграції до світової системи освіти	2005	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, Департамент кадрової роботи

Продовження

Зміст напрямку діяльності	Зміст завдання	Терміни виконання роки	Відповідальні виконавці
	5.2. Удосконалити систему моніторингу якості освіти на засадах запровадження: — ефективного механізму громадського рейтингу навчальних закладів та навчальних програм; — експертних і тестових методів оцінювання; — багатоступеневої системи контролю особистих досягнень студентів; — забезпечення доступності результатів моніторингу для широкої громадськості	2005	Державна інспекція навчальних закладів, Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, Департамент вищої освіти
6.Розвиток співробітництва з державами-учасницями Болонського процесу щодо визнання документів про освіту	6.1. Проаналізувати укладеш двостозонні угоди із зарубіжними країнами Болгарія, Естонія, Словацька Республіка, Румунія, Угорщина) про взаємовизнання документів про освіту та при необхідності ініціювати внесення змін відповідно до сучасного стану освітніх систем держав-сторін	2004	Департамент міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, Державна інспекція навчальних закладів

Закінчення

Зміст напрямку діяльності	Зміст завдання	Терміни виконання роки	Відповідальні виконавці
	6.2. Ініціювати підготовку двосторонніх угод про взаємовизнання документів про освіту, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань країн-учасниць Болонського процесу, що не приєдналися до Лісабонської конвенції	2004—2005	Департаменти міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, кадрової роботи, Управління ліцензування, акредитації та нострифікації
	6.3. Проаналізувати акредитовані освітні програми із напрямів та спеціальностей держав-сторін Болонського процесу, що становлять інтерес для розвитку українського суспільства з метою укладання взаємовигідних спеціалізованих угод про визнання документів про освіту	2005	Департамент міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, Управління ліцензування, акредитації та нострифікації
	6.4. Вивчити досвід нострифікації у державах — учасницях Болонського процесу, що приєдналися до Лісабонської конвенції, для реалізації в національній практиці визнання іноземних документів про освіту	2005	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАКАЗ
м. Київ

«28».09.2004 р. № 761

Про проведення педагогічного експерименту в Київському національному економічному університеті з удосконалення порядку атестації випускників та ліквідації академічної заборгованості

Виходячи з необхідності гармонізації вищої освіти України зі змістом та організацію освітньої діяльності, які відповідають вимогам Болонської Декларації і з метою опрацювання відповідних організаційно-методичних заходів і положень з удосконаленням порядку атестації випускників та ліквідації академічної заборгованості студентів.

НАКАЗУЮ:

1. Доручити Київському національному економічному університету (ректор Павленко А. Ф.) провести в 2004/2005 та 2005/2006 навчальних роках педагогічного експерименту з відпрацювання нових підходів до порядку атестації випускників бакалаврського та магістерського рівнів підготовки фахівців та ліквідації академічної заборгованості студентів, що узгоджуються з вимогами Болонської декларації.

2. При проведенні педагогічного експерименту передбачити:

2.1. Відпрацювання системи підсумкової атестації випускників бакалаврського та магістерського рівнів підготовки фахівців, що передбачає розширення повноважень вищого навчального закладу, створення кваліфікаційних комісій на рівні випускових кафедр та Державної атестаційної комісії на чолі з ректором, проведення атестації випускників бакалаврського рівня за результатами виконання навчальних планів, які відповідають вимогам діючих державних стандартів.

2.2. Запровадження нової системи ліквідації академічної заборгованості студентів, яка узгоджується з вимогами ECTS та досвідом провідних зарубіжних вищих навчальних закладів.

3. Ректору Київського національного економічного університету (Павленку А. Ф.):

3.1. Щорічно інформувати Міністерство освіти і науки України про хід експерименту з удосконалення порядку атестації випускників та ліквідації академічної заборгованості.

3.2. Подати у травні 2006 року пропозиції та відповідні положення щодо удосконалення діючого порядку атестації випускників та ліквідації академічної заборгованості студентів з урахуванням результатів проведеного педагогічного експерименту.

4. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника міністра Степка М. Ф.

Міністр **В. Г. Кремень**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАКАЗ
м. Київ

«20».10.2004 р. **№ 812**

Про особливості впровадження
кредитно-модульної системи
організації навчального процесу

З метою забезпечення проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу та на виконання Програми заходів щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004—2005 рр. (накази Міністерства освіти і науки від 23 січня 2004 року № 48, 49)

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити:

—Перелік вищих навчальних закладів, у яких проводиться педагогічний експеримент за напрямами і спеціальностями, що додається;

—структуру інформаційного пакету напряму підготовки (спеціальності), що додається.

2. Ректорам вищих навчальних закладів-учасників педагогічного експерименту:

2.1. Забезпечити проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу за визначеними напрямами підготовки і спеціальностями.

2.2. До 1 січня 2005 року розробити інформаційні пакети з напрямів (спеціальностей), за якими проводиться педагогічний експеримент.

2.3. Створити тимчасові робочі групи для розробки змістових модулів за напрямами підготовки (спеціальностями), з яких проводиться експеримент.

2.4. Забезпечити моніторинг результатів педагогічного експерименту та їх постійне висвітлення в науково-методичних виданнях, засобах масової інформації та на Веб-сторінках вищих навчальних закладів.

3. Встановити, що:

—ціна кредиту ECTS для напрямів підготовки (спеціальностей), з яких проводиться педагогічний експеримент, складає 36 академічних годин. Нормативна кількість залікових одиниць на один навчальний рік – 60 кредитів ECTS;

—кількість кредитів ECTS на навчальну дисципліну визначається діленням загального обсягу годин з навчальної дисципліни на ціну кредиту (з округленням до 0,5 кредиту). Загальний обсяг годин з навчальної дисципліни повинен включати час на проведення лекцій, практичних, семінарських та лабораторних занять, консультацій, практик, самостійної та індивідуальної роботи і контрольних заходів;

—у навчальних та робочих планах експериментальних напрямів підготовки (спеціальностей) вводиться додаткова графа «Кредити ECTS»;

—в академічній довідці в графі «Години» через дріб зазначається кількість кредитів ECTS, а в графі «Оцінки» через дріб — оцінка за шкалою ECTS.

4. Ректорам регіональних базових вищих навчальних закладів:

4.1. Забезпечити координацію з проведення педагогічного експерименту у регіональній групі вищих навчальних закладів та моніторинг його результатів.

4.2. Систематично проводити методичні семінари з питань реалізації педагогічного експерименту.

5. Департаменту вищої освіти (Болюбаш Я. Я.) спільно з науково-методичним центром вищої освіти (Левківський К. М.) та вищими навчальними закладами-учасниками педагогічного експерименту:

5.1. До кінця 2004/2005 навчального року упорядкувати термінологію кредитно-модульної системи організації навчального процесу та укласти тлумачний словник.

6. Департаменту вищої освіти (Болюбаш Я. Я.) спільно з департаментом економіки і фінансування (Куліков П. М), юридичним відділом (Свириденко А. М.) адаптувати Договір про підготовку фахівців з вищою освітою на умовах повного відшкодування витрат на навчання (фізичними, юридичними особами) до вимог ECTS.

7. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра Степка М. Ф.

Міністр В. Г. Кремень

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАКАЗ
м. Київ

«23».12.2004 р. № 962

Про проведення педагогічного експерименту в Київському національному економічному університеті з удосконалення структури та змісту навчальних планів

Відповідно до завдань педагогічного експерименту з кредитно-модульного навчання

НАКАЗУЮ:

1. Доручити Київському національному економічному університету (Павленко А. Ф.) провести в 2004/2005 та 2005/2006 навчальних роках експериментальну роботу з відпрацювання нових підходів до порядку формування навчальних планів підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра і магістра.

2. При проведенні експериментальної роботи передбачити, що формування навчальних планів проводиться з урахуванням наступного:

—бюджет навчального часу для нормативних навчальних дисциплін повинен становити в межах 60 відсотків, вибіркових - в межах 40 відсотків, співвідношення бюджету навчального часу за циклами навчальних дисциплін (гуманітарні, природничо-наукові та загальноекономічні тощо), визначається в межах норм, передбачених діючими освітньо-професійними програмами.

3. Надати право університету проводити впорядкування назв навчальних дисциплін, передбачених діючими освітньо-професійними програмами, та їх укрупнення з урахуванням досвіду європейських університетів та вимог Болонської декларації.

4. Ректору Київського національного економічного університету Павленку А. Ф.:

4.1. Забезпечити проведення експерименту на високому науково-методичному рівні із залученням фахівців з інших вищих навчальних закладів.

4.2. Щорічно інформувати Міністерство освіти і науки України про хід експериментальної роботи з удосконалення структури та змісту навчальних планів.

4.3. Подати у травні 2006 року пропозиції та відповідні рекомендації щодо вдосконалення діючої структури і змісту навчальних планів з урахуванням результатів проведеної експериментальної роботи.

5. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра Степка М. Ф.

Міністр **В. Г. Кремень**

Частина IV

ОРГАНІЗАЦІЙНО-НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ КНЕУ, ЩО РЕГЛАМЕНТУЮТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ БОЛОНСЬКИХ ІНІЦІАТИВ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

1. Підбірка Ухвал Вченої ради університету, на яких було розглянуто ряд питань щодо удосконалення організації навчального процесу КНЕУ відповідно до загальноєвропейських вимог:

1.1. «Про Болонську концепцію підготовки фахівців» від 25.12.2003 р.;

1.2. «Про заходи щодо реалізації положень Болонської декларації в навчальному процесі КНЕУ» від 25.03.2004 р.;

1.2.1. «Заходи щодо реалізації положень Болонської декларації в навчальному процесі КНЕУ»;

1.3. «Про підсумки науково-дослідної роботи за 2003 рік та напрямки її вдосконалення у відповідності з вимогами Болонського процесу» від 27.05.2004 р.;

1.4. «Про включення до навчальних дисциплін змістового модулю «Вища освіта і Болонський процес» від 24.06.2004 р.

1.5. «Про методику переведення шкали оцінювання знань студентів, що застосовуються в КНЕУ, в шкалу системи ECTS» від 24.06.2004 р.;

1.5.1. «Методика переведення шкали оцінювання знань студентів, що застосовуються в КНЕУ, в шкалу системи ECTS»;

1.6. «Про роботу по вдосконаленню змісту та організації навчального процесу в світлі Болонських ініціатив» від 30.09.2004 р.;

1.7. «Про зміни в проведенні державної атестації осіб, які завершили навчання в університеті» від 30.09.2004р.

1.7.1. «Тимчасове положення про порядок проведення державної атестації випускників у КНЕУ»

1.8. «Про вдосконалення робочих навчальних планів на засадах, що відповідають вимогам Болонської декларації» від 27 січня 2005 р.

1.9. «Про вдосконалення навчальних планів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр» від 31 березня 2005 р.

1.9.1. «Положення про індивідуальний навчальний план студента та результати його виконання»

1.9.2. Індивідуальний навчальний план студента освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр та результати його виконання

1.9.3. Вимоги до структури та змісту анотацій вибіркових дисциплін (пакетів)

1.10. «Про внесення змін і доповнень до нормативних документів, що регламентують організацію навчавчального процесу» від 28 квітня 2005 р.

2. Підбірка Наказів ректора, що регламентують реалізацію в університеті Болонських ініціатив:

2.1. «Про реалізацію положень Болонської декларації» від 06.02.2004р. № 69;

2.2. «Про заходи щодо удосконалення підготовки фахівців на основі впровадження тренінгових технологій навчання» від 07.04.2004 №214;

2.3. «Про створення робочої групи університету з питань реалізації Болонських ініціатив» від 5.11.2004 № 719;

2.4. «Про подальші заходи щодо проведення педагогічного експерименту відповідно до вимог Болонського процесу» від 26.11.2004р. № 752;

2.5. «Про підготовку Інформаційних пакетів ECTS» від 1.12.2004р. № 760;

2.5.1. Інформаційний пакет — ECTS.

2.6. «Про затвердження нових редакцій нормативних документів, що регламентують організацію контролю якості знань студентів» від 29.04.2005 р. № 261;

2.6.1. «Порядок оцінювання знань студентів КНЕУ з урахуванням вимог Болонської декларації»;

2.6.2.«Порядок ліквідації академічних заборгованостей студентів».

Підбірка
Ухвал Вченої ради університету, на яких було розглянуто ряд питань щодо удосконалення організації навчального процесу КНЕУ відповідно до загальноєвропейських вимог

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор _____ А. Ф. Павленко
«25» грудня 2005 р.

УХВАЛА

Вченої ради Київського національного економічного університету «Про Болонську концепцію підготовки фахівців» від 25 грудня 2003 р.

Заслухавши та обговоривши доповідь проректора з навчальної роботи Колота А. М.

Вчена рада УХВАЛИЛА:

1. Інформацію проректора з навчальної роботи Колота А. М. прийняти до відома.

2. Провести засідання «круглого столу» за участю деканів факультетів та завідувачів кафедр, присвячене обговоренню проблем реалізації основних положень Болонської декларації в системі вищої освіти України і зокрема в навчальному процесі університету.

Відповідальні: проректори — Степаненко С. В., Колот А. М.

Термін — лютий 2004 року.

3. Прийняти участь в проведенні педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу, що проводиться у вищих навчальних закладах відповідно до рішення Колегії Міністерства освіти і науки України від 24.04.2003 р.

4. Розробити план заходів щодо удосконалення організації навчального процесу з урахуванням вимог Болонської декларації, передбачивши в першу чергу удосконалення навчальних планів та робочих навчальних програм.

Відповідальні: проректори — Вакуленко М. І., Степаненко С. В., Колот А. М.

5. Забезпечити широке інформування професорсько-викладацького складу університету щодо змісту основних положень Болонської декларації та розвитку європейської системи освітнього простору.

Відповідальні: проректори — Степаненко С. В., Колот А. М.

6. Контроль за виконанням ухвали покласти на першого проректора Вакуленка М. І.

Вчений секретар **Ю. І. Кусий**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор _____ А. Ф. Павленко
«25» березня 2004 р.

УХВАЛА

Вченої ради Київського національного економічного університету «Про заходи щодо реалізації положень Болонської декларації в навчальному процесі КНЕУ» від 25 березня 2004 р.

Заслухавши та обговоривши доповідь проректора з навчальної роботи Колота А. М. «Про заходи щодо реалізації положень Болонської декларації в навчальному процесі КНЕУ»

Вчена рада ухвалила:

1. Заходи щодо реалізації положень Болонської декларації в навчальному процесі КНЕУ схвалити та прийняти до виконання.
2. Ректорату, деканам факультетів, завідувачам кафедр, керівникам інших структурних підрозділів забезпечити повному обсязі та у встановлені терміни виконання заходів, що спрямовані на реалізацію положень Болонської декларації в навчальному процесі.
3. Контроль за виконанням даної Ухвали покласти на проректора з навчальної роботи Колота А. М.

Вчений секретар **Ю. І. Кусий**

Ухвалено
Вченою радою університету
(Протокол № 7 від 25.03.2004 р.)

ЗАХОДИ
ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ БОЛОНСЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ
В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ КНЕУ

№ п/п	Зміст заходу	Терміни виконання	Відповідальні виконавці
	ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ		
1	Створити на сайті університету рубрикаційне вікно «Вища школа України на шляху до Болонського процесу» та розмістити в ньому матеріали, що висвітлюють основні питання, пов'язані з формуванням загальноєвропейського освітнього простору в ході реалізації ідей Болонської декларації для використання викладачами університету при підготовці навчальних та навчально-методичних матеріалів.	Січень-березень 2004р., поновлення — протягом року	ГЦІС, науково-методичний відділ
2	Підготувати необхідні інформаційні матеріали з роз'ясненням вимог документів Болонського процесу	Березень 2004р.	Науково-методичний відділ
3	Провести науково-методичний семінар з питань організації навчального процесу з урахуванням вимог Болонського декларації.	Квітень 2004	Ректорат, науково-методичний відділ, навчальний центр
4	Провести засідання кафедр і вчених рад факультетів, присвячені організаційно-методичному забезпеченню реалізації положень Болонської декларації в навчальному процесі.	Травень 2004р.	Ректорат, декани факультетів, завідувачі кафедр
5	Розглянути на засіданні Вченої ради університету питання про розробку Положення про організацію навчального процесу в КНЕУ з урахуванням вимог Болонського процесу.	Травень 2004р	Ректорат

Продовження табл.

№ п/п	Зміст заходу	Терміни виконання	Відповідальні виконавці
НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАХОДИ			
1	Розробити методику визначення трудомісткості навчальної діяльності, що побудована на вимогах системи ECTS.	Квітень—травень 2004р.	Ректорат, навчальний центр, науково-методичний відділ
2	Розробити методику переведення шкали оцінювання знань студентів, що застосовується у КНЕУ, в шкалу, що прийнята в країнах-учасницях Болонського процесу.	Квітень—травень 2004р	Ректорат, навчальний центр, науково-методичний відділ
3	Підготувати Положення про паралельне навчання в КНЕУ, в якому врахувати вимоги Болонського процесу	Квітень 2004	Ректорат, навчальний центр
4	Розробити Положення про умови і порядок освітньої діяльності за індивідуальними робочими навчальними планами з урахуванням пропозицій замовника-роботодавця.	Квітень—травень 2004р	Ректорат, навчальний центр, науково-методичний відділ
5	Розробити Положення про робочу програму дисципліни (модуля), в якій передбачити «технологію» викладання дисциплін з урахуванням вимог Болонського процесу.	Квітень—травень 2004 р	Ректорат, науково-методичний відділ
6	Підготувати Положення про організацію навчального процесу в КНЕУ, передбачивши в ньому реалізацію вимог Болонської декларації.	Травень 2004 р.	Ректорат, навчальний центр науково-методичний відділ
7	Внести зміни і доповнення до робочих навчальних планів IV—V років навчання з урахуванням вимог Болонської декларації.	Березень, травень 2004 р.	Ректорат, декани факультетів, завідувачі кафедр

Закінчення табл.

№ п/п	Зміст заходу	Терміни виконання	Відповідальні виконавці
8	Підготувати пропозиції щодо змін і доповнень до робочих навчальних планів I—III курсів підготовки фахівців.	Жовтень 2004 р.	Ректорат, декани факультетів, завідувачі кафедр
9	Запровадити систему сучасних тренінгових технологій та дистанційного навчання в рамках робочих навчальних планів.	Протягом 2004—2005 н. р.	Ректорат, декани факультетів, завідувачі кафедр, науково-методичний відділ
10	Розробити і затвердити форми основних елементів ECTS для організації навчального процесу за кредитно-трансферною та акумулюючою системою: — форму договору про навчання між університетами-партнерами і студентом; — форму академічної довідки оцінювання знань, що засвідчує досягнення студента в системі кредитів і за шкалою успішності на індивідуальному рівні за системою.	Квітень—травень 2004 р.	Ректорат, навчальний центр, науково-методичний відділ
11	Підготувати і розмістити на сайті університету українською та англійською мовами інформаційні матеріали про КНЕУ та навчальні програми для студентів інших університетів, що будуть брати участь в академічному обміні.	Протягом 2004—2005 н. р.	Ректорат, декани факультетів, завідувачі кафедр

Проректор **А. М. Колот**

Проректор **С. В. Степаненко**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор _____ А. Ф. Павленко
«27» травня 2004 р.

УХВАЛА

Вченої Ради Київського національного економічного університету «Про підсумки науково-дослідної роботи за 2003 рік та напрями її вдосконалення у відповідності з вимогами Болонського процесу»

від 27 травня 2004р.

Заслухавши та обговоривши доповідь проректора з наукової роботи В. С. Савчука, Вчена рада відмічає, що виконання наукових досліджень і підготовка науково-педагогічних кадрів були і залишаються пріоритетними напрямами діяльності університету, що визначають його науковий потенціал і значною мірою впливають на його імідж в країні.

За останні роки ректоратом і Вченою радою вжито ряд заходів для відтворення і зміцнення наукового потенціалу, для ефективного його використання, для залучення до науки талановитої молоді та створення найсприятливіших умов її творчого зростання. Все більше коштів виділяється університетом для стимулювання наукових досліджень та підготовки науково-педагогічних кадрів. З 18 науково-дослідних робіт, що розроблялися в НДІ економічного розвитку в минулому році, 9 виконувались за рахунок коштів спецфонду університету. 25 тем виконувалось на кафедрах.

Вчені університету зосереджують свою увагу на дослідженні актуальних проблем, реформування економіки країни. До виконання науково-дослідних робіт було залучено 624 викладачів і співробітників, в тому числі 69 докторів і професорів та 428 кандидатів наук. В НДІ економічного розвитку працювало 14 штатних працівників та 151 сумісник, в тому числі: 16 докторів наук і 57 кандидатів наук. Загальний обсяг фінансування в минулому році становив 642 тис грн і практично не змінився порівняно з 2002 роком, хоча два попередніх роки він значно зростав.

За результатами наукових досліджень в 2003 році опубліковано 1426 наукових робіт (1195 у 2002 р.), в тому числі: 36 монографій (20 у 2002 р.), 11 брошур (6 у 2002 р.), 782 статті (697 у 2002 р.), підготовлено 76 доповідних записок (50 у 2002 р.). Загальний обсяг опублікованих праць складає 860 др. арк., а у розрахунку на 1 дослідника — 1,3 др. арк. Це дуже високий показник, який опосередковано свідчить про сприятливі умови для наукової роботи, що створені в університеті.

В університеті утворився і постійно вдосконалюється механізм відтворення науково-педагогічних кадрів. За останні два роки нашими викладачами захищено 15 докторських дисертацій (9 у 2002 р. та 6 у 2003 р.). В минулому році в докторантурі навчалося 9 чол., в тому числі 6 доцентів нашого університету. Випуск з докторантури склав 2 чол., з них 1 (Чужиков В. І.) — захистив дисертацію в термін, а доц. кафедри аудиту Петрик О. А. захистила дисертацію кілька днів тому. Зросла і ефективність роботи аспірантури. При випуску з аспірантури 82 чол., 11, тобто 13,5 %, захистили кандидатські дисертації в термін. А всього в наших спецрадах було захищено 58 кандидатських дисертацій, в тому числі, окрім 11, що захищені випускниками минулого року, 12 — аспірантами випуску минулих років, 18 — викладачами університету, 1 — співробітником, 8 — здобувачами і 8 — представниками інших вузів і установ.

Значних успіхів досягнуто і в науковій студентській роботі, до якої було залучено 1232 студента. 879 студентів приймали участь у конференціях, олімпіадах, конкурсах різного рівня, з яких 130 посіли призові місця. 47 студентів виїздили в різні міста України та за її межі для участі у конференціях та олімпіадах.

На базі університету в 2003 р. проведені всеукраїнські олімпіади за спеціальністю «Фінанси» та навчальної дисципліни «Інформаційні системи в економіці», а також міжнародні та всеукраїнські конференції: «Міжнародний молодіжний економічний форум», «Соціально-економічний розпиток України в XXI столітті», «Проблеми впровадження інформаційних систем в економіці та бізнесі». Особливо успішно пройшов Міжнародний молодіжний економічний форум, в роботі якого прийняли участь студенти 32 вузів України, а також студенти з Туреччини, Німеччини, Росії та Білорусії. Велику роль в організації та успішному проведенні форуму відіграла Координаційна рада Наукового студентського товариства та її колишній голова Володимир Петрів.

Вчена рада УХВАЛИЛА:

1. Визнати, що виконання наукових досліджень є одним із основних напрямків діяльності університету, що сприяє поглибленню інтеграції науки і освіти. Пріоритетними на найближчі роки вважати дослідження за напрямами, що визначені в доповіді Президента України на квітневій (2004 р.) конференції «Стратегія сталого розвитку та структурно-інноваційної перебудови української економіки (2004—2015)».

Термін виконання: постійно.

Відповідальні за виконання: зав. кафедрами, декани, директор НДІ економічного розвитку.

2. При проведенні конкурсу на нові НДР, що фінансуються Міністерством освіти і науки та університетом, віддавати перевагу тим розробкам, які сприятимуть розв'язанню загальнодержавних проблем економічного розвитку, або дають нові знання для освітньої діяльності.

Термін виконання: травень, листопад 2004 р.

Відповідальні за виконання: зав. кафедрами, декани, директор НДР економічного розвитку.

3. Враховуючи сучасні тенденцій, що пов'язані з Болонським процесом, завершити розробку комплексного плану наукової діяльності на 2004 рік і забезпечити активну участь викладачів, аспірантів, докторантів, а також студентів в усіх заходах, що ним передбачені.

Термін виконання: травень 2004 р.

Відповідальні за виконання: директор НДІ економічного розвитку і заввідділом науки та аспірантури.

4. На засіданнях Вчених рад факультетів обговорити стан науково-дослідної роботи і підготовки науково-педагогічних кадрів і виявити шляхи його покращення з урахуванням вимог Болонського процесу. Розробити заходи, що спрямовані на покращення якісних показників і ефективності роботи аспірантури і докторантури.

Термін виконання: вересень — жовтень 2004 р.

Відповідальні за виконання: декани факультетів.

5. На засіданнях кафедр продовжувати практику систематичного заслуховування індивідуальних звітів викладачів, аспірантів і докторантів про результати їх наукової діяльності та виконання кафедральних планів науково-дослідних робіт.

Термін виконання: протягом року.

Відповідальні за виконання: зав. кафедрами.

6. Завершити формування портфелю замовлень на НДР, прагнути, при цьому, суттєво збільшити загальні обсяги фінансування, ширше використовувати нові форми наукового обслуговування(консультаційні послуги, експертизи проектів, розробки інвестиційних проектів тощо). З цією метою вдосконалювати систему інформування про науковий потенціал університету, про досягнення наших вчених та наші можливості.

Термін виконання: липень 2004 р.

Відповідальні за виконання: директор НДІ економічного розвитку.

7. Вдосконалювати механізм конкурсного відбору тем для наукових розробок за рахунок спецфонду університету та посилити контроль за дотриманням виконавцями умов контрактів на виконання НДР і написання монографій, добиватися покращення їх якості га своєчасного виконання.

Термін виконання: постійно.

Відповідальні за виконання: зав. кафедрами, директор НДІ економічного розвитку.

8. Розробити дійовий механізм своєчасного інформування кафедр про всі конкурси на науково-дослідні розробки, що проводяться міністерствами і відомствами України, а також міжнародними організаціями (TACIS, TEMPUS, INTAS…).

Термін виконання: постійно.

Відповідальні за виконання: директор НДІ економічного розвитку.

9. Розширювати і зміцнювати наукові зв’язки з економічними інститутами системи НАН України з метою розробки спільних наукових проектів, написання колективних монографій і підручників, проведення наукових конференцій.

Термін виконання: постійно.

Відповідальні за виконання: зав. кафедрами, директор НДІ економічного розвитку.

10. Зміцнювати зв’язки з міністерствами, відомствами, підприємствами і організаціями на предмет укладання договорів-замовлень на НДР, а з галузевими науково-дослідними інститутами — на предмет спільних наукових досліджень.

Термін виконання: постійно.

Відповідальні за виконання: зав. кафедрами, директор НДІ економічного розвитку.

11. Виходячи з вимог Болонського процесу, забезпечити практичне використання результатів НДР в учбовому процесі, а також

при підготовці монографій, статей, наукових доповідей та доповідних записок.

Термін виконання: постійно.

Відповідальні за виконання: керівники тем, зав. кафедрами.

12. Підвищувати роль науково-технічної ради в посиленні контролю за своєчасністю виконання НДР і написання контрактних монографій. Для здійснення експертизи залучати найбільш кваліфікованих фахівців.

Термін виконання: постійно.

Відповідальні за виконання: голова НТР і директор НДІ економічного розвитку.

13. Своєчасно виконати всі необхідні роботи, пов'язані з перерегістрацією існуючої в університеті мережі спеціалізованих вчених рад та її можливим частковим реформуванням.

Термін виконання: грудень 2004 р.

Відповідальні за виконання: зав. відділом науки та аспірантури.

14. Організацію виконання УХВАЛИ покласти на проректора з наукової роботи Савчука В. С.

Вчений секретар **Ю. І. Кусий**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор _____ А. Ф. Павленко
«24» травня 2004 р.

УХВАЛА

Вченої ради Київського національного економічного університету «Про включення до навчальних дисциплін змістового модулю «Вища освіта і Болонський процес» від 24 червня 2004 р.

Заслухавши та обговоривши доповідь проректора з навчальної роботи Колота А. М. «Про включення до навчальних дисциплін змістового модулю «Вища освіта України і Болонський процес»

Вчена рада ухвалила:

1. З метою ознайомлення студентів університету з основними завданнями, принципами, документами, що прийняті в рамках Болонського процесу, оволодіння методами та засобами їх запровадження у вищу освіту і на виконання наказу Міністерства освіти і науки України від 21.05.2004 р. № 414 «Про запровадження у вищих навчальних закладах навчальної дисципліни «Вища освіта України і Болонський процес»:

1.1. Внести зміни і доповнення до програми навчальної дисципліни «Введення в спеціальність», а саме, додатково передбачити 4 години лекційних занять на тему «Вища освіта України і Болонський процес» та затвердити зазначену програму в установленому порядку.

Проведення занять за новою програмою розпочати з 2004/2005 навчального року.

Відповідальні — проректор Колот А. М., декани факультетів

1.2. Ввести з 2005/2006 навчального року до робочих навчальних планів дисципліну «Університетська освіта» обсягом 81 година, включивши до неї такі змістові модулі:

- Університетська освіта: зміст, роль, тенденції розвитку;
- Вища освіта і Болонський процес;
- Нормативно-правова база в сфері освітньої діяльності;
- Вступ до спеціальності;
- Основні форми та методи організації навчального процесу.

Відповідальний — проректор Колот А. М.

1.3. Продовжити роботу по систематичному інформуванню професорсько-викладацького складу, студентів і аспірантів університету про основні засади та завдання щодо створення загальноєвропейського освітнього простору, хід реалізації основних принципів Болонської декларації при підготовці фахівців в університеті.

Відповідальні — проректори, декани факультетів

2. Контроль за виконанням Ухвали покласти на першого проректора Вакуленка М. І.

Вчений секретар **Ю. І. Кусий**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор _____ А. Ф. Павленко
«24» червня 2004 р.

УХВАЛА

Вченої ради Київського національного економічного університету «Про методику переведення шкали оцінювання знань студентів, що застосовується в КНЕУ, в шкалу системи ECTS»

від 24 червня 2004 р.

Заслухавши та обговоривши доповідь проректора з навчальної роботи Колота А. М. «Про методику переведення шкали оцінювання знань студентів, що застосовується в КНЕУ, в шкалу системи ECTS», Вчена рада відзначає, що на виконання наказів Міністерства освіти і науки України від 23.01.04 № 48 «Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу» та від 23.01.04 № 49 «Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004—2005 роки», рішення Вченої ради «Про заходи щодо реалізації положень Болонської декларації в навчальному процесі КНЕУ» від 25.03.04 в університеті поводиться необхідна організаційно-методична робота і, зокрема, щодо імплементації вимог Болонської декларації в освітню діяльність, складовою якої є запровадження системи ECTS.

З метою переведення шкали оцінювання знань студентів, що застосовується в КНЕУ, в шкалу, що прийнята за основу для перезарахування оцінок в країнах-учасницях Болонського процесу (шкалу ECTS).

Вчена рада ухвалила:

1. Затвердити «Методику переведення шкали оцінювання знань студентів, що застосовується в КНЕУ, в шкалу системи ECTS» (далі «Методика») і використовувати в її навчальному процесі університету з 1 вересня 2004 року для студентів всіх спеціальностей денної, вечірньої та заочної форм навчання.

2. Навчальному центру (Береза А. М.):

2.1. Провести необхідну організаційну роботу щодо відображення оцінок за шкалою ECTS в екзаменаційних відомостях та академічних довідках студентів згідно вимогами «Методики».

Термін до 1 вересня 2004 р.

2.2. З урахуванням змін в організації навчального процесу, що відбуваються на виконання рішення Вченої ради «Про заходи щодо реалізації положень Болонської декларації в навчальному процесі КНЕУ» від 25.03.04, підготувати пропозиції щодо внесення необхідних змін до Положення про організацію навчального процесу в КНЕУ.

Термін до 15 жовтня 2004 р.

3. Деканам факультетів:

3.1. Довести до студентів зміст «Методики» і провести необхідну роз'яснювальну роботу щодо її застосування.

3.2. Забезпечити реалізацію в навчальному процесі основних положень зазначеної вище методики.

4. Завідувачам кафедр розглянути на засіданнях кафедр та прийняти до виконання «Методику переведення шкали оцінювання знань студентів, що застосовується в КНЕУ, в шкалу ECT8».

Термін до 15 вересня 2004 р.

5. Професорсько-викладацькому складу забезпечити використання «Методики переведення шкали оцінювання знань студентів, що застосовується в КНЕУ, в шкалу системи ECTS» при заповненні екзаменаційних відомостей.

6. На основі діючих в університеті «Порядку оцінювання знань студентів з урахуванням поточної успішності» (ухвала Вченої ради університету від 26.09.2002, протокол № 2) та «Порядку оцінювання знань студентів магістерського рівня підготовки» (ухвала Вченої ради університету від 27.11.2003, протокол № 4) підготувати проект «Порядку оцінювання знань студентів КНЕУ з урахуванням вимог Болонського процесу», відобразивши в ньому основні положення «Методики», і затвердити його на засіданні Вченої ради у вересні 2004 року.

7. Контроль за виконанням Ухвали покласти на проректора з навчальної роботи Колота А. М.

Вчений секретар **Ю. І. Кусий**

УХВАЛЕНО
Вченою радою університету
(Протокол № 10 від 24.06.2004 р.)

МЕТОДИКА ПЕРЕВЕДЕННЯ ШКАЛИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ, ЩО ЗАСТОСОВУЄТЬСЯ У КНЕУ, В ШКАЛУ СИСТЕМИ ECTS

1. Загальні положення

1. Ця методика визначає ОСНОВНІ принципи переведення шкапі оцінювання знань студентів, що застосовується в КНЕУ, в шкалу, що прийнята за основу для перезарахування оцінок в країнах-учасницях Болонського процесу (шкалу системи ECTS).

2. Система оцінювання знань за шкалою ECTS

1. Перезарахування оцінок — одна з найсуттєвіших проблем, що ускладнює мобільність студентів», реалізацію завдань, що випливають з Болонської декларації, адже тлумачення оцінок в різних країнах, різних навчальних закладах і, навіть, з різних предметів — відмінне. В зв'язку з цим була розроблена шкала оцінювання за системою ECTS, в якій особлива увага приділялась чіткому числовому визначенню оціночних балів та найбільш досконалому визначенню понять, що характеризують якість засвоєння студентами навчального матеріалу.

За результатами інформації, коментарів та статистичних даних 80-ти навчальних закладів-учасників впровадження системи ECTS була розроблена шкала оцінювання, що наведена в табл. 1:

Таблиця 1

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ ЗА СИСТЕМОЮ ECTS

Оцінка за системою ECTS	Значення оцінки
A	ВІДМІННО — відмінне виконання
B	ДУЖЕ ДОБРЕ — вище середнього рівня
C	ДОБРЕ — загалом хороша робота
D	ЗАДОВІЛЬНО — непогано
E	ДОСТАТНЬО — виконання відповідає мінімальним критеріям
FX	НЕЗАДОВІЛЬНО — необхідне повторне перескладання
F	НЕЗАДОВІЛЬНО — необхідне повторне вивчення дисципліни

Крім цього були визначені середньостатистичні показники відсотку студентів, які зазвичай досягають відповідної оцінки. Ці показники використовуються при перезарахуванні оцінок студентам у приймаючому вищому навчальному закладі, див. табл. 2:

Таблиця 2

ЄВРОПЕЙСЬКІ СЕРЕДНЬОСТАТИСТИЧНІ ПОКАЗНИКИ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ

Оцінка за системою ECTS	Відсоток студентів, які зазвичай успішно досягають відповідної оцінки	Значення оцінки
A	10	ВІДМІННО — відмінне виконання
B	25	ДУЖЕ ДОБРЕ — вище середнього рівня
C	30	ДОБРЕ — загалом хороша робота
D	25	ЗАДОВІЛЬНО — непогано
E	10	ДОСТАТНЬО — виконання відповідає мінімальним критеріям
FX	—	НЕЗАДОВІЛЬНО — необхідне повторне перескладання
F	—	НЕЗАДОВІЛЬНО — необхідне повторне вивчення дисципліни

При переході з одного вищого навчального закладу до іншого студент разом з довідкою про особисту успішність повинен представити і таблицю середньостатистичної успішності студентів групи, з якої він переходить, для порівняння з такими ж показниками приймаючого вищого навчального закладу і зіставлення їх з «еталонними» показниками. Відповідно до того, як відрізняються середньостатистичникі показники успішності студентів, і здійснюється перезарахування оцінок.

Наприклад: якщо середньостатистичні показники успішності студентів в групі, з якої переходить студент, нижчі від європейського «еталону», це значить, що вимоги до якості оцінювання знань студентів в цьому вищому навчальному закладі занадто суворі, отже при перезарахуванні оцінок студентові, їх рівень може бути підвищений в тому випадку, якщо такі ж показники приймаючого вищого навчального закладу відповідають європейському «еталону» або вищі.

3. Умови переведення шкали оцінювання знань студентів університету в шкалу за системою ECTS

1. В університеті оцінювання знань студентів здійснюється згідно з існуючими нормативно-методичними документами: на бакалаврському рівні — у відповідності до вимог «Порядку оцінювання знань студентів з урахуванням поточної успішності» (наказ від 02.10.2002 р. № 589); на магістерському рівні — у відповідності до вимог «Порядку оцінювання знань студентів магістерського рівня підготовки» (ухвала Вченої ради університету від 27.11.2003 р.).

2. Відповідно до «Тимчасового положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців», затвердженого наказом МОН України від 23.01.2004 р. № 48, (п. 7) «контроль успішності студента здійснюється з використанням методів і засобів, що визначаються вищим навчальним закладом».

Виходячи з цього, академічні успіхи студентів університету мають визначатися за діючою в КНЕУ системою оцінювання і паралельно адаптуватися до шкали, передбаченої системою ECTS, як це наведено в табл. 3:

Таблиця 3

ШКАЛА ПЕРЕВЕДЕННЯ АКАДЕМІЧНИХ УСПІХІВ СТУДЕНТІВ КНЕУ В ШКАЛУ ЗА СИСТЕМОЮ ECTS

Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за бальною шкалою, що використовується в КНЕУ[1]	Оцінка за національною шкалою
A	85—100	5 (відмінно)
B	80	4 (добре0
C	65—75	
D	60	3 (задовільно)
E	50—55	
FX	30—45	2 (незадовільно) з можливістю повторного складання
F	0—25	2 (незадовільно) обов'язковим повторним вивченням дисципліни

[1] Враховує поточну і підсумкову успішність (за умови, що на іспиті студент набрав не менше 30 балів).

3. За такого порядку ***система ліквідації академзаборгованостей*** *набуває нового змісту*:

3.1. Студенти, які отримали оцінку «незадовільно» і набрали при цьому за результатами поточного і підсумкового контролю від 30 до 45 балів (за умови, що на іспиті студент набрав не менше 30 балів), після належної підготовки мають право повторно складати іспит.

3.2. Студенти, які отримали оцінку «незадовільно» і набрали за результатами поточного і підсумкового контролю від 0 до 25 балів, тобто менше 50 % кількості балів, достатніх для отримання задовільної оцінки, зобов'язані пройти повторний курс вивчення дисципліни і скласти іспит.

4. Для реєстрації оцінки за шкалою ECTS в екзаменаційних відомостях вводиться спеціальна графа — «Оцінка за шкалою ECTS».

5. При оформленні академічної довідки студентам в графі «Оцінка» проставляється — оцінка за національною шкалою, через дріб — оцінка за шкалою ECTS.

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор _____ А. Ф. Павленко
«30» вересня 2004 р.

УХВАЛА

Вченої Ради Київського національного економічного університету «Про роботу по вдосконаленню змісту та організації навчального процесу в світлі Болонських ініціатив» від 30 вересня 2004 р.

Заслухавши та обговоривши доповідь ректора університету Павленка А. Ф. по даному питанню.

Вчена Рада ухвалила:

1. Відповідно до наказу Міністра освіти і науки № 761 від 28.09.2004 р. забезпечити проведення широкомасштабного експерименту по вдосконаленню змісту, плануванню та організації навчального процесу в університеті з врахуванням світового досвіду та основних положень Болонської декларації.

Відповідальний — проректор Вакуленко М. І.

2. Розробити проекти робочих навчальних планів по всім напрямкам освіти та спеціальностям, передбачивши в них підсилення ролі самостійної роботи студентів, індивідуально-консультативної роботи студентів з викладачами, як вирішальних факторів підвищення якості освіти. Подати проекти робочих навчальних планів на розгляд Вченої Ради університету в листопаді-грудні 2004/2005 н. р.

Відповідальні: проректори Колот А. М., Степаненко С. В., декани факультетів, завідувачі кафедрами.

3. Розробити нову систему оплати за навчання за кошти фізичних і юридичних осіб, поклавши в основу ціну кредиту навчальної дисципліни.

Відповідальний: проректор Штуль В. П.

Термін — грудень 2004 р.

4. З врахуванням змін в організації навчального процесу, ухвалених Вченою Радою університету підготувати:

4.1. Пропозиції по внесенню змін та доповнень до галузевих стандартів вищої освіти.

Відповідальний: проректор Оболенська Т. Є.

Термін — грудень 2004 р.

4.2. Пропозиції по внесенню змін до Положення про організацію навчального процесу в КНЕУ.

Відповідальний: директор навчального центру Береза А. М.

Термін — грудень 2004 р.

4.3. Проект Правил прийому на 1-й курс в 2005 н. р.

Відповідальний: проректор Вакуленко М. І.

Термін — січень 2005 р.

4.4. Проект Правил прийому на освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр»та програми вступного іспиту.

Відповідальні: проректор Степаненко С. В., завідувачі випускаючими кафедрами.

Термін — грудень 2004 р.

5. Провести науково-методичну конференцію «Зміст та організація самостійної роботи студентів та індивідуально-консультативної роботи студентів з викладачами».

Відповідальні: проректор Колот А. М., декани факультетів.

Термін — січень 2005 р.

6. Контроль за виконанням Ухвали Вченої ради залишаю за собою.

Вчений секретар **Ю. І. Кусий**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор _____ А. Ф. Павленко
«30» вересня 2004 р.

УХВАЛА

Вченої ради Київського національного економічного університету «Про зміни в проведенні державної атестації осіб, які завершили навчання в університеті»

від 30 вересня 2004 р.

Система державної атестації випускників, що діє в університеті, переважно відповідає загальновстановленим вимогам до перевірки рівня підготовки фахівців. Останніми роками сталися суттєві зміни в системі освіти України, а саме: введена державна акредитація освітніх закладів, яка виконує певні функції, що також входять і до функцій державних екзаменаційних комісій. Реалізація положень Болонської декларації вимагає зміни ряду принципових положень загальноприйнятої діяльності ДЕК. В умовах рівневої системи підготовки фахівців виникли значні організаційні труднощі в проведенні державної атестації випускників.

З метою усунення недоліків та на виконання Наказу Міністра освіти і науки України від 28 вересня 2004 р. № 761 «Про проведення в Київському національному економічному університету експерименту з удосконалення порядку державної атестації випускників та ліквідації академічної заборгованості».

Вчена рада ухвалила:

1. Затвердити Тимчасове положення про порядок державної атестації випускників у Київському національному економічному університеті.
2. Провести державну атестацію випускників університету 2004/2005навчального року у відповідності до «Тимчасового положення».
3. Затвердити наступні зміни в навчальних планах підготовки бакалаврів в частині проведення державної атестації:

3.1. Зняти з навчального плану державні іспити з економічної теорії та комплексний іспит зі спеціальності.

3.2. Надати у 2004/2005 навчальному році статус державних іспитів дисциплінам фахової підготовки восьмого семестру.

3.3. Деканам факультетів, завідувачам випускових кафедр провести підготовчу роботу для впровадження нового порядку державної атестації випускників та роз'яснення його студентам університету.

4. Організацію виконання Ухвали покласти на проректора Степаненка С. В.

Вчений секретар **Ю. І. Кусий**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

УХВАЛЕНО
Вченою радою університету
(Протокол № 2 від 30.09.2004 р.)

ТИМЧАСОВЕ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ АТЕСТАЦІЇ ВИПУСКНИКІВ У КИЇВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Київ КНЕУ 2004

1. Загальні положення

1.1. Згідно з Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Положенням про організацію навчального процесу для проведення державної атестації випускників створюються державні екзаменаційні комісії зі спеціальності (далі — державна комісія). Строк проведення державної атестації визначається навчальним планом.

1.2. Функції центрального органу управління освітою для проведення державної атестації передаються університету. Формування, організацію роботи та контроль за діяльністю державних екзаменаційних комісій здійснює ректор.

1.3. В обов'язки державної комісії входять: перевірка і оцінка науково-теоретичної та практичної підготовки студентів, які закінчують вищий навчальний заклад, з метою встановлення відповідності їх освітнього та кваліфікаційного рівнів до вимог стандарту якості освіти; вирішення питань про присвоєння випускникам відповідної кваліфікації та видачу диплома (звичайного зразка чи з відзнакою); розробка пропозицій щодо подальшого поліпшення якості підготовки фахівців з певної спеціальності.

1.4. Державна атестація проводиться на **бакалаврському** рівні у формі державних іспитів з нормативних дисциплін професійної підготовки, розв'язання завдань виробничих ситуацій, проведення ділових ігор чи тренінгів в обсязі діючих навчальних програм; на **магістерському** рівні — захист дипломної роботи. Кількість дисциплін, що виносяться на державні іспити, та форма проведення атестації обумовлена навчальним планом.

Програма та форма проведення іспитів (письмово, тестування) за пропозицією кафедри, що випускає фахівців, затверджується Вченою радою університету.

2. Порядок комплектування державної комісії зі спеціальності

2.1. Державна комісія створюється щороку у складі голови, його заступника (у разі потреби) і членів комісії для кожної спеціальності з усіх форм навчання та діє протягом календарного року.

2.2. Головою державної комісії з кожної спеціальності призначаються — декани факультетів або їх заступники.

Голова державної комісії ознайомлює всіх членів комісії з їх правами та обов'язками, забезпечує роботу комісії відповідно до затвердженого розкладу. Він бере участь у засіданнях комісії під

час іспитів, захисту дипломних робіт, виставляння оцінок, обговорення питання про присвоєння кваліфікації. Здійснює контроль за роботою секретаря державної комісії стосовно підготовки необхідних документів до початку роботи комісії та оформлення протоколів. Складає звіт про роботу державної комісії, який, після обговорення на її заключному засіданні, подає ректору університету.

2.3. До складу державної комісії входять завідувачі кафедр, професори або доценти кафедр, що формують профіль підготовки фахівців, а також можуть залучатися представники роботодавців, які замовляли фахівців, працівники відповідних галузей народного господарства і культури, професори і викладачі інших вищих навчальних закладів, співробітники науково-дослідних інститутів. До складу членів комісії залучаються як екзаменатори викладачі дисциплін, за якими студенти складають іспити. Керівникам дипломних робіт дозволяється брати участь у роботі комісії під час захисту студентами дипломних робіт.

2.4. Персональний склад членів комісії, екзаменаторів та секретарів затверджується наказом ректора університету не пізніше як за місяць до початку роботи комісії. Секретарі державних комісій призначаються ректором із складу працівників вищого навчального закладу. Свої обов'язки вони виконують у робочий час за основною посадою.

2.5. Із складу членів державної комісії зі спеціальності формуються комісії для проведення державних іспитів з окремих дисциплін та комісії для проведення захисту магістерських дипломних робіт.

2.5.1. До складу комісії для проведення державних іспитів з окремих дисциплін входять: голова комісії — представник державної екзаменаційної комісії зі спеціальності, професор або провідний доцент відповідної кафедри, екзаменатор та секретар.

2.5.2. До складу комісії для проведення захисту магістерських дипломних робіт входять: голова комісії — представник державної екзаменаційної комісії зі спеціальності, завідувач випускової кафедри (або його заступник), професор або провідний доцент відповідної кафедри та секретар.

2.6. Участь у роботі державної комісії професорсько-викладацького складу університету заплановано як педагогічне навантаження.

Оплата праці голови та членів комісії, які не працюють у навчальному закладі, здійснюється погодинно відповідно до чинної Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти та внесених до неї змін.

3. Організація і порядок роботи державної комісії

3.1. Державні комісії працюють у строки, передбачені навчальними планами кожної спеціальності.

Розклад проведення державних іспитів та захисту дипломних робіт, узгоджений з головою комісії, затверджується проректором з навчальної роботи не пізніше ніж за місяць до початку державних іспитів або захисту дипломних робіт. Одним потоком складати державний іспит в письмовій формі може не більше двох академічних груп.

3.2. До захисту дипломних робіт чи складання державних іспитів мають допуск студенти, які виконали всі вимоги навчального плану та програм зі спеціальності.

Допуском до захисту дипломної роботи чи складання державних іспитів є список студентів-випускників, затверджений ректором університету за поданням деканів факультетів.

3.3. Не пізніше одного дня до початку державних іспитів чи захисту дипломних робіт до державної комісії подають необхідні матеріали, які забезпечують її компетентну роботу.

3.3.1. До комісій для проведення державних іспитів з окремих дисциплін та комісій для проведення захисту магістерських дипломних робіт, незалежно від форми проведення атестації, подають:

— витяг з наказу ректора університету про затвердження їх персонального складу;

— розклад роботи комісії;

— списки студентів за навчальними групами, що мають допуск до захисту дипломних робіт чи складання державних іспитів, за підписом декана факультету;

3.3.2. Під час складання державних іспитів з окремих дисциплін до державної комісії додатково подають:

— навчальні програми з дисциплін, винесених на державні іспити;

— комплект завдань письмових екзаменаційних робіт, варіанти завдань з вирішення виробничих ситуацій або матеріали ділових ігор, чи тренінгів;

— перелік наочного приладдя, матеріалів довідкового характеру, передбачених для використання студентами під час підготовки до державного іспиту або захисту дипломних робіт, у т.ч. технічні та дидактичні засоби і лабораторне обладнання.

Примітка: Завдання для письмових екзаменаційних робіт, варіанти завдань з вирішення виробничих ситуацій або матеріали ділових ігор, перелік наочного приладдя і матеріалів довідкового характеру складають випускові кафедри і затверджує проректор з навчальної роботи.

3.3.3. Під час захисту дипломних робіт до державної комісії подають такі документи:

— виконану дипломну роботу із висновком завідувача випускової кафедри про допуск студента до захисту;

— копію навчальної картки студента, засвідчену деканом факультету;

— письмовий відзив наукового керівника з характеристикою діяльності випускника під час виконання дипломної роботи;

— письмову рецензію на дипломну роботу.

Примітка: Рецензування дипломних робіт проводять висококваліфіковані спеціалісти виробничих, наукових і проектних організацій, викладачі, які є фахівцями з даної спеціальності та працюють в інших навчальних закладах. Склад рецензентів затверджується деканом факультету за поданням завідувача відповідної кафедри. Рецензія повинна мати оцінку роботи за прийнятою шкалою оцінки знань. Негативна рецензія не є підставою для відхилення дипломної роботи від її захисту.

3.3.4. До державної комісії можуть бути подані й інші матеріали, які характеризують наукову і практичну цінність виконаної дипломної роботи: друковані статті за темою роботи, документи, що вказують на практичне застосування роботи, макети, зразки матеріалів, виробів тощо.

3.4. Складання державних іспитів чи захист дипломних робіт проводиться на відкритому засіданні державної екзаменаційної комісії за участю не менш ніж половини її складу в присутності голови — представника державної екзаменаційної комісії зі спеціальності.

3.5. Засідання комісій для проведення державних іспитів та захисту дипломних робіт оформляються протоколом. Тривалість письмового державного іспиту з кожної дисципліни — не більше трьох астрономічних годин.

Тривалість захисту однієї дипломної роботи, як правило, не повинна перевищувати 30 хв. Для розкриття змісту дипломної роботи студенту надається не більше 20 хв.

Примітка: Облік та норми часу за перевірку екзаменаційних письмових робіт здійснюється у порядку, передбаченому для семестрових письмових робіт.

3.6. Оцінка результатів складання державних іспитів з окремих дисциплін здійснюється з урахуванням поточної успішності в порядку, передбаченому системою контролю знань, прийнятому в університеті, за 100-бальною шкалою з подальшим переведенням у 4-бальну та шкалу ECTS.

Під час визначення оцінки дипломної роботи береться до уваги рівень теоретичної, наукової та практичної підготовки студента.

Рішення державної комісії про оцінку знань, виявлених під час складання іспитів або захисту дипломної роботи, приймається на закритому засіданні комісії відкритим голосуванням звичайною більшістю голосів членів комісії, які брали участь в її засіданні. При однаковій кількості голосів голос голови державної комісії є вирішальним.

Примітка: Оцінки державного іспиту і захисту дипломної роботи виставляє кожен член державної комісії, а голова підсумовує їх результати щодо кожного студента. За теоретичну і практичну частину іспиту виставляється одна оцінка. Повторне складання (перескладання) державного іспиту і захист дипломної роботи з метою підвищення оцінки не дозволяється.

3.7. Державна екзаменаційна комісія зі спеціальності розглядає результати складання студентами державних іспитів з окремих дисциплін (в тому числі і з педагогіки та психології) та захисту дипломних робіт і своїм рішенням присвоює кваліфікацію за фахом на підставі чого видається диплом встановленого зразка тим студентам, які одержали позитивні оцінки під час атестації.

Тим, хто має загальні оцінки «відмінно» не менше ніж з 75 відсотків усіх дисциплін навчального плану, а з решти дисциплін та індивідуальних завдань — оцінки «добре», склав державні іспити, або захистив дипломну роботу з оцінкою «відмінно», а також виявив себе у науковій (творчій) роботі, що підтверджується рекомендацією кафедри, видається диплом з відзнакою, про що записується у протоколі засідання державної екзаменаційної комісії зі спеціальності. Диплом з відзнакою магістра може бути виданий при умові наявності у випускника бакалаврського диплому з відзнакою.

3.8. У тих випадках, коли складання державних іспитів або захист дипломної роботи не відповідає вимогам рівня атестації, державна комісія зі спеціальності приймає рішення про те, що студент є неатестованим, про що відзначається у протоколі засідання комісії.

Студент, який отримав незадовільну оцінку при складанні державного іспиту або захисті дипломної роботи, відраховується з університету. Йому видається академічна довідка встановленого зразка.

Примітка: У разі одержання незадовільної оцінки з однієї дисципліни (при складанні окремо декількох), студент не позбавляється права продовжувати складати державні іспити з інших дисциплін у термін, встановлений розкладом.

3.9. Якщо студент не з’явився на засідання державної комісії для складання іспитів або захисту дипломної роботи, то в прото-

колі комісії записується, що він є неатестованим у зв'язку з неявкою на засідання комісії.

Студенти, які неатестовані у затверджений для них термін і не склали державні іспити або не захистили дипломні роботи, мають право на повторну атестацію в наступний термін роботи державної комісії протягом трьох років після закінчення вищого навчального закладу. Повторно складаються тільки ті державні іспити, з яких була отримана оцінка «незадовільно», з урахуванням змін, що відбулися у навчальних програмах цих дисциплін.

У випадках, коли захист дипломної роботи визнається незадовільним, державна комісія встановлює чи може студент подати на повторний захист ту саму роботу з доопрацюванням, чи він повинен опрацювати нову тему, визначену відповідною кафедрою.

4. Порядок підбиття підсумків роботи державної комісії

4.1. Результати письмових державних іспитів оголошуються головою ДЕК після перевірки робіт, а оцінки дипломних робіт оголошуються в день їх захисту. В протоколі записуються оцінки, одержані на державних іспитах або під час захисту дипломної роботи; запитання, задані випускникові; особливі думки членів державної комісії; вказується здобутий освітній рівень (кваліфікація), який надано випускнику; рекомендації про видачу диплому — звичайного зразка або з відзнакою.

Протокол підписує голова і члени державної комісії, що брали участь у засіданні. Книга протоколів зберігається у справах навчального закладу.

4.2. За підсумками діяльності державної екзаменаційної комісії зі спеціальності складається звіт, оформлений відповідно до сучасних вимог, який затверджується на її заключному засіданні.

В звіті потрібно вказати: рівень підготовки фахівців з даної спеціальності; дати характеристику знань студентів; якість виконання дипломних робіт; актуальність їх тематики та відповідність до сучасного стану науки, техніки і питань виробництва. Вказати недоліки, допущені у підготовці фахівців, зауваження щодо забезпечення організації роботи державної комісії.

Також у звіт вносяться пропозиції щодо покращання підготовки фахівців, зауваження про недоліки та їх усунення в орга-

нізації проведення державних іспитів і захисту дипломних робіт, рекомендації щодо направлення на навчання кращих бакалаврів на магістерський рівень, а магістрів — для продовження навчання в аспірантурі. Відзначаються дипломні роботи, що можуть бути впроваджені на підприємствах, у науково-дослідних установах тощо.

Звіт про роботу державної екзаменаційної комісії зі спеціальності подається ректору університету у 2-тижневий термін після закінчення роботи державної комісії.

4.3. Питання про підсумки роботи державної комісії та розроблені відповідні заходи обговорюються на засіданні випускових кафедр, рад факультетів та університету.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Ректор _____А. Ф. Павленко
« 27» січня 2005 р.

УХВАЛА
Вченої ради Київського національного економічного університету
«Про вдосконалення робочих навчальних планів на засадах, що відповідають вимогам Болонської декларації»
від 27 січня 2005 р.

Заслухавши та обговоривши доповідь проректора з навчальної роботи Колота А. М. «Про вдосконалення робочих навчальних планів на засадах, що відповідають вимогам Болонської декларації», Вчена рада відзначає, що відповідно до Заходів щодо реалізації положень Болонської декларації в навчальному процесі КНЕУ (затверджених Вченою радою 25.03.04) в університеті проведено значну роботу з удосконалення освітньої діяльності, що спрямована на підвищення якості освітніх послуг.

Разом з тим, впровадження запланованих заходів засвідчило необхідність розширення їх предмету з тим, щоб забезпечити в повному обсязі гармонізацію вищої освіти, набути нових конкурентних переваг на ринку освітніх послуг та прискорити входження до загальноєвропейського освітнього простору.

Вирішення цілої низки завдань, що випливають з документів та рішень Болонського формату, а саме, розширення академічної мобільності, індивідуалізація навчальних планів, підвищення ролі самостійної роботи студентів та індивідуально-консультативної роботи студента з викладачем, запровадження сучасних підходів до організації навчального процесу обумовлює необхідність внесення змін до структури та змісту навчальних планів.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 23 грудня 2004 р. № 962 університету доручено провести в 2004/2005 та 2005/2006 навчальних роках експериментальну роботу з відпрацювання нових підходів до порядку формування навчальних планів. Університету надано право збільшувати вибіркову складову навчальних планів у межах до 40 відсотків бюджету навчального часу; проводити впорядкування назв навчальних дисциплін, передбачених діючими освітньо-професійними програмами, та їх укрупнення з урахуванням досвіду європейських університетів та вимог Болонської декларації.

На виконання наказу Міністерства освіти і науки України від 23 грудня 2004р. №962, ухвали Вченої ради університету «Про роботу по вдосконаленню змісту та організації навчального процесу в

світлі Болонських ініціатив» від 30 вересня 2004р. ректоратом спільно з факультетами та кафедрами проведена значна підготовча робота по опрацюванню основних засад побудови робочих навчальних планів, що узгоджуються з вимогами Болонської декларації. Уточнені назви дисциплін циклу гуманітарної, природничо-наукової та загальноекономічної підготовки, скорельовано їх загальний обсяг, переглянута структура варіативної складової навчальних планів, визначені принципи формування індивідуальних навчальних планів студентів тощо. Принципово важливою новацією є посилення фундаментальної підготовки студентів, зокрема, передбачене збільшення навчального часу (до 10 кредитів ECTS) для опанування нормативної профілюючої дисципліни по кожній з спеціальностей.

Вчена рада ухвалила:

1. Схвалити «Основні засади побудови робочих навчальних планів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр, що узгоджуються з вимогами Болонської декларації» (додаються).

2. Розробити та затвердити в установленому порядку «Положення про формування індивідуальних навчальних планів студентів».

Відповідальний — проректор Колот А. М.
Термін — до 15 лютого 2005 р.

3. **Завідувачам кафедр:**

3.1. Провести засідання кафедр, на яких розглянути і обговорити «Основні засади побудови робочих навчальних планів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр, що узгоджуються з вимогами Болонської декларації» та завдання кафедри, що випливають з рішення Вченої ради університету.

Термін — до 8 лютого 2005 р.

3.2. Підготувати та подати **до 15 лютого 2005 р**. в Навчальний центр (Береза А. М.):

3.2.1. Пропозиції щодо включення до варіативної складової навчальних планів (циклу гуманітарної, природничо-наукової і загальноекономічної підготовки) пакетів дисциплін або окремих дисциплін (змістових модулів) із зазначенням їх назви, обсягу годин (кредитів) у т. ч. обсягів лекційних, практичних (семінарських, лабораторних) занять, курсу (семестру) вивчення.

3.2.2. Пропозиції щодо організації вивчення студентами нормативних дисциплін циклів гуманітарної, природничо-наукової та загальноекономічної підготовки із зазначенням курсу (семестру) викладання з урахуванням структурно-логічної схеми на-

вчання, обсягів лекційних, практичних (семінарських, лабораторних) занять по кожній з дисциплін, що закріплені за кафедрою.

3.2.3. Пропозиції щодо включення до навчальних планів підготовки курсових робіт із зазначенням дисциплін, курсу (семестру), обсягу годин (кредитів) для їх написання.

3.2.4. Пропозиції щодо структурної декомпозиції навчальних планів IV року навчання з урахуванням розподілу годин відповідно до вимог «Основних засад побудови робочих навчальних планів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр, що узгоджуються з вимогами Болонської декларації».

3.3. Розпочати роботу над формуванням концепції структури та змісту навчальних програм дисциплін, що є профілюючими для відповідних спеціальностей, опанування яких має забезпечити фундаментальну науково-теоретичну підготовку та набуття необхідних практичних навичок за відповідним фаховим спрямуванням.

3.4. Вважати створення програм дисциплін, що є профілюючими для відповідних спеціальностей, пріоритетним завданням кафедр.

Концепцію побудови зазначених програм та їх орієнтовний тематичний план підготувати та подати в ректорат (проректору з навчальної роботи Колоту А.М.) **до 1 березня 2005 р.**

4. **Навчальному центру (Береза А.М.):**

4.1. З урахуванням пропозицій кафедр та на засадах, що відповідають вимогам Болонської декларації у термін **до 10 березня 2005 р**. підготувати проекти робочих навчальних планів студентів I—IV курсів навчання всіх спеціальностей та форм навчання.

4.2. При розробці робочих навчальних планів передбачити:

4.2.1. Вивчення навчальних дисциплін, як правило, упродовж семестру.

4.2.2. Вивчення вибіркових дисциплін починаючи з III семестру.

4.2.3. Дисципліни фундаментальної підготовки, які є профілюючими для відповідних спеціальностей, викладаються для цих спеціальностей в обсязі 10 кредитів.

4.2.4. Трудомісткість навчальної роботи студента упродовж семестру має складати 30 кредитів ECTS (60 кредитів ECTS на рік).

5. **Навчально-методичному відділу (Субіна О. О.)** підготувати вимоги до структури та змісту анотацій вибіркових пакетів (дисциплін), які мають використовуватися студентами при формуванні індивідуальних навчальних планів.

Термін — до 15 лютого 2005 р.

6. Організацію виконання Ухвали покласти на першого проректора Вакуленка М. І.

Вчений секретар **Ю. І. Кусий**

ДОДАТОК

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ РОБОЧИХ НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНІВ ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНОГО РІВНЯ «БАКАЛАВР», ЩО УЗГОДЖУЮТЬСЯ З ВИМОГАМИ БОЛОНСЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ

Таблиця 1

РОЗПОДІЛ ЗМІСТУ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ ЗА ЦИКЛАМИ ДИСЦИПЛІН ТА КРИТЕРІЯМИ НОРМАТИВНОСТІ І ВИБІРКОВОСТІ

Цикли дисциплін	**Нормативна кількість навчальних годин/кредитів ECTS (%)**	**У тому числі**	
		нормативні дисципліни, годин/кредитів ECTS	**вибіркові дисципліни (варіативна компонента), годин/кредитів ECTS**
Гуманітарної підготовки	2160/60 (25 %)	1836/51 (85 %)	324/9 (15 %)
Природничо-наукової та загальноекономічної підготовки	4320/120 (50 %)	3420/95 (80 %)	900/25 (20 %)
Професійної підготовки	2160/60 (25 %)	1296/36 (60 %)	864/24 (40 %)
Усього	**8640/240 00 %**	**6552/182 (76%)**	**2088/58 (24%)**

Таблиця 2

ДИСЦИПЛІНИ ЦИКЛУ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ

Навчальні дисципліни	Загальна кількість годин (з урахуванням сесії)	Загальна кількість кредиті в ECTS (з урахуванням сесії)
Нормативні дисципліни		
1. Філософія (філософія, релігієзнавство, логіка)	216	6,0
2. Культурологія (культурологія, етика і естетика	144	4,0
3. Психологія і педагогіка	108	3,0
4. Фізичне виховання	216	6,0
5. Українська словесність (українська мова, українська література)	144	4,0
6. Іноземна мова (за професійним спрямуванням)	360	10,0
7. Правознавство	108	3,0
8. Політологія	144	4,0
9. Історія України	144	4,0
10. Соціологія	108	3,0

Закінчення табл. 2

Навчальні дисципліни	Загальна кількість годин (з урахуванням сесії)	Загальна кількість кредиті в ECTS (з урахуванням сесії)
11. Безпека життєдіяльності (цивільна оборона, безпека життєдіяльності, охорона праці)	108	3,0
12. Університетська освіта	36	1,0
Разом	**1836**	**51,0**
Вибіркові дисципліни:	**324**	**9,0**
Пакет 1 — Поглиблене вивчення іноземної мови	**324**	**9,0**
Пакет 2 — Вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу	**324**	**9,0**
Пакет 3 — Поглиблене вивчення дисциплін гуманітарної підготовки[1]	**324**	**9,0**
Всього	**2160**	**60**

Таблиця 3

ДИСЦИПЛІНИ ЦИКЛУ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Навчальні дисципліни	Загальна кількість годин (з урахуванням сесії)	Загальна кількість кредиті в ECTS (з урахуванням сесії)
Нормативні дисципліни		
1. Політична економія	180	5,0
2. Мікроекономіка	180	5,0
3. Макроекономіка	180	5,0
4. Історія економіки та економічної думки	180	5,0
5. Вища математика для економістів	180	5,0
6. Теорія ймовірностей і математична статистика	180	5,0
7. Економіко-математичне моделювання (математичне програмування, економетрія)	180	5,0
8. Інформатика[2]	180	5,0
9.Статистика	180	5,0

[1] Пропонується кафедрами, що викладають дисципліни гуманітарної підготовки

[2] Для студентів спеціальності «Економічна кібернетика» викладається дисципліна економічна кібернетика

Закінчення табл. 3

Навчальні дисципліни	Загальна кількість годин (з урахуванням сесії)	Загальна кількість кредитів в ECTS (з урахуванням сесії)
10. Економіка підприємства	180	5,0
11. Менеджмент	180	5,0
12. Маркетинг	180	5,0
13. Гроші та кредит	180	5,0
14. Фінанси	180	5,0
15. Бухгалтерський облік	180	5,0
16.Економіка праці і соціально-трудові відносини	180	5,0
17. Міжнародна економіка	180	5,0
18. Національна економіка	180	5,0
19. Регіональна економіка (регіональна економіка, РПС, екологія)	180	5,0
Разом	**3420,0**	**95,0 (100,0)[1]**
Кількість годин (кредитів) вибіркового циклу	**900**	**25,0 (20,0)**
Всього	**4320**	**120**

Таблиця 4

ВИБІРКОВИЙ ЦИКЛ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ[2]

Загальна кількість кредитів ECTS (з урахуванням сесії) по варіативній складовій / **Назва**	**20**
1. Пакети дисциплін (змістових модулів)[3]	
Економічна теорія II	**5**
Фінанси II	**5**

[1] Дисципліни загальноекономічної (фундаментальної) підготовки, які є профілюючими для відповідних спеціальностей, викладаються для цих спеціальностей в обсязі 10 кредитів. Для інших спеціальностей — в обсязі 5 кредитів.

[2] Студент має вибрати запропоновані пакети або позапакетні дисципліни з тим, щоб набрати 20 кредитів по варіативній складовій циклу природничо-наукової та загальноекономічної підготовки, враховуючи те, що 5 кредитів цієї складової вже були використані при поглибленому опануванні нормативної профілюючої дисципліни.

[3] Структура та зміст зазначених та інших можливих пакетів варіативної складової навчальних планів формується кафедрами і має бути узгоджена за структурно-логічною схемою з відповідним нормативним (базовим курсом). При цьому пакети дисциплін з позначкою II (назви яких корелюють з назвами певних спеціальностей) пропонуються для студентів інших спеціальностей і наповнюються дисциплінами (змістовими модулями) 4-го року навчання відповідної спеціальності.

Закінчення табл. 4

Загальна кількість кредитів ECTS (з урахуванням сесії) по варіативній складовій **Назва**	**20**
Облік і аудит II	**5**
Інформаційні системи і технології II	**5**
Статистика II	**5**
Гроші і кредит II	**5**
Економіка праці і соціально-трудові відносини II	**5**
Маркетинг II	**5**
Економіка підприємства II	**5**
Міжнародна економіка II	**5**
Менеджмент II	**5**
Національна економіка II	**5**
Іноземна мова II[1]	**10**
2. Дисципліни (змістові модулі), які не увійшли до зазначених вище пакетів (позапакетні)[2]	**Не менше 3-х кредитів на кожну дисципліну**

[1] Для студентів, які обрали поглиблене вивчення іноземної мови

[2] Включають окремі дисципліни (змістові модулі), які розробляються та пропонуються кафедрами університету з метою поглибленої фундаментальної підготовки

«Затверджую»
Ректор _____А. Ф. Павленко
«31» безерня 2005 р.

УХВАЛА
Вченої ради Київського національного економічного університету
«Про вдосконалення навчальних планів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр»
від 31 березня 2005 р.

Заслухавши та обговоривши доповідь проректора з навчальної роботи Колота А. М. «Про вдосконалення навчальних планів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр», Вчена рада відзначає, що відповідно до «Заходів щодо реалізації положень Болонської декларації в навчальному процесі КНЕУ» (ухвала Вченої ради університету від 25.03.04), наказу Міністерства освіти і науки України від 23.12.04 № 962 «Про проведення педагогічного експерименту в Київському національному економічному університеті з удосконалення структури та змісту навчальних планів», ухвали Вченої ради університету від 27.01.05 «Про вдосконалення робочих навчальних планів на засадах, що відповідають вимогам Болонської декларації» ректоратом спільно з факультетами та кафедрами проведена значна робота з відпрацювання нових підходів до формування навчальних планів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр.

З урахуванням вимог вищезазначених нормативних актів та рішень Навчальним центром спільно з навчально-методичним відділом підготовлені проекти навчальних планів, які побудовані на наступних засадах:

—трудомісткість навчальної роботи студента упродовж бакалаврської підготовки складає 8640 академічних годин або 240 кредитів ECTS (в середньому 30 кредитів ECTS на семестр та 60 кредитів ECTS на рік), що відповідає вимогам документів Болонського формату;

—співвідношення бюджету навчального часу за циклами навчальних дисциплін (гуманітарної, природничо-наукової і загальноекономічної та професійної підготовки) визначено в межах норм, передбачених діючими освітньо-професійними програмами;

—розширено вибіркову складову навчальних планів у межах до 40 % бюджету навчального часу (диференційовано за циклами

навчальних дисциплін), що відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 23.12.04 № 962;

—упорядковано назви навчальних дисциплін циклу гуманітарної, природничо-наукової та загальноекономічної і професійної підготовки, проведено їх укрупнення та скорельовано бюджет навчального часу з урахуванням досвіду європейських університетів та вимог Болонської декларації;

—передбачене посилення фундаментальної підготовки студентів, зокрема, збільшено навчальний час (до 10 кредитів ECTS) для опанування нормативної профілюючої дисципліни по кожній з спеціальностей;

—підвищено частку бюджету навчального часу на самостійну роботу студентів та індивідуально-консультативну роботу студентів з викладачами, що узгоджується з вимогами Болонської декларації;

—впорядковано форми підсумкового контролю знань студентів, а саме, передбачено іспити під час сесії як провідну форму підсумкової діагностики знань для нормативних дисциплін та оцінювання за кредитно-модульною системою для вибіркових дисциплін.

Складовою відпрацювання нових підходів до порядку формування навчальних планів є опрацювання принципів розробки індивідуальних навчальних планів студентів і відповідних положень щодо визначення вимог до структури та змісту анотацій вибіркових дисциплін. Навчально-методичним відділом підготовлені проекти нормативно-методичних документів із зазначених вище питань, які розглянуті на факультетах і кафедрах, і в цілому оцінені позитивно. Основні засади вдосконалення робочих навчальних планів широко обговорені та схвалені учасниками науково-методичної конференції «Удосконалення змісту форм організації навчального процесу відповідно до міжнародних стандартів», яка проходила 2—4 лютого 2005 року.

З метою запровадження навчальних планів на принципах, що узгоджуються з вимогами Болонської декларації, та забезпечення на цій основі підвищення якості освітніх послуг та якомога вищої конкурентоспроможності випускників КНЕУ

Вчена рада ухвалила:

1. Схвалити представлені на Вчену раду навчальні плани освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр (додаток 1).

Навчальному центру (Береза А. М.) спільно з деканами факультетів у двотижневий термін адаптувати зазначені плани для вечірньої та заочної форм навчання.

2. Ввести нові навчальні плани освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр для студентів денної форми навчання з 2005/2006 навчального року для першого, другого і четвертого курсів з подальшим поширенням їх дії на третій курс (2006/2007 навчальний рік).

Для студентів вечірньої і заочної форм навчання нові навчальні плани вести з 2005/2006 навчального року для першого і четвертого курсів з подальшим поширенням їх дії на другий (2006/2007 навчальний рік) та третій курс (2007/2008 навчальний рік).

3. Розробити на основі нових навчальних планів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр посеместрові робочі навчальні плани I-IV років навчання.

Відповідальні — директор Навчального центру
Береза А. М.;
начальник навчально-методичного
відділу Субіна О. О.

Термін — до 10 квітня 2005р.

4. Схвалити «Положення про індивідуальний навчальний план студента КНЕУ» та форму зазначеного плану (додаток 2) і ввести їх в дію з 2005/2006 навчального року для студентів першого курсу освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр всіх форм навчання з подальшим поширенням для студентів наступних курсів.

5. Затвердити «Вимоги до структури та змісту анотацій вибіркових дисциплін» (додаток 3) та використовувати їх при підготовці відповідних методичних матеріалів.

6. Директорам Криворізького (Нечаєв В. П.) та Кримського (Руденко О. І.) економічних інститутів, деканам факультетів, завідувачам кафедр:

6.1. Забезпечити розробку робочих навчальних програм дисциплін, що включені до нових навчальних планів і закріплені за відповідними кафедрами, згідно з вимогами «Положення про робочу навчальну програму дисципліни та методичних рекомендацій до її розробки», затвердженого наказом ректора від 07.04.04 № 212.

Термін — до 15 травня 2005 р.

6.2. Робочі навчальні програми дисциплін погодити з навчально-методичним відділом (Субіна О. О.) і подати на затвердження в установленому порядку.

Термін — до 25 травня 2005 р.

6.3. Відповідно до «Вимог до структури та змісту анотацій вибіркових дисциплін» забезпечити розробку анотацій вибіркових дисциплін, закріплених за кафедрами, і подання їх до навчально-методичного відділу (Субіна О. О.).

Термін — до 15 травня 2005 р.

7. Організацію виконання Ухвали покласти на проректора з навчальної роботи Колота А. М.

Вчений секретар **Ю. І. Кусий**

Додаток 2

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

УХВАЛЕНО

Вченою радою університету
(Протокол № 8 від 31.03.2005 р.)

ПОЛОЖЕННЯ ПРО «ІНДИВІДУАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН СТУДЕНТА ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЙОГО ВИКОНАННЯ»

КИЇВ КНЕУ 2005

І. Загальні засади

1. «Індивідуальний навчальний план студента та результати його виконання» (далі — ІНПС) — є робочим навчальним документом, який формується на основі навчального плану, затвердженого Вченою радою університету, з метою індивідуалізації навчального процесу — максимального урахування індивідуальних потреб студентів щодо своєї фахової підготовки та вимог ринку праці.

2. ІНПС відображає структурно-логічну схему підготовки фахівця з певної спеціальності (перелік навчальних дисциплін, що передбачені програмою підготовки, та форми організації навчання), обсяги навчального навантаження студентів з усіх видів навчальної діяльності та містить оцінку поточної, підсумкової успішності та державної атестації випускника.

3. Індивідуальний навчальний план студента формується на весь термін підготовки за відповідно освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра та магістра у розрізі років(семестрів).

4. Студент несе персональну відповідальність за виконання ІНПС.

ІІ. Порядок формування індивідуального навчального плану студента

1. ІНПС включає нормативні і вибіркові дисципліни, передбачені робочим навчальним планом.

2. Трудомісткість усіх видів навчальної роботи в навчальному плані встановлюється в залікових кредитах (1 заліковий кредит = 36 академічних годин). Сумарна трудомісткість навчальної роботи з дисциплін, що включені до ІНПС, у кожному семестрі має складати, як правило, 30 кредитів ECTS (60 кредитів на навчальний рік).

3. Нормативні дисципліни, що входять до робочого навчального плану відповідного семестру, є обов’язковими для включення до ІНПС.

4. Вибіркова(варіативна) складова ІНПС формується особисто студентом за участю куратора з переліку вибіркових дисциплін (пакетів), які входять до робочого навчального плану, з урахуванням особистих уподобань та перспектив щодо майбутнього працевлаштування.

5. Вибіркова складова ІНПС формується на кожний навчальний рік у березні місяці, що передує початку нового навчального року.

6. **Особливості формування вибіркової складової ІНПС освітньо-професійного рівня бакалавр.**

6.1. По кожному з трьох циклів дисциплін, які входять до робочого навчального плану (гуманітарної, природничо-наукової і загальноекономічної та професійної підготовки) студент має можливість вибрати пакети вибіркових дисциплін (в межах передбаченої варіативної складової), які у сукупності з нормативними (обов'язковими) формують його індивідуальний навчальний план.

6.2. Формування вибіркової складової ІНПС **по гуманітарному циклу** дисциплін:

6.2.1. По гуманітарному циклу дисциплін, **які вивчаються на денній формі навчання,** передбачені такі пакети вибіркових дисциплін (загальним обсягом — 9 кредитів ECTS):

1) Пакет 1 — Поглиблене вивчення іноземної мови.

2) Пакет 2 — Вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу.

3) Пакет 3 — Поглиблене вивчення гуманітарних дисциплін (крім іноземної мови та психології і педагогіки), які пропонуються кафедрами, що викладають дисципліни гуманітарного циклу.

6.2.2. Умовою вибору студентом Пакету 1 є попереднє проходження тестування та отримання позитивного висновку щодо відповідності рівня знання іноземної мови встановленим вимогам.

6.2.3. Студенти, які вибрали Пакет 1 або Пакет 2, за умови успішного опанування відповідних програм та складання державних іспитів отримують відповідний запис в дипломі — «Бакалавр з *певної* спеціальності зі знанням іноземної мови» або «Бакалавр з *певної* спеціальності — Викладач економіки».

6.2.4. **Студенти вечірньої і заочної форм навчання**, враховуючи особливості організації навчального процесу на даних формах навчання, мають можливість обирати лише гуманітарні дисципліни, включені до Пакету 1.

6.3. Формування вибіркової складової ІНПС **по фундаментальному циклу** дисциплін:

6.3.1. По фундаментальному циклу студент може вибрати дисципліни (пакети вибіркових дисциплін) загальною трудомісткістю 20 кредитів ECTS (за винятком студентів спеціальностей «Правознавство» та «Інтелектуальні системи прийняття рішень»).

6.3.2. Вибіркові пакети дисциплін фундаментального циклу (Економічна теорія ІІ, Фінанси ІІ, Облік і аудит ІІ і т.д.), які за назвою і змістом корелюють з відповідною спеціальністю, не обираються студентами цієї спеціальності, оскільки поглиблене опанування даного курсу передбачено вже в програмі нормативного курсу даної дисципліни.

Інші пакети вибіркових дисциплін цього циклу студенти вибирають на свій розсуд за участі кураторів, які призначаються наказом ректора.

6.4. Формування вибіркової складової ІНПС **по циклу дисциплін професійної підготовки** здійснюється з переліку дисциплін, передбачених робочим навчальним планом, в межах 24 кредитів ECTS.

Форма ІНПС представлена в додатку до даного положення.

7. **Формування вибіркової складової ІНПС студентів освітньо-професійного рівня бакалавр здійснюється в такому порядку:**

7.1. Деканати факультетів на початку навчального процесу (у вересні-жовтні першого року навчання) доводять до відома студентів комплект матеріалів довідкового характеру, складовою яких є: перелік дисциплін вільного вибору (за циклами дисциплін у розрізі навчальних років (семестрів), затверджений Вченою радою університету, та анотації до цих дисциплін, підготовлені відповідними кафедрами.

7.2. Студенти, ознайомившись з матеріалами, підготовленими факультетами, структурно-логічними схемами підготовки фахівців та анотаціями вибіркових дисциплін, до 31 березня кожного навчального року подають в деканати свої заяви-побажання щодо вивчення тих чи інших вибіркових дисциплін з тим, щоб сформувати свої індивідуальні навчальні плани на наступний навчальний рік.

7.3. Деканати факультетів до 15 квітня включають обрані студентами дисципліни до їх ІНПС і далі організують роботу щодо формування списків груп на вивчення тих чи інших вибіркових дисциплін та передають дану інформацію до Навчального центру, який доводить її до відома відповідних кафедр.

7.4. Навчальні групи на вивчення конкретної вибіркової дисципліни формуються у випадку, якщо її обрали не менше 20 студентів. В іншому випадку дисципліна вивчається студентами в індивідуально-консультативному порядку за графіком складеним кафедрою.

7.5. Враховуючи те, що дисципліни варіативної складової **освітньо-професійного рівня бакалавр** починають вивчатися студентами з 3-го семестру, формування списків груп на вивчення вибіркових дисциплін **має бути завершене до 15 квітня**.

7.6. Формування груп для поглибленого вивчення іноземної мови здійснюється відповідно до «Положення про вивчення додаткових навчальних курсів та паралельне навчання студентів», затвердженого Вченою радою КНЕУ 25.09.2003р.

7.7. Узагальнена інформація про вибір студентами тих чи інших навчальних дисциплін, що надходить від деканатів, є підставою для включення цих дисциплін в розрахунки педнавантаження відповідних кафедр на навчальний рік.

8. **Зміни до варіативної складової** свого індивідуального навчального плану на наступний навчальний рік студент може внести за заявою на ім'я декана факультету до 15 квітня поточного навчального року в тому випадку, якщо він ще не почав опанування певної дисципліни, вивчення якої розраховано на декілька семестрів, або пакету дисциплін, що логічно пов'язані за змістом.

9. Зміни, внесені до ІНПС, затверджуються підписом декана факультету.

10. Щорічно перед початком нового навчального року ІНПС переглядаються і підписуються студентом і куратором.

11. При затвердженні індивідуального навчального плану студента на наступний навчальний рік враховується фактичне виконання студентом індивідуального навчального плану попередніх навчальних років.

12. **Формування вибіркової складової ІНПС освітньо-професійного рівня магістр** здійснюється випускаючою кафедрою під час розробки певної магістерської програми зі спеціальності.

В даному випадку індивідуальні потреби студента реалізується шляхом вибору ним тієї чи іншої магістерської програми зі спеціальності.

ІІІ. Порядок ведення ІНПС

1. Бланки ІНПС з кожної спеціальності відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня отримуються співробітниками деканатів в Навчальному центрі (в обліково-аналітичному відділі) по кількості осіб, зарахованих на навчання, після чого до них вписуються індивідуальні дані студентів.

2. На початку навчання студент освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр, відповідно до порядку описаного в розділі ІІ (п.6), формує варіативну складову свого ІНПС.

3. Одержавши заяви-побажання студентів з переліком вибраних дисциплін співробітники деканату вписують дисципліни, об-

рані студентом, до ІНПС після чого план підписується студентом, затверджується деканом і проректором та видається студенту.

4. Копії затверджених ІНПС (в електронному вигляді) зберігаються в деканатах факультетів, в них фіксуються всі зміни і доповнення, внесені протягом навчання студента.

6. Протягом всього періоду навчання до ІНПС викладачами університету вносяться дані щодо поточної і підсумкової успішності студента з нормативних та вибіркових навчальних дисциплін та результати державної атестації.

IV. Контроль за виконанням ІНПС

1. Контроль за виконанням ІНПС на підставі відомостей підсумкової атестації студентів здійснює куратор випускової кафедри.

2. Куратором є науково-педагогічний працівник випускової кафедри, як правило, професор або доцент, ґрунтовно ознайомлений із вимогами відповідних галузевих стандартів вищої освіти.

3. Куратор призначається наказом ректора за поданням декана відповідного факультету. У рамках виконання своїх функцій куратор підпорядкований заступнику декана факультету, який відповідає за формування індивідуального навчального плану студента.

4. На куратора покладається виконання таких основних завдань:

— надання кваліфікованих консультацій щодо формування індивідуального навчального плану студента, його реалізації протягом усього періоду навчання;

— ознайомлення студентів із нормативно-методичними матеріалами (інформаційним пакетом тощо), які регламентують організацію навчального процесу за кредитно-модульною системою;

— погодження індивідуального навчального плану студента та подання його на затвердження деканові факультету;

— контроль за реалізацією індивідуального навчального плану студента на підставі відомостей про зараховані студенту залікові кредити з подальшим поданням пропозицій щодо продовження навчання студента або щодо його відрахування.

Куратор має право**:**

— відвідувати всі види занять студента згідно з його індивідуальним навчальним планом;

— подавати пропозиції деканові факультету щодо переведення на інший курс, відрахування та заохочення студента.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН СТУДЕНТА ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНОГО РІВНЯ БАКАЛАВР ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЙОГО ВИКОНАННЯ

КИЇВ – 2005

_____

прізвище, ім’я, по батькові студента

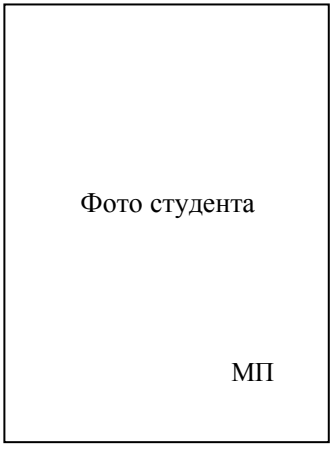

_____
код студента

_____
підпис студента

Дата «___» _____ 200__р.

Напрям підготовки _____

Спеціальність _____

Спеціалізація _____

Освітньо-кваліфікаційний рівень _____

Факультет _____

Група _____

Календарний термін навчання _____

Форма навчання _____

Декан факультету _____(_____)
підпис прізвище та ініціали

Проректор _____(_____)
підпис прізвище та ініціали

Перший курс

№ п/п	Назва навчальної дисципліни	Перший							
		18 тижнів							
		Кількість годин							
		загальна	Кількість кредитів	аудиторних			Індивідуально-консультативна робота	Самостійна робота	Екзамен
				лекцій	практичних	лабораторних			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Нормативні дисципліни									
	Разом (годин/кредитів)								
Вибіркові дисципліни									
	Всього (годин/кредитів)								

_____ (_____)

Підпис студента призвіще, ініціали

Календарний термін навчання з «__» __200_р. до «__» __200_р.

Результати контролю якості знань

семестр							
Форма підсумкового контролю (екзамен, ПМК[1])	**Кількість балів за результатами поточного контролю**	**Кількість балів за результатами екзамену**	**Загальна кількість балів**	**Оцінка за чотирибальною шкалою**	**Оцінка за шкалою ECTS**	**Підпис викладача, який виставив загальну оцінку**	**Дата виставлення підсумкової оцінки**
11	**12**	**13**	**14**	**15**	**16**	**17**	**18**
(змістові модулі)							
(змістові модулі)							

_____ (_____) _____

Підпис куратора призвіще, ініціали Підпис декана факультету

[1] Підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного модульного контролю (ПМК)

Перший курс

№ п/п	Назва навчальної дисципліни	Другий							
		18 тижнів							
		Кількість годин							
		загальна	Кількість кредитів	аудиторних			Індивідуально-консультативна робота	Самостійна робота	Екзамен
				лекцій	практичних	лабораторних			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Нормативні дисципліни									
	Разом (годин/кредитів)								
Вибіркові дисципліни									
	Всього (годин/кредитів)								

_____ (_____)

Підпис студента призвіще, ініціали

Календарний термін навчання з «__» __200_р. до «__» __200_р.

Результати контролю якості знань

семестр							
Форма підсумкового контролю (екзамен, ПМК[1])	**Кількість балів за результатами поточного контролю**	**Кількість балів за результатами екзамену**	**Загальна кількість балів**	**Оцінка за чотирибальною шкалою**	**Оцінка за шкалою ECTS**	**Підпис викладача, який виставив загальну оцінку**	**Дата виставлення підсумкової оцінки**
11	**12**	**13**	**14**	**15**	**16**	**17**	**18**
(змістові модулі)							
(змістові модулі)							

_____ (_____) _____

Підпис куратора призвіще, ініціали Підпис декана факультету

[1] Підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного модульного контролю (ПМК)

Другий курс

№ п/п	Назва навчальної дисципліни	Третій							
		18 тижнів							
		Кількість годин							
		загальна	Кількість кредитів	аудиторних			Індивідуально-консультативна робота	Самостійна робота	Екзамен
				лекцій	практичних	лабораторних			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Нормативні дисципліни									
	Разом (годин/кредитів)								
Вибіркові дисципліни									
	Всього (годин/кредитів)								

_____ (_____)

Підпис студента призвіще, ініціали

Календарний термін навчання з «__» __200_р. до «__» __200_р.

Результати контролю якості знань

семестр							
Форма підсумкового контролю (екзамен, ПМК[1])	**Кількість балів за результатами поточного контролю**	**Кількість балів за результатами екзамену**	**Загальна кількість балів**	**Оцінка за чотирибальною шкалою**	**Оцінка за шкалою ECTS**	**Підпис викладача, який виставив загальну оцінку**	**Дата виставлення підсумкової оцінки**
11	**12**	**13**	**14**	**15**	**16**	**17**	**18**
(змістові модулі)							
(змістові модулі)							

_____ (_____) _____

Підпис куратора призвіще, ініціали Підпис декана факультету

[1] Підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного модульного контролю (ПМК)

Другий курс

№ п/п	Назва навчальної дисципліни	Четвертий							
		18 тижнів							
		Кількість годин							
		загальна	Кількість кредитів	аудиторних			Індивідуально-консультативна робота	Самостійна робота	Екзамен
				лекцій	практичних	лабораторних			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Нормативні дисципліни									
	Разом (годин/кредитів)								
Вибіркові дисципліни									
	Всього (годин/кредитів)								

_____ (_____)

Підпис студента призвіще, ініціали

Календарний термін навчання з «__» __200_р. до «__» __200_р.

Результати контролю якості знань

семестр							
Форма підсумкового контролю (екзамен, ПМК[1])	**Кількість балів за результатами поточного контролю**	**Кількість балів за результатами екзамену**	**Загальна кількість балів**	**Оцінка за чотирибальною шкалою**	**Оцінка за шкалою ECTS**	**Підпис викладача, який виставив загальну оцінку**	**Дата виставлення підсумкової оцінки**
11	**12**	**13**	**14**	**15**	**16**	**17**	**18**
(змістові модулі)							
(змістові модулі)							

_____ (_____) _____

Підпис куратора призвіще, ініціали Підпис декана факультету

[1] Підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного модульного контролю (ПМК)

Третій курс

№ п/п	Назва навчальної дисципліни	П'ятий							
		18 тижнів							
		Кількість годин							
		загальна	Кількість кредитів	аудиторних			Індивідуально-консультативна робота	Самостійна робота	Екзамен
				лекцій	практичних	лабораторних			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Нормативні дисципліни									
	Разом (годин/кредитів)	720	20						
Вибіркові дисципліни									
	Всього (годин/кредитів)								

(_____)

Підпис студента — призвіще, ініціали

Календарний термін навчання з «__» __200_р. до «__» __200_р.

Результати контролю якості знань

семестр							
Форма підсумкового контролю (екзамен, ПМК[1])	**Кількість балів за результатами поточного контролю**	**Кількість балів за результатами екзамену**	**Загальна кількість балів**	**Оцінка за чотирибальною шкалою**	**Оцінка за шкалою ECTS**	**Підпис викладача, який виставив загальну оцінку**	**Дата виставлення підсумкової оцінки**
11	**12**	**13**	**14**	**15**	**16**	**17**	**18**
(змістові модулі)							
(змістові модулі)							

_____ (_____) _____

Підпис куратора призвіще, ініціали Підпис декана факультету

[1] Підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного модульного контролю (ПМК)

Третій курс

№ п/п	Назва вчальної дисципліни	Шостий							
		18 тижнів							
		Кількість годин							
		загальна	Кількість редитів	аудиторних			Індивідуально-консультативна робота	Самостійна робота	Екзамен
				лекцій	практичних	лабораторних			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Нормативні дисципліни									
1									
2									
3									
4									
5									
	Разом (годин/кредитів)								
Вибіркові дисципліни									
	Всього (годин/кредитів)								

_____ (_____)

Підпис студента призвіще, ініціали

Календарний термін навчання з «__» __200_р. до «__» __200_р.

Результати контролю якості знань

семестр							
Форма підсумкового контролю (екзамен, ПМК[1])	**Кількість балів за результатами поточного контролю**	**Кількість балів за результатами екзамену**	**Загальна кількість балів**	**Оцінка за чотирибальною шкалою**	**Оцінка за шкалою ECTS**	**Підпис викладача, який виставив загальну оцінку**	**Дата виставлення підсумкової оцінки**
11	**12**	**13**	**14**	**15**	**16**	**17**	**18**
(змістові модулі)							
(змістові модулі)							

_____ (_____) _____

Підпис куратора призвіще, ініціали Підпис декана факультету

[1] Підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного модульного контролю (ПМК)

Четвертий курс

№ п/п	Назва навчальної дисципліни	Сьомий							
		18 тижнів							
		Кількість годин							
		загальна	Кількість кредитів	аудиторних			Індивідуально-консультативна робота	Самостійна робота	Екзамен
				лекцій	практичних	лабораторних			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Нормативні дисципліни									
1									
2									
3									
4									
	Разом (годин/кредитів)								
Вибіркові дисципліни									
	Всього (годин/кредитів)								

_____ (_____)

Підпис студента призвіще, ініціали

Календарний термін навчання з «__» __200_р. до «__» __200_р.

Результати контролю якості знань

семестр							
Форма підсумкового контролю (екзамен, ПМК[1])	Кількість балів за результатами поточного контролю	Кількість балів за результатами екзамену	Загальна кількість балів	Оцінка за чотирибальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Підпис викладача, який виставив загальну оцінку	Дата виставлення підсумкової оцінки
11	12	13	14	15	16	17	18
(змістові модулі)							
(змістові модулі)							

_____ (_____) _____

Підпис куратора призвіще, ініціали Підпис декана факультету

[1] Підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного модульного контролю (ПМК)

Четвертий курс

№ п/п	Назва навчальної дисципліни	Восьмий							
		18 тижнів							
		Кількість годин							
		загальна	Кількість кредитів	аудиторних			Індивідуально-консультативна робота	Самостійна робота	Екзамен
				лекцій	практичних	лабораторних			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Нормативні дисципліни									
1									
2									
3									
4									
	Разом (годин/кредитів)								
Вибіркові дисципліни									
	Всього (годин/кредитів)								

_____ (_____)

Підпис студента призвіще, ініціали

Календарний термін навчання з «__» __200_р. до «__» __200_р.

Результати контролю якості знань

семестр							
Форма підсумкового контролю (екзамен, ПМК[1])	**Кількість балів за результатами поточного контролю**	**Кількість балів за результатами екзамену**	**Загальна кількість балів**	**Оцінка за чотирибальною шкалою**	**Оцінка за шкалою ECTS**	**Підпис викладача, який виставив загальну оцінку**	**Дата виставлення підсумкової оцінки**
11	**12**	**13**	**14**	**15**	**16**	**17**	**18**
(змістові модулі)							
(змістові модулі)							

_____ (_____) _____

Підпис куратора призвіще, ініціали Підпис декана факультету

[1] Підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного модульного контролю (ПМК)

№ п/п	Назва навчальної дисципліни	Кількість годин							
		загальна	Кількість кредитів	аудиторних			Індивідуально-консультативна робота	Самостійна робота	Екзамен
				лекцій	практичних	лабораторних			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Позакредитні дисципліни									
	Разом (годин/кредитів)								
Дисципліни (змістові модулі), які									
	Всього (годин/кредитів)								

_____ (_____)

Підпис студента призвіще, ініціали

Результати контролю якості знань

Форма підсумкового контролю (екзамен, ПМК)	Кількість балів за результатами поточного контролю	Кількість балів за результатами екзамену	Загальна кількість балів	Оцінка за чотирибальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Підпис викладача, який виставив загальну оцінку	Дата виставлення підсумкової оцінки
11	12	13	14	15	16	17	18
(змістові модулі)							
вивчалися студентом в інших навчальних закладах							

_____ (_____) _____

Підпис куратора призвіще, ініціали Підпис декана факультету

ДЕРЖАВНА АТЕСТАЦІЯ						
ДЕРЖАВНІ ЕКЗАМЕНИ						
№ п/п	Назва дисципліни	Дата складання екзамену	Оцінка за бальною шкалою КНЕУ	Оцінка за чотирибальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Підписи членів державної кваліфікаційної комісії
1	2	3	4	5	6	7
1						Голова: _____ Члени: _____
2						Голова: _____ Члени: _____
3						Голова: _____ Члени: _____
						Голова: _____ Члени:_____
						Голова: _____ Члени: _____
						Голова: _____ Члени: _____

188

ПОСТАНОВА ДЕРЖАВНОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ

1. Присвоїти кваліфікацію

_____

_____

з напряму підготовки _____

2 Видати диплом _____ серія _____ № _____
(з відзнакою, звичайний)

від «___» _____ 20 __ р.

Підписи членів державної кваліфікаційної комісії:

Голова _____ /_____/
підпис прізвище та ініціали

Члени: _____ /_____/
підпис прізвище та ініціали

_____ /_____/
підпис прізвище та ініціали

_____ /_____/
підпис прізвище та ініціали

«___» _____ 20 __ р.

Додаток 3

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТУ АНОТАЦІЙ ВИБІРКОВИХ ДИСЦИПЛІН (ПАКЕТІВ), ЯКІ МАЮТЬ ВИКОРИСТОВУВАТИСЯ СТУДЕНТАМИ ПРИ ФОРМУВАННІ ІНДИВІДУАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНІВ

При формуванні індивідуального навчального плану студентів важливе місце відводиться варіативній складовій програми підготовки фахівців. Вибір тих чи інших навчальних дисциплін або пакетів, які будуть включені до варіативної складової індивідуального навчального плану, здійснюється студентом самостійно з переліку вибіркових дисциплін робочого навчального плану, виходячи з його власних потреб та перспектив щодо майбутнього працевлаштування.

З метою полегшення орієнтації студента при формуванні вибіркової складової свого індивідуального навчального плану, кафедрами, що викладають вибіркові дисципліни, розроблюються анотації до них за такою структурою:

А Н О Т А Ц І Я Д И С Ц И П Л І Н И (П А К Е Т У)

_____

(назва дисципліни (пакету)

1. Мета опанування дисципліни в контексті підготовки фахівців певної спеціальності. Її взаємозв'язок з іншими дисциплінами навчального плану.

2. Перелік знань і умінь, яких набуде студент після опанування даної дисципліни.

3. Сфера реалізації набутих знань і вмінь в майбутній професії.

4. Зміст дисципліни, що пропонується для вивчення студентами за модулями та темами.

5. Викладацький склад.

6. Основна література (1—3 джерела).

Завідувач кафедри _____
(підпис)

Обсяг анотації — 1—1,5 сторінки, стиль викладення — простий і зрозумілий студенту.

«Затверджую»
Ректор _____А. Ф. Павленко
«28» квітня 2005 р.

УХВАЛА
Вченої ради Київського національного економічного університету
«Про внесення змін і доповнень до нормативних документів, що регламентують організацію навчального процесу»

від 28 квітня 2005 р.

Заслухавши та обговоривши доповідь проректора з навчальної роботи Колота А. М. «Про внесення змін і доповнень до нормативних документів, що регламентують організацію навчального процесу», Вчена рада відзначає, що в зв'язку із введенням з 2005/2006 навчального року нових навчальних планів підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр та індивідуальних навчальних планів студентів виникла необхідність внесення певних коригувань до діючого порядку оцінювання знань студентів, і зокрема, в плані організації підсумкового контролю з вибіркових дисциплін навчального плану, поточного контролю з нормативних дисциплін, що вивчаються протягом 2-х і більше семестрів з підсумковим контролем у формі іспиту, внесення певних уточнень до шкали переведення даних 100-бальної шкали оцінювання в 4-х бальну та шкалу за системою ECTS, а також визначення нового порядку ліквідації академічних заборгованостей студентів. Відповідно до цього було наголошено на необхідності внесення певних уточнень до бланків відомостей обліку поточної і підсумкової успішності студентів.

З метою організації системи оцінювання знань студентів на принципах, що узгоджуються з вимогами Болонської декларації, та забезпечення на цій основі підвищення особистої відповідальності студентів за результати навчання та якість одержаних знань, а також для мотивації студентів до систематичної активної роботи впродовж навчального року

Вчена рада ухвалила:

1. Затвердити винесені на розгляд Вченої ради зміни і доповнення до діючого «Порядку оцінювання знань студентів КНЕУ з урахуванням вимог Болонської декларації», ухваленого Вченою

радою 30.09.2004 р., (Додаток 1) та нові форми бланків відомостей обліку поточної і підсумкової успішності студентів (Додаток 2).

2. Затвердити «Порядок ліквідації академічних заборгованостей студентів» (Додаток 3) в новій редакції (відповідно до внесених змін і доповнень до діючого порядку оцінювання знань студентів).

3. Деканам факультетів:

3.1. Довести до студентів інформацію щодо змін і доповнень до «Порядку оцінювання знань студентів КНЕУ з урахуванням вимог Болонської декларації» та нової редакції «Порядку ліквідації академічних заборгованостей студентів» і провести необхідну роз'яснювальну роботу щодо їх змісту.

3.2. Забезпечити реалізацію в навчальному процесі системи оцінювання знань студентів та ліквідації академічних заборгованостей з урахуванням внесених змін та доповнень.

3.3. Забезпечити організацію обліку поточної і підсумкової успішності студентів за відомостями обліку успішності нової форми.

4. Завідувачам кафедр університету:

4.1. Розглянути на засіданнях кафедр та прийняти до виконання зміни та доповнення до «Порядку оцінювання знань студентів з урахуванням вимог Болонської декларації» та нову редакцію «Порядку ліквідації академічних заборгованостей студентів», затверджені Вченою радою.

Термін — до 12 травня 2005 року

4.2. Забезпечити внесення відповідних змін і доповнень до робочих навчальних програм дисциплін, що закріплені за кафедрою, та методичних матеріалів щодо поточного і підсумкового контролю знань студентів.

Термін — до 15 травня 2005 р.

5. Професорсько-викладацькому складу здійснювати оцінювання поточної і підсумкової успішності студентів та приймати ліквідацію академічної заборгованості студентів з урахуванням затверджених Вченою радою документів.

6. Організацію виконання Ухвали покласти на першого проректора М. І. Вакуленка та проректора з навчальної роботи А. М. Колота.

Вчений секретар **Ю. І. Кусий**

ПІДБІРКА НАКАЗІВ РЕКТОРА, ЩО РЕГЛАМЕНТУЮТЬ РЕАЛІЗАЦІЮ В УНІВЕРСИТЕТІ БОЛОНСЬКИХ ІНІЦІАТИВ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАКАЗ

«06» лютий 2004 року № 69

Про реалізацію положень
Болонської декларації

З метою реалізації положень Болонської декларації в навчальному процесі.

НАКАЗУЮ:

1. Проректорам, деканам факультетів, завідувачам кафедр, професорсько-викладацькому персоналу прийняти до виконання накази Міністерства освіти і науки України від 23.01.04 № 48 «Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу» та від 23.01.04 № 49 «Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004—2005 роки» (додаються).
2. Завідувачам кафедр довести до професорсько-викладацького складу зміст наказів, зазначених у пункті 1.
3. Деканам факультетів, завідувачам кафедр підготувати пропозиції щодо реалізації положень наказів Міністерства освіти і науки України від 23.01.04 № 48 «Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу» та від 23.01.04 № 49 «Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004—2005 роки» в навчальному процесі університету.

Термін — до 25.02.04 р.

4. Завідувачам випускових кафедр забезпечити розробку пропозицій по внесенню змін та доповнень до робочих навчальних планів IV-го року навчання та магістерської підготовки, передба-

чивши укрупнення дисциплін, загальний обсяг по кожній з яких має складати, як правило, три і більше кредитів.

Термін — до 25.02.04 р.

5. Проректорам університету — Вакуленку М. І., Оболенській Т. Є., Степаненку С. В., Колоту А. М. узагальнити подані деканами факультетів та завідувачами кафедр пропозиції та розробити і подати на затвердження «План заходів щодо реалізації положень Болонської декларації в навчальному процесі Київського національного економічного університету».

Термін — до 10.03.04 р

6. Контроль за виконанням наказу залишаю за собою.

Ректор **А. Ф. ПАВЛЕНКО**

Проект наказу вносить:

Проректор
з навчальної роботи
_____ А. М. КОЛОТ

Узгоджено:

Проректор
_____ М. І. ВАКУЛЕНКО

Юрисконсульт
_____ Ф. О. ПРИХОДЬКО

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАКАЗ

«07» квітень 2004 року № 214

Про заходи щодо удосконалення
підготовки фахівців на основі впровадження
тренінгових технологій навчання

З метою удосконалення організації процесу підготовки фахівців в університеті, підвищення рівня теоретичних знань і формування практичних навичок, відповідно до Ухвали Вченої ради КНЕУ «Про впровадження тренінгових технологій в навчальний процес» від 25.03.2004 р.

НАКАЗУЮ:

1. Ввести до навчального процесу, починаючи з 1 вересня 2004/2005 навчального року, такі форми тренінгів:

1.1. На II курсах денної форми навчання (окрім спец. «Правознавство»), в рамках дисципліни «Економіка підприємства», проведення ділової гри (4—6 годин).

1.2. На III курсах, в рамках дисциплін загальнонаукової підготовки, розв'язання виробничих ситуацій та проведення ділових ігор в обсягах передбачених робочими навчальними програмами.

1.3. На IV курсах проведення тренінгу по матеріалах фахових дисциплін відповідних спеціальностей в обсязі до 20 годин.

1.4. На магістерському рівні проведення комплексного тренінгу по матеріалах віртуальної фірми в обсязі до 40 годин.

2. Ректорату (Степаненко С. В., Колот А. М., Береза А. М.):

2.1. Передбачити виділення в навчальних планах та робочих навчальних програмах відповідних дисциплін необхідного часу на проведення зазначених тренінгів.

2.2. Організувати на протязі квітня—травня 2004 року навчання викладачів відповідних кафедр, що будуть проводити тренінги.

2.3. Забезпечити кафедри науково-методичними посібниками «Сучасні тренінгові технології навчання ведення бізнесу» з матеріалами комплексного тренінгу віртуальної фірми.

2.4. Передбачити в 2005 році проведення науково-методичної конференції з проблем тренінгових технологій.

3. Деканам факультетів, завідувачам випускових кафедр:

3.1. Підготувати і затвердити до 15 вересня 2004 р. в установленому порядку організаційно-методичні матеріали по проведенню тренінгів.

3.2. Провести в 2004/2005 навчальному році серію методичних семінарів з питань особливостей застосування тренінгових технологій, що відображають специфіку спеціальностей.

3.3. Передбачити систематичний розгляд на засіданнях кафедр та вчених рад факультетів питань запровадження тренінгових технологій в навчальний процес.

4. Науково-методичному відділу (Субіна О. О.):

4.1. До 10 квітня 2004 року сформувати підбірку науково-методичних матеріалів по проблемах тренінгових технологій та передати їх на кафедри.

4.2. Забезпечити вивчення досвіду проведення кафедрами тренінгів та розробку рекомендацій по їх удосконаленню.

5. Директору ГЦІС (Левченко Ф. А.) забезпечити проведення тренінгів необхідними апаратними і програмними засобами.

6. Контроль за виконанням даного наказу покласти на проректорів з навчальної роботи Степаненка С. В. та Колота А. М.

Ректор **А. Ф. ПАВЛЕНКО**

Проект наказу вносить:

Директор навчального центру
_____ А. М. БЕРЕЗА

Узгоджено:

Перший проректор
_____ М. І. ВАКУЛЕНКО

Проректор
_____ С. В. СТЕПАНЕНКО

Проректор
_____ А. М. КОЛОТ

Юрисконсульт
_____ Ф. О. ПРИХОДЬКО

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАКАЗ

«5» листопада 2004 року № 719

Про створення робочої групи
університету з питань реалізації
Болонських ініціатив

На виконання Ухвали Вченої Ради від 30 вересня 2004 р. «Про роботу по вдосконаленню змісту та організації навчального процесу в світлі Болонських ініціатив».

НАКАЗУЮ:

1. Створити робочу групу з питань реалізації положень Болонської декларації у навчальному процесі університету.
2. Затвердити персональний склад робочої групи з числа представників факультетів і кафедр університету (додаток 1) та покласти на членів робочої групи функції координаторів відповідних структурних підрозділів по впровадженню положень Болонської декларації в навчальному процесі та організаційно-методичного супроводження педагогічного експерименту (Накази МОН України від 23.01.04 № 48 та № 49 і Наказу МОН України від 28.09.2004 № 761).

Додаток 1

Склад робочої групи з реалізації Болонських ініціатив

1. Олексюк Олексій Іванович — **факультет економіки та управління**.
2. Прохорова Єлена Вікторівна — кафедра стратегії підприємств.
3. Репіна Інна Миколаївна — кафедра економіки підприємств.
4. Чистов Сергій Миколайович — кафедра макроекономіки та державного управління.
5. Шершньова Зоя Євгеніївна — кафедра менеджменту.
6. Антонюк Станіслав Никифорович — кафедра історії економічних вчень та економічної історії.
7. Кривенко Костянтин Тарасович, Фукс Анатолій Ервінович, — кафедра політекономії обліково-економічних факультетів.
8. Сукноваленко Валентина Миколаївна — кафедра політекономії факультетів управління та маркетингу.
9. Шафалюк Олександр Казимирович — **факультет маркетингу**.
10. Корінєв Валентин Леонідович — кафедра маркетингу.
11. Петюх Василь Миколайович — кафедра управління персоналом.
12. Білоконь Іван Васильович — кафедра розміщення продуктивних сил.
13. Крутінь Ганна Іванівна — кафедра політології та соціології.
14. Кунатенко Йолана Юліївна — кафедра іноземних мов.
15. Джалладова Ірада Агаверди — кафедра вищої математики.
16. Кривоносов Юрій Григорович — **факультет інформаційних систем і технологій**.
17. Краснюк Максим Тарасович — кафедра інформаційних систем в економіці.
18. Березанська Наталя Іванівна — кафедра інформатики.
19. Єжова Людмила Федорівна — кафедра інформаційного менеджменту.
20. Великоіваненко Галина Іванівна — кафедра економіко-математичних методів.
21. Мазуренко Олена Костянтинівна — **кафедра статистики**.
22. Канівець Олена Валеріївна — юридичний факультет.
23. Шимон Світлана Іванівна — кафедра цивільного та трудового права.
24. Онопчук Ірина Юріївна — кафедра конституційного та адміністративного права.

25. Медвідь Ірина Володимирівна — кафедра правового регулювання економіки.
26. Шаркова Ірина Миколаївна — кафедра теорії та історії держави і права.
27. Артюшина Марина Віталіївна — кафедра педагогіки та психології.
28. Кальченко Тимур Валерійович — **факультет міжнародної економіки і менеджменту**, кафедра міжнародного менеджменту.
29. Паценко Олег Юрійович — кафедра міжнародної економіки.
30. Руденко Юрій Миколайович — кафедра міжнародних фінансів.
31. Капустіна Ольга Володимирівна — кафедра іноземних мов.
32. Слободзян Раїса Дмитрівна — кафедра німецької мови.
33. Краснопольська Наталя Леонідівна — кафедра української мови та літератури.
34. Васильков Володимир Георгійович — **обліково-економічний факультет**.
35. Кіндрацька Любомира Максимівна— кафедра обліку в кредитних і бюджетних установах і економічного аналізу.
36. Небильцова Оксана Володимирівна — кафедра обліку підприємницької діяльності.
37. Ісай Оксана Василівна — кафедра обліку базової підготовки.
38. Терещенко Лариса Олександрівна — кафедра аудиту.
39. Свердан Михайло Михайлович — **фінансово-економічний факультет**.
40. Даниленко Любов Павлівна — кафедра фінансів.
41. Потій Ванда Зінов'ївна — кафедра фінансів підприємств.
42. Артюх Тетяна Михайлівна —г кафедра страхування.
43. Машкова Інна Миколаївна — кафедра іноземних мов.
44. Ходакевич Сергій Іванович — факультет банківської справи.
45. Івасів Ігор Богданович — кафедра банківської справи.
46. Майорова Тетяна Володимирівна — кафедра банківських інвестицій.
47. Абрамов Володимир Іванович — кафедра філософії.
48. Єранкін Олександр Олександрович — **факультет аграрного менеджменту**.
49. Ничипорук Олександр Юрійович — кафедра економіки агропромислових формувань.
50. Бондар Микола Іванович — кафедра обліку, аналізу та аудиту в АПК.
51. Олійниченко Алла Миколаївна — кафедра політичної історії.
52. Соболєв Юрій Леонідович — кафедра фізичного виховання.

Додаток 2

ТЕМАТИКА НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО СЕМІНАРУ «ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З УРАХУВАННЯМ ВИМОГ БОЛОНСЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ»

1. Реалізація основних принципів Болонської декларації при підготовці фахівців економічного профілю.
2. Наукова діяльність викладачів у контексті Болонських ініціатив.
3. Про зміни в структурі навчальних планів та робочих навчальних програм відповідно до загальноєвропейських та світових вимог.
4. Про зміни в системі організації навчального процесу відповідно до Болонських ініціатив.
5. Про порядок оцінювання знань студентів КНЕУ з урахуванням вимог Болонської декларації та ліквідацію академічних заборгованостей студентів.
6. Про методику переведення навчального навантаження в кредити ECTS.
7. Про розробку «Інформаційного пакету університету» для розміщення інформації про програми підготовки фахівців, зміст та структуру навчальних дисциплін КНЕУ в мережі Internet.
8. Про нові форми організації самостійної та індивідуально-консультативної роботи студентів.
9. Про систему державної атестації випускників університету.
10. Впровадження інтерактивних методів навчання в освітню діяльність університету.
11. Ректорату (проректор Колот А. М.), Навчальному центру (Береза А. М.), навчально-методичному відділу (Субіна О. О.) організувати для членів робочої групи постійно діючий семінар «Організація навчального процесу з урахуванням вимог Болонської декларації».
12. Затвердити тематику постійно діючого семінару (додатку 2).
13. Фінансово-економічному відділу (Кузьменко Л. Г.) передбачити оплату науково-педагогічних працівників університету, які будуть забезпечувати роботу семінару на умовах погодинної оплати згідно з наказом № 608 від 30.09.2004 р. «Про встановлення ставок погодинної оплати праці на тренінг-курсах «Впро-

вадження тренінгових технологій в навчальний процес»та «Сучасні методи навчання».

14. Контроль за виконанням наказу покласти на проректора з навчальної роботи Колота А. М.

Ректор **А. Ф. ПАВЛЕНКО**

Проект наказу вносить: **Узгоджено:**

Заступник проректора, Перший проректор _____ **М. І. ВАКУЛЕНКО**

Директор навчального центру **А. М. БЕРЕЗА**

Проректор з навчальної роботи **А. М. КОЛОТ**

Начальник фінансово-економічного відділу
_____ **Л. Г. КУЗЬМЕНКО**

Юрисконсульт
_____ **Ф. О. ПРИХОДЬКО**

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАКАЗ

«26» листопада 2004 року № 752

Про подальші заходи щодо проведення
педагогічного експерименту
відповідно до вимог Болонського процесу

В рамках проведення педагогічного експерименту по гармонізації освітньої діяльності до вимог Болонської декларації в КНЕУ.

НАКАЗУЮ:

1. Прийняти до виконання наказ Міністерства освіти і науки України від 20.10.04. № 812 «Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» і зокрема такі його пункти, що стосуються організації навчального процесу в університеті:

«2.1. Забезпечити проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу за визначеними напрямами підготовки і спеціальностями.

2.2. До 1 січня 2005 року розробити інформаційні пакети з напрямів(спеціальностей), за якими проводиться педагогічний експеримент.

2.3. Створити тимчасові робочі групи для розробки змістових модулів за напрямами підготовки (спеціальностями), з яких проводиться експеримент.

2.4. Забезпечити моніторинг результатів педагогічного експерименту та їх постійне висвітлення в науково-методичних виданнях, засобах масової інформації та на Веб-сторінках вищих навчальних закладів.

3. Встановити, що:

— ціна кредиту ECTS для напрямів підготовки (спеціальностей), з яких проводиться педагогічний експеримент, складає 36 академічних годин. Нормативна кількість на один навчальний рік — 60 кредитів ECTS;

— кількість кредитів ECTS на навчальну дисципліну визначається діленням загального обсягу годин з навчальної дисципліни на ціну кредиту (з округленням до 0,5 кредиту). Загальний обсяг годин з навчальної дисципліни повинен включати час на проведення лекцій, практичних, семінарських та лабораторних занять, консультацій, практик, самостійної та індивідуальної роботи і контрольних заходів;

— у навчальних робочих планах експериментальних напрямів підготовки (спеціальностей) вводиться додаткова графа «Кредити ECTS»;

— в академічній довідці в графі «Години» через дріб зазначається кількість кредитів ECTS, а в графі «Оцінки» через дріб — оцінка за шкалою ECTS».

2. Деканам факультетів, завідувачам кафедрі керівникам структурних підрозділів, що забезпечують організацію навчального процесу в університеті, довести до підпорядкованих Вам колективів зміст положень наказу Міністерства освіти і науки України, зазначених у пункті 1.

3. Ректору на виконання зазначених положень наказу Міністерства освіти науки України від 20.10.04 № 812 «Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» провести в університеті наступні заходи:

3.1. До 25 грудня 2004 року забезпечити розробку необхідних матеріалів до Інформаційних пакетів ECTS з напрямів і спеціальностей університету за формою, що додається.

3.2. Забезпечити моніторинг результатів педагогічного експерименту та їх постійне висвітлення в науково-методичних виданнях, засобах масової інформації та на Веб-сторінках серверу університету.

4. Навчальному-методичному відділу (Субіна О. О.) здійснити ряд організаційно-методичних заходів по підготовці до розробки Інформаційних пакетів ECTS:

4.1. Підготувати проект наказу про закріплення відповідальних за підготовку окремих розділів Інформаційних пакетів ECTS, затвердити його у встановленому порядку і довести до відповідних структурних підрозділів.

Термін — до 28.11.2004 р.

4.2. Відповідно до затвердженої Міністерством структури розробити макет Інформаційного пакету ECTS для використання його в практиці підготовки матеріалів по кожному факультету в розрізі спеціальностей.

Термін — до 1.12.2004 р.

4.3. Організувати проведення засідання робочої групу КНЕУ з питань реалізації положень Болонської декларації у навчальному процесі університету, на якому роз'яснити основні вимоги щодо розробки відповідних розділів Інформаційних пакетів ECTS за представленим макетом.

Термін — до 3.12.2004 р.

4.4. Узагальнити і впорядкувати матеріали Інформаційних пакетів ECTS за визначеними напрямами підготовки і спеціальностями, представлені відповідними структурними підрозділами, та представити їх на затвердження Вченої ради університету.

5. Навчальному центру (Береза А. М.):

5.1. Розробити нові форми робочих навчальних планів з додатковою графою «Кредити ECTS».

5.2. Спільно з кафедрами університету; визначити навчальне навантаження дисциплін в кредитах ECTS і внести його до навчальних планів підготовки фахівців.

6. Контроль за виконанням даного наказу покласти на проректора з навчальної роботи Колота А. М.

Ректор **А. Ф. ПАВЛЕНКО**

Проект наказу вносить: **Узгоджено:**

Проректор
з навчальної роботи

Проректор
_____ М. І. ВАКУЛЕНКО
_____ А. М. БЕРЕЗА

Проректор
_____ С. В. СТЕПАНЕНКО

Юрисконсульт
_____ Ф. О. ПРИХОДЬКО

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАКАЗ

«1» грудня 2004 року № 760

Про підготовку
Інформаційних пакетів ECTS

На виконання наказу Міністерства освіти і науки України від 20.10.04 р. № 812 «Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу», наказу ректора від 26.11.2004 р. № 752 «Про подальші заходи щодо проведення педагогічного експерименту відповідно до вимог Болонського процесу» та з метою розробки Інформаційних пакетів ECTS за спеціальностями.

НАКАЗУЮ:

1. Призначити відповідальними за підготовку окремих розділів Інформаційних пакетів ECTS (у відповідності з вимогами до структурних частин Інформаційних пакетів ECTS, затверджених Міністерством освіти і науки, — див. додаток до Наказу ректора від 26.11.04 № 752) керівників таких структурних підрозділів:

1.1. Начальника навчально-методичного відділу (Субіна О. О.) — за підготовку розділів:

Вступ — що таке ECTS?
I — Навчальний заклад
А. Назва й адреса
В. Координатор ECTS від закладу
Г. Загальний опис закладу

II — Загальна практична інформація
Е. Умови навчання
1. Бібліотеки
2. Навчально-лабораторна база
Є. Інша практична інформація

Ж. Позапрограмна діяльність і дозвілля

IV — Словник

1.2. Декана по роботі з іноземними студентами (Малий І. Й.) — за підготовку розділів:

II — Загальна практична інформація

А. Формальності, прийняті в Україні, щодо прийому студентів

Б. Як потрапити до закладу

В. Вартість проживання

Г. Забезпечення житлом

Д. Здоров'я і страхування

1. Медичне обслуговування
2. Студенти з особливими потребами
3. Страхування

1.3. Директора Навчального центра (Береза А. М.) — за підготовку розділів:

I — Навчальний заклад

Б. Академічний календар

Д. Процедура допуску до навчання

III — Факультет (інститут тощо)

Б. Ступенева структура

1. Кваліфікації (освітня та професійна)
2. Діаграма структури програми навчання

1.4. Деканів факультетів — за підготовку розділів:

III — Факультет (інститут тощо)

А. Загальний опис факультету (інституту тощо)

1.5. Завідувачів кафедрами — за підготовку розділів:

III — Факультет (інститут тощо)

В. Індивідуальні розділи програми навчання (опис індивідуальних розділів навчальних програм дисциплін)

1. Ідентифікація
2. Опис
3. Рівень
4. Обов'язкові чи факультативні розділи програми навчання
5. Викладацький склад
6. Тривалість
7. Форми та методи навчання
8. Оцінювання
9. Мова

2. Відповідальним за підготовку розділів Інформаційних пакетів ECTS представити всі необхідні матеріали в паперовому та електронному вигляді до навчально-методичного відділу (к. 313):

2.1. До 25 грудня 2004 року всі матеріали до розділів: *Вступ, розділу I — Навчальний заклад (всі пункти), розділу II — Загальна практична інформація (всі пункти), розділу III — Факультет (інститут тощо) (пункт А — Загальний опис факультету)*;

2.2. До 1 лютого всі матеріали до розділу *III — Факультет (інститут тощо): пункту Б — Ступенева структура та пункту В Індивідуальні розділи програми навчання*

3. Начальнику навчально-методичного відділу (Субіна О. О.) забезпечити узагальнення і впорядкування матеріалів Інформаційних пакетів ECTS за спеціальностями, представлені відповідними структурними підрозділами, і подати їх на затвердження Вченої ради університету.

4. Зобов'язати керівників всіх структурних підрозділів університету надавати необхідну інформацію, яка має ввійти до змісту Інформаційних пакетів ECTS, в разі звернення до них осіб, призначених відповідальними за підготовку окремих розділів Інформаційних пакетів ECTS, зазначених у пункті 1.

5. Контроль за виконанням даного наказу покласти на проректора з навчальної роботи Колота А. М.

Ректор **А. Ф. ПАВЛЕНКО**

Проект наказу вносить: **Узгоджено:**

Проректор
з навчальної роботи

Проректор
_____ М. І. ВАКУЛЕНКО
_____ А. М. КОЛОТ

Проректор
_____ С. В. СТЕПАНЕНКО

Юрисконсульт
_____ Ф. О. ПРИХОДЬКО

ДОДАТОК
до наказу МОН України
від____ №_____

ТИПОВА ФОРМА

Міністерство освіти і науки України

Назва навчального закладу

Назва факультету (інституту тощо)

EUROPEAN CREDIT TRANSFER SYSTEM

ECTS — ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПАКЕТ

Шифр та назва напряму підготовки (спеціальності)

2004

ПЕРЕЛІК ЕЛЕМЕНТІВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПАКЕТА

ВСТУП — ЩО ТАКЕ ECTS?

I — НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
А. Назва й адреса
Б. Академічний календар
В. Координатор ECTS від закладу
Г. Загальний опис закладу
Д. Процедура допуску до навчання

II — ЗАГАЛЬНА ПРАКТИЧНА ІНФОРМАЦІЯ
А. Формальності, прийняті в Україні, щодо прийому студентів
Б. Як потрапити до закладу
В. Вартість проживання
Г. Забезпечення житлом
Д. Здоров'я і страхування
1. Медичне обслуговування
2. Студенти з особливими потребами
3. Страхування

Е. Умови навчання
1. Бібліотеки
2. Матеріально-технічна база

Є. **Інша практична інформація**
Ж. Позапрограмна діяльність і дозвілля

III — ФАКУЛЬТЕТ (ІНСТИТУТ тощо)
А. Загальний опис факультету (інституту тощо)
Б. Ступенева структура
1. Кваліфікації (освітня та професійна)
2. Діаграма структури програми навчання

В. Індивідуальні розділи програми навчання
1. Ідентифікація
2. Опис
3. Рівень
4. Обов'язкові чи факультативні розділи програми навчання
5. Викладацький склад
6. Тривалість
7. Форми та методи навчання
8. Оцінювання
9. Мова

IV — СЛОВНИК

РОЗ'ЯСНЕННЯ ДО ЗМІСТУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПАКЕТА

Вищий навчальний заклад, що використовує ECTS, випускає інформаційні пакети з кожного напряму (спеціальності) як довідники для студентів і викладацького складу та потенційних партнерів. Призначення інформаційних пакетів полягає у тому, щоб сприяти прозорості освітньо-професійної програми, сприяти орієнтуванню студентів на вибір відповідних програм підготовки фахівців і плануванню подальшого навчання, в тому числі в інших вищих навчальних закладах, забезпечувати практичною інформацією.

Інформаційні пакети повинні щорічно оновлюватися і бути легкодоступними для користувачів, в тому числі в мережі Інтернет.

Інформаційний пакет видається державною, англійською, а за необхідності також іншими мовами.

ВСТУП — ЩО ТАКЕ ECTS?

Вступ містить стислий опис ECTS задля інформування студентів щодо організації навчального процесу.

І — НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД

А. Назва й адреса

Повна назва й адреса, включаючи номери телефону, телефаксу (з кодом країни і області чи міста) та e-mail. Карта міста чи центру міста, або університетського містечка може дати хороше загальне уявлення про місце розташування навчального закладу та інших приміщень, що входять до його складу.

Б. Академічний календар

Академічний календар являє собою узагальнений опис графіку навчального процесу і включає часові межі навчальних років, поділ програми навчання (семестри, триместри тощо), основні періоди контрольних заходів і канікул.

В. Координатор ECTS від закладу

Вичерпна інформація для встановлення ділових зв'язків, включаючи повне ім'я, адресу, номери телефону і телефаксу, e-mail як координатора, так і осіб, які його заміщують у випадку його відсутності. Необхідно вказати години, коли можна зв'язатися з координатором особисто.

Г. Загальний опис закладу

Стисла історія закладу доповнюється його описом (рік заснування, історія розвитку, зміни назви, правоустановчі документи, кількісний і якісний склад науково-педагогічних працівників, наукові школи тощо), статус (державний, комунальний чи приватний, чи він є структурним підрозділом у складі університету), рівень акредитації (номер ліцензії, сертифікату про акредитацію і дату видачі), організаційна структура навчального закладу (структурні підрозділи).

Д. Процедура допуску до навчання

Інформація під цим заголовком є важливою для визначення порядку

допуску до програми навчання. Вона повинна включати:

1) Терміни подачі заяв;

2) Строки реєстрації і подачі документів;

3) Вимоги до рівня підготовленості студента для зарахування на курс програми навчання;

4) Лінгвістичні вимоги, включаючи рівень майстерності, який рекомендується чи вимагається, будь-які завірені посвідчення про набуті навички і проходження курсів мовної підготовки чи здачу тестів на перевірку майстерності і т. ін.;

5) Інформація щодо фінансових витрат студентів.

ІІ — ЗАГАЛЬНА ПРАКТИЧНА ІНФОРМАЦІЯ

А. Формальності, прийняті в Україні, щодо прийому студентів

Візовий режим та реєстрація: детальна інформація про те, що очікуватиме особу, яка приїхала на навчання до закладу. Студентам необхідно надати вичерпну інформацію, що стосується формальностей, яких необхідно дотримуватися, щоб одержати дозвіл на поселення чи працю (де необхідно), і зареєструватися у відповідних державних, регіональних чи місцевих органах.

Інформаційний пакет може містити перелік основних практичних питань, над якими студенту слід подумати перед від'їздом до України.

Б. Як потрапити до закладу

Крім надання офіційної поштової адреси, номерів телефону і телефаксу, e-mail, студентам слід точно знати, куди, коли і кому вони повинні повідомити про приїзд.

В. Вартість проживання

Слід надати інформацію про показник середньої вартості проживання у місці навчання. Рекомендується включати приклади можливих рівнів видатків за основними статтями, які слід передбачити у бюджеті студентів, на кілька місяців, а також інформацію про будь-які інші особливі зручності, доступні для студентів (ресторани, кафе і т. ін.).

Г. Забезпечення житлом

Ця частина повинна містити детальну інформацію про осіб, з якими можна встановити контакт, місце і час, в межах навчального закладу чи іншого місця, де іноземні студенти можуть одержати пораду і допомогу у пошуку житла.

Формальності, яких студентам, можливо, доведеться дотримуватися, повинні бути чітко перераховані за пунктами. Слід чітко встановити кінцеві терміни і правила реєстрації проживання. Вказати про наявність житла для студентів з особливими потребами. Студентів необхідно інформувати про порівняльні ціни на різні типи житла і пов'язані з ними витрати і формальності.

Д. Здоров'я і страхування

1. Медичне обслуговування

Майбутнім студентам слід одержати інформацію про умови, за яких вони можуть користуватися медичним обслуговуванням і послугами лікарні.

2. Студенти з особливими потребами

Повна назва і адреса, номери телефону і телефаксу, скринька електронної пошти служби, куди можуть звернутися студенти з особливими потребами.

3. Страхування

Студентам слід надати інформацію про те, як одержати страховку за підтримки системи соціального страхового забезпечення України, і про альтернативи, які можуть бути доступними, для страхування здоров'я та життя від інших факторів ризику там, де державне забезпечення виявляється неадекватним.

Е. Умови навчання

1. Бібліотеки

Надається інформація стосовно розміру, можливостей і місця знаходження бібліотеки і відповідних служб.

Години роботи і періоди, умови тимчасового користування книгами і т. ін., повинні встановлюватися особливо чітко.

2. Умови для навчання

Інформація щодо забезпечення навчальними лабораторіями, комп'ютерами, доступ до мережі Internet, Intranet тощо.

Є. Інша практична інформація

Практична інформація про банки, громадський транспорт тощо.

Ж. Позапрограмна діяльність і дозвілля

Коротке посилання на студентське самоврядування чи інші студентські асоціації (формальності і умови членства) і спортивної, і культурної діяльності, доступної для студентів. Додаткова інформація про види дозвілля може надаватися окремо.

ІІІ — ФАКУЛЬТЕТ (ІНСТИТУТ тощо)

А. Загальний опис факультету (інституту тощо)

Інформація про факультет (інститут, кафедри тощо) і характерні особливості, що є загальними для всіх.

1. Координатор ECTS від факультету (інституту тощо): вичерпна контактна інформація, що включає повну назву, адресу, e-mail, номери телефону і телефаксу, а також e-mail як координатора, так і тих, хто його заміщає. Вказати години, коли можна зв'язатись з координатором.

2. Стислий опис структури й організації факультету (інституту тощо), включаючи кількість штатних працівників і студентів, а також основні напрямки науково-дослідної роботи.

3. Стислий опис умов для навчання на факультеті (бібліотека, лабораторія, майстерня чи її приміщення, їх обладнання і т. ін.).

4. Перелік запропонованих програм навчання з присвоєнням ступенів (бакалавр, магістр), кваліфікацій і тривалості навчання за кожною з них.

5. Опис основних методів викладання і навчання, що використовуються, і способів оцінювання знань, умінь і навичок студентів, включаючи, наприклад, письмові й усні екзамени, результати виконання практичних, лабораторних завдань чи галузевої практики, успішне завершення виробничої практики чи написання кваліфікаційної роботи на задовільному рівні.

6. Шкала виставлення оцінок. Інформація повинна стосуватися системи, яку використовує заклад, та правил переведення її в шкалу оцінок за ECTS.

Б. Ступенева структура

1. Кваліфікації (освітня та професійна)

Опис і структура конкретних програм навчання, які пропонуються факультетом. Інформація про те, як студенти могли б виконати вимоги, необхідні для одержання певних кваліфікацій.

2. Діаграма структури програми навчання

Перелік навчальних дисциплін і практик із зазначенням обсягу у кредитах за ECT8. Корисною практикою є складання діаграм, таблиць, структурно-логічних схем тощо, що показують структуру програм навчання, із зазначенням числа кредитів за ECTS, призначених для кожного розділу програми навчання.

В. Індивідуальні розділи програми навчання

Всі розділи програми навчання (навчальні дисципліни, практики тощо) повинні бути включені в інформаційний пакет. Розділи програми навчання визначаються факультетом (інститутом тощо). У випадках, де наявність розділів програми навчання може залежати від мінімальної кількості студентів, яких приймають, цей мінімум повинен бути чітко визначеним.

Хоча наукові дослідження вилучені з ECTS, студенти можуть брати участь в науково-дослідних роботах, якщо це є необхідним для здобуття відповідного ступеня чи кваліфікації. Відповідно до цього діяльність такого роду необхідно докладно висвітлити в інформаційному пакеті із зазначенням виділених кредитів, процедури оцінювання і описом методів.

Опис індивідуальних розділів (навчальних програм дисциплін) програми навчання є найважливішою частиною інформаційного пакета. Його підготовка вимагає особливої уваги, і він повинен містити таку інформацію:

1. Ідентифікація

Назва розділу програми навчання і його шифр (якщо є).

2. Опис

Чіткий опис змісту кожного розділу. Незважаючи на стислість, інформація повинна бути достатньо детальною, щоб потенційні партнери могли зрозуміти теми, що пропонуються.

3. Рівень

Рівень розділу програми навчання може визначатися через посилання на:

А) Попередні умови: попередні компетенції (знання, уміння, навички), якими має володіти студент на початку вивчення розділу програми навчання, включаючи список літератури та інші навчальні матеріали з програми навчання.

Б) Цілі та завдання: опис результатів навчання, що передбачаються з кожного розділу програми навчання з точки зору досягнення цілей навчання.

В) Бібліографію: навчальні книги чи інші навчальні матеріали, що будуть необхідними під час вивчення певного розділу програми навчання.

4. Обов'язкові чи факультативні (за вибором студента) розділи програми навчання

Інформаційний пакет має задекларувати обов'язкові та факультативні (за вибором студента) розділи програми навчання.

5. Викладацький склад

Варто подавати прізвище, ім'я, науковий ступінь, вчене звання науково-педагогічних працівників, які залучені до викладання кожного розділу програми навчання.

6. Тривалість

У загальну кількість часу, що офіційно вимагається для завершення вивчення певного розділу програми навчання, необхідно включити кількість годин, відведених на його вивчення кожного тижня, семестру чи триместру тощо, року програми навчання.

7. Форми та методи навчання

Надати детальну інформацію стосовно форм та методів навчання, годин, виділених на один тиждень, і кількості тижнів, відведених на засвоєння кожного розділу програми навчання.

8. Оцінювання

Характер, тривалість, вибір часу і повторюваності форм оцінювання, що є характерними для цього розділу програми навчання, необхідно навести і описати. Встановити періоди контрольних заходів.

Навчальний заклад для студентів з особливими потребами може укладати угоди, за якими, наприклад, їм дозволяють користуватися під час контрольних заходів мовами, що не є офіційними у закладі, словниками чи збільшують ліміт часу для їх завершення тощо. Такі угоди повинні бути індивідуалізовані.

Необхідно надати докладну інформацію щодо процедур проведення контрольних заходів.

9. Мова

Необхідно вказати розділи програми навчання, вивчення яких можливе не державною мовою.

IV — СЛОВНИК

Словник термінології, що використовується в інформаційному пакеті.

МІНІСТЕРСТВО НАУКИ І ОСВІТИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАКАЗ

«29».04.2005 року **№ 261**

Про затвердження нових редакцій
нормативних документів, що
регламентують організацію контролю
якості знань студентів

На виконання Ухвали Вченої ради університету «Про внесення змін і доповнень до нормативних документів, що регламентують організацію навчального процесу», від 28 квітня 2005 року

НАКАЗУЮ:

1. Деканам факультетів, завідувачам кафедр:

1.1. Забезпечити введення в дію нових редакцій «Порядку оцінювання знань студентів КНЕУ з урахуванням вимог Болонської декларації» (Додаток 1) та «Порядок ліквідації академічних заборгованостей студентів» (Додаток 2) з другого семестру 2004/2005 навчального року для студентів, що навчаються на бакалаврському і магістерському рівнях всіх форм навчання.

1.2. Забезпечити реалізацію заходів, що передбачені Ухвалою Вченої ради університету від 28 квітня 2005 року.

2. Контроль за виконанням наказу покласти на першого проректора М. І. Вакуленка та проректорів з навчальної роботи А. М. Колота та С. В. Степаненка.

Ректор **А. Ф. Павленко**

Проект наказу вносить:
Проректор

Узгоджено:
Проректор_____ А. М. Колот_____
Проректор _____ С. В. Степаненко
Юрисконсульт
_____ Ф. О. Приходько

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

УХВАЛЕНО
Вченою радою університету
(від 30.09.2004, протокол № 2)
зі змінами та доповненнями,
затвердженими ухвалою Вченої ради
від 28.04.2005, протокол № 9)

ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ КНЕУ З УРАХУВАННЯМ ВИМОГ БОЛОНСЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ

Київ КНЕУ 2005

І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Даний порядок розроблений з метою удосконалення чинної в університеті системи контролю якості знань студентів та адаптації її до загальноєвропейських вимог, визначених Європейською системою залікових кредитів (далі ECTS).

1.2. Порядок розкриває основні принципи організації поточного і підсумкового контролю знань студентів, що навчаються на бакалаврському і магістерському рівнях всіх форм навчання, а також методику переведення показників академічної успішності студентів КНЕУ в шкалу ECTS, і спрямований на ефективну реалізацію таких завдань:

— підвищення мотивації студентів до систематичної активної роботи впродовж навчального року, переорієнтація їхніх цілей з отримання позитивної оцінки на формування стійких знань, умінь та навичок;

— систематизація знань та активне їх засвоєння упродовж навчального року;

— недопущення розбіжностей між завданнями, що виносяться для контролю і програмою дисципліни;

— відкритість контролю: ознайомлення студентів на початку вивчення дисципліни з контрольними завданнями та всіма формами контрольних заходів і критеріями їх оцінювання;

— подолання елементів суб'єктивізму при оцінюванні знань, що забезпечується складанням контрольних завдань та іспитів у письмовій формі із застосуванням 100-бальної шкали оцінювання;

— забезпечення належних умов вивчення програмного матеріалу і підготовки до контрольних заходів, що досягаються шляхом чіткого їх розмежування за змістом й у часі;

— розширення можливостей для всебічного розкриття здібностей студентів, розвитку їх творчого мислення та підвищення ефективності роботи викладацького складу.

ІІ. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

2.1. Оцінювання знань студентів з навчальних дисципліни здійснюється на основі результатів поточного модульного контролю (ПМК) і підсумкового контролю знань (іспиту).

Оцінювання знань студентів з нормативних дисциплін здійснюється на основі результатів поточного контролю знань та іспиту.

Оцінювання знань студентів з вибіркових дисциплін здійснюється на основі результатів поточного модульного контролю.

2.2. Об'єктом оцінювання знань студентів є програмний матеріал дисципліни різного характеру і рівня складності, засвоєння якого відповідно перевіряється під час поточного контролю і на іспиті.

2.2.1. **Завданням поточного контролю** є перевірка розуміння та засвоєння певного матеріалу, вироблених навичок проведення розрахункових робіт, умінь самостійно опрацьовувати тексти, здатності осмислити зміст теми чи розділу, умінь публічно чи письмово представити певний матеріал (презентація).

2.2.2. **Завданням іспиту** є перевірка розуміння студентом програмного матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчого використання накопичених знань, уміння сформувати своє ставлення до певної проблеми навчальної дисципліни тощо.

2.3. Оцінювання здійснюється за 100-бальною шкалою.

2.4. З нормативних навчальних дисциплін, де оцінювання рівня знань студентів здійснюється на основі результатів поточного контролю та іспиту, завдання поточного контролю оцінюються в діапазоні від 0 до 40 балів (включно), а завдання, що виносяться на іспит — від 0 до 60 балів (включно).

2.5. З вибіркових навчальних дисциплін, де оцінювання рівня знань студентів здійснюється за результатами поточного модульного контролю, завдання поточного контролю оцінюються **в діапазоні від 0 до 100 балів** (включно).

2.6. Якщо дисципліна вивчається протягом 2-х і більше семестрів з підсумковим контролем у формі іспиту, то в загальній підсумковій оцінці враховуються середній бал за результатами поточного контролю в усіх семестрах, в яких вивчалася дисципліна, та результати іспиту. При цьому поточна успішність в усіх семестрах оцінюється в діапазоні від 0 до 40 балів (включно), а результати поточного контролю знань студентів (числом, кратним «5») в кожному семестрі фіксуються у відомості обліку успішності за поточним модульним контролем (Додаток 2).

ІІІ. ОРГАНІЗАЦІЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ

3.1. При організації ***поточного контролю*** кафедри самостійно розподіляють загальну кількість балів, за якими оцінюється вся поточна робота, між відповідними об'єктами контролю, визначеними цим порядком, визначають форми проведення конт-

рольних заходів та критерії їх оцінювання, включають до робочих навчальних програм і доводять до відома студентів на початку семестру.

3.2. За рішенням кафедри студентам, які брали участь в позанавчальній науковій діяльності —в роботі конференцій, підготовці наукових публікацій тощо — можуть присуджуватись додаткові бали за результати поточного контролю. При цьому загальна кількість балів, що вноситься до відомості за поточну роботу не може перевищувати 40 балів (при підсумковому контролі у формі іспиту) або 100 балів (при поточному модульному контролі).

3.3. Результати поточного контролю знань студентів (числом, кратним «5»), вносяться до відомості обліку поточної і підсумкової успішності (Додаток1) при підсумковому контролі у формі іспиту або до відомості обліку успішності за поточним модульним контролем (Додаток 2) враховуються при виставленні підсумкового балу за опанування дисципліни.

Організація поточного контролю знань студентів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр

3.4. Об'єктами поточного контролю знань студентів бакалаврського рівня підготовки є:

а) систематичність та активність роботи на семінарських (практичних, лабораторних) заняттях;

б) виконання завдань для самостійного опрацювання;

в) виконання модульних (контрольних) завдань.

3.4.1. При **контролі систематичності та активності роботи на семінарських (практичних, лабораторних) заняттях** оцінці можуть підлягати: рівень знань, продемонстрований у відповідях і виступах на семінарських і практичних заняттях; активність при обговоренні питань, що винесені на семінарські (практичні) заняття; результати виконання і захисту лабораторних робіт, експрес-контролю тощо.

3.4.2. При **контролі виконання завдань для самостійного опрацювання** оцінці можуть підлягати: самостійне опрацювання тем в цілому чи окремих питань; проведення розрахунків; написання рефератів, есе; підготовка конспектів навчальних чи наукових текстів, переклад іноземних текстів встановлених обсягів, підготовка реферативних матеріалів з публікацій тощо.

3.4.3. При виконанні **модульних (контрольних) завдань** оцінці підлягають теоретичні знання та практичні навички, яких на-

були студенти після опанування певного модуля. Модульний контроль може проводитись у формі тестів, відповідей на теоретичні питання або розв'язання практичних завдань під час проведення контрольних робіт, виконання індивідуальних завдань, розв'язання виробничих ситуацій (кейсів) тощо.

Кількість модульних (контрольних) завдань залежить від числа годин, відведених на вивчення дисципліни в семестрі і унормовується таким чином:

Кількість годин, відведених на вивчення дисципліни	**Кількість модульних (контрольних) завдань**
Від 1 до 5 кредитів ECTS	Не більше двох
Від 6 кредитів ECTS і більше	Не більше трьох

Організація поточного контролю знань студентів освітньо-кваліфікаційного рівня магістр

3.5. Об'єктом поточного контролю знань студентів магістерського рівня підготовки є програмний матеріал дисципліни, що перевіряється за двома напрямками:

а) перевірка теоретичних знань;

б) перевірка виконання індивідуальних практичних завдань.

3.5.1. **Оцінювання рівня засвоєння теоретичних знань** може здійснюватись в таких формах: підготовці звітів по відповідних темах дисципліни або написанні рефератів згідно з тематичним планом; виконанні письмової контрольної роботи за тестами або за білетами затвердженими кафедрою; проведенні усної співбесіди викладача зі студентом, в процесі якої студент дає відповіді на питання з різних тем дисципліни.

3.5.2. **Оцінювання рівня набутих практичних навичок** здійснюється за результатами виконання та захисту індивідуальних практичних завдань, що виконуються студентами на базі матеріалів виробництва (за місцем роботи або за місцем проходження практики).

Особливості поточного контролю знань студентів заочної форми навчання (бакалаврського і магістерського рівнів)

3.6. Формами поточного контролю знань студентів заочної форми навчання можуть бути: домашні письмові роботи з дисциплін, з яких складені індивідуальні завдання, або модульні (контрольні) завдання, що виконуються в аудиторії під контролем викладача.

3.7. Загальний порядок видачі, підготовки до виконання та контролю виконання індивідуальних завдань полягає в наступному:

3.7.1. Індивідуальні завдання для домашнього самостійного виконання видаються під час установчої сесії (начитки лекцій). Такі завдання можуть включатися до навчально-методичних посібників для самостійного вивчення дисциплін, розміщуватись на сайті університету або видаватися безпосередньо студентам. Студент повинен мати можливість отримати індивідуальні завдання і по закінченні сесії.

3.7.2. У міжсесійний період проводяться групові чи індивідуальні консультації за графіком складеним кафедрою і доведеним до відома студентів під час начитки лекцій.

3.7.3. За місяць до початку сесії студенти здають або пересилають поштою на кафедру виконані домашні роботи. Дата подання робіт фіксується на кафедрі в спеціальному журналі.

3.7.4. Роботи студентів мають бути перевірені кафедрою у семиденний термін, і в разі недопущення їх до захисту, повернені студентам для доопрацювання.

3.7.5. Під час сесії студенти обов'язково захищають свої домашні роботи в ході співбесіди з викладачем.

3.7.6. Написання і перевірка модульних (контрольних) завдань проводиться в сесійний період згідно з розкладом.

На поточний контроль виноситься завдання одного модуля, що охоплює ключові теми курсу. Завдання для модульного контролю затверджуються в установленому порядку.

IV. ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Підсумковий контроль знань студентів у формі іспиту

4.1. Оцінювання знань студентів з навчальних дисциплін, формою підсумкового контролю яких є ***іспит*** здійснюється на основі результатів поточного і підсумкового контролю знань (іспиту).

4.2. Іспити проводяться у формі виконання письмових екзаменаційних завдань.

4.3. На іспит виносяться вузлові питання, типові та комплексні задачі, ситуації, завдання, що потребують творчої відповіді та уміння синтезувати отримані знання і застосовувати їх при вирішенні практичних задач тощо.

4.4. Перелік питань, що охоплюють зміст програми дисципліни, критерії оцінювання екзаменаційних завдань визначаються кафедрою, включаються до робочої програми дисципліни і доводяться до студентів на початку семестру.

4.5. Екзаменаційний білет, як правило, містить 6 завдань, кожне з яких оцінюється за шкалою 10; 5; 0 балів.

За обґрунтованою пропозицією кафедри і погодженням проректора з навчальної роботи, до екзаменаційного білету може бути включена інша кількість завдань та визначений окремий порядок їх оцінювання.

4.6. Результати іспиту оцінюються в діапазоні від 0 до 60 балів (включно).

В разі, коли відповіді студента оцінені менше ніж в 30 балів (0,5,10,15,20,25), він отримує незадовільну оцінку за результатами іспиту (тобто 0 балів).

4.7. Загальна підсумкова оцінка з дисципліни складається з суми балів за результати поточного контролю знань та за виконання завдань, що виносяться на іспит (за умови, що на іспиті студент набрав не менше 30 балів).

Якщо на іспиті студент набрав менше 30 балів, а отже отримав незадовільну оцінку (див.п.4.6), загальна підсумкова оцінка включає лише результати поточного контролю.

4.8. До відомості обліку поточної і підсумкової успішності (Додаток 1) заносяться сумарні результати в балах поточного контролю та іспиту з урахуванням вимог, що викладені в п.4.7.

Підсумкове оцінювання знань за результатами поточного модульного контроль

4.9. З вибіркових навчальних дисциплін, де підсумкове оцінювання рівня знань студентів здійснюється за результатами поточного модульного контролю, завдання поточного контролю оцінюються **в діапазоні від 0 до 100 балів (включно)**.

4.10. В разі невиконання певних завдань поточного контролю з об’єктивних причин, студенти мають право, за дозволом декана, скласти їх до останнього семінарського (практичного, лабораторного) заняття. Час та порядок складання визначає викладач.

4.11. Підсумковий бал за результатами поточного модульного контролю оформлюється під час останнього семінарського (практичного, лабораторного) заняття відповідного семестру, а на заочній формі навчання — за розкладом екзаменаційно-лабораторних сесій.

4.12. Кількість балів (числом, кратним «5»), з дисциплін, де оцінювання рівня знань студентів здійснюється за результатами поточного модульного контролю, (від 0 до 100 балів (включно), вноситься до відомості обліку успішності за поточним модульним контролем (Додаток 2) і є основною для визначення загальної успішності студента з даного предмету.

V. УМОВИ ПЕРЕВЕДЕННЯ ДАНИХ 100-БАЛЬНОЇ ШКАЛИ ОЦІНЮВАННЯ В 4-БАЛЬНУ ТА ШКАЛУ ECTS

Переведення даних 100-бальної шкали оцінювання в 4-бальну та шкалу за системою ECTS здійснюється в такому порядку:

Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за бальною шкалою, що використовується в КНЕУ	**Оцінка за національною шкалою**
A	85—100	**5 (відмінно)**
B	80	**4 (добре)**
C	65—75	
D	60	**3 (задовільно)**
E	50—55	
FX	20—45	**2 (незадовільно) з можливістю повторного складання**
F	0—15	**2 (незадовільно) з обов'язковим повторним вивченням дисципліни**

Додаток 1

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет _____ Форма навчання _____
Спеціальність _____ Курс _____ Група _____
200____ / 200_____ навчальний рік

ВІДОМІСТЬ ОБЛІКУ ПОТОЧНОЇ І ПІДСУМКОВОЇ УСПІШНОСТІ № ____

з _____
(назва навчальної дисципліни)
за _____ навчальний семестр. Дата іспиту _____
Екзаменатор _____
(вчене звання, прізвище, ініціали)
Викладач, який веде практичні (семінарські, лабораторні) заняття_____
_____
(вчене звання, прізвище, ініціали)

№ п/п	Прізвище, ініціали студента	Код студента	Кількість балів за результатами ПМК	Підпис викладача	Кількість балів за результатами іспиту	Загальна кількість балів*	Підсумкова оцінка за 4-и бальною системою	Оцінка за шкалою ECTS	Підпис екзаменатора
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									
11									
12									
13									

* Графа 7 складається з кількості балів за результатами поточного контролю (гр. 4) і кількості балів за результатами іспиту (гр. 6), за умови якщо набрав більше 30 балів і більше балів. Якщо на іспиті студент набрав менше 30 балів, то загальна кількість балів (гр. 7) складається лише з кількості балів за результатами поточного контролю (гр. 4).

№ п/п	Прізвище, ініціали студента	Код студента	Кількість балів за результатами ПМК	Підпис викладача	Кількість балів за результатами іспиту	Загальна кількість балів*	Підсумкова оцінка за 4-и бальною системою	Оцінка за шкалою ECTS	Підпис екзаменатора
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
14									
15									
16									
17									
18									
19									
20									
21									
22									
23									
24									
25									
26									
27									
28									
29									
30									
31									

Студентів у групі _____

Декан _____
(підпис, прізвище)

_____

Не з'явилось _____
Були присутні _____
«Відмінно» **A** _____
«Добре» _____ у т.ч. **B** _____ **C** _____
«Задовільно» __ у т.ч. **D** _____ **E** _____
«Незадовільно» _____ **у т.ч.**
FX з можливістю повторного складання _____
F з обов'язковим повторним вивченням дисципліни _____

Екзаменатор _____
(підпис)

* Графа 7 складається з кількості балів за результатами поточного контролю (гр. 4) і кількості балів за результатами іспиту (гр. 6), за умови якщо набрав більше 30 балів і більше балів. Якщо на іспиті студент набрав менше 30 балів, то загальна кількість балів (гр. 7) складається лише з кількості балів за результатами поточного контролю (гр. 4).

Додаток 2

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет _____ Форма навчання _____
Спеціальність _____ Курс _____ Група _____
200____ / 200_____ навчальний рік

ВІДОМІСТЬ ОБЛІКУ УСПІШНОСТІ
ЗА ПОТОЧНИМ МОДУЛЬНИМ КОНТРОЛЕМ № ____

з _____
(назва навчальної дисципліни)
за _____ навчальний семестр. Дата заповнення _____
Екзаменатор _____
(вчене звання, прізвище, ініціали)
Викладач_____
(вчене звання, прізвище, ініціали)

№ п/п	Прізвище, ініціали студента	Код студента	Кількість балів за результатами ПМК	Підсумкова оцінка за 4-и бальною системою	Оцінка за шкалою ECTS	Підпис викладача
1	2	3	4	8	9	10
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						
10						
11						
12						
13						

№ п/п	Прізвище, ініціали студента	Код студента	Кількість балів за результатами ПМК	Підсумкова оцінка за 4-и бальною системою	Оцінка за шкалою ECTS	Підпис викладача
1	2	3	4	8	9	10
14						
15						
16						
17						
18						
19						
20						
21						
22						
23						
24						
25						
26						
27						
28						
29						
30						
31						
32						
33						

Студентів у групі _____

Декан _____
(підпис, прізвище)

_____

«Відмінно» **A** _____
«Добре» _____ у т.ч. **B** _____ **C** _____
«Задовільно» __ у т.ч. **D** _____ **E** _____
«Незадовільно» _____ **у т.ч.**
FX з можливістю повторного складання _____
F з обов'язковим повторним вивченням дисципліни _____

Екзаменатор _____
(підпис)

Додаток до наказу 2

УХВАЛЕНО
Вченою радою університету
(від 30.09.2004, протокол № 2)
зі змінами та доповненнями,
затвердженими ухвалою Вченої ради
від 28.04.2005, протокол № 9)

ПОРЯДОК ЛІКВІДАЦІЇ АКАДЕМІЧНИХ ЗАБОРГОВАНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ

1. Академічна заборгованість студентів з іспиту

Студенти, які набрали за результатами поточного і підсумкового контролю від 20 до 45 балів (з врахуванням 30 і більше балів, що студент набрав на іспиті), після належної підготовки мають право повторно складати іспит за власною заявою.

Перескладання іспиту з дисципліни дозволяється двічі, але якщо студент не пересклав іспит двічі, то він зобов'язаний повторно вивчити дисципліну і знову скласти іспит (востаннє).

Студенти, які набрали за результатами поточного і підсумкового контролю від 0 до 15 балів (якщо на іспиті студент набрав менше 30 балів, то результати підсумкового контролю не враховуються) зобов'язані написати заяву на повторне вивчення дисципліни на різних формах навчання свого чи іншого факультету і там скласти іспит. Для студентів 4 курсу бакалаврського рівня і магістерських програм дозволяється написати заяву на індивідуально-консультаційну роботу з викладачем і згідно направлення деканату отримувати та здавати викладачу під час консультацій виконані завдання, модулі тощо і набрати бали поточної успішності і в кінці семестру, згідно графіку затвердженному деканом, здати іспит.

2. Академічна заборгованість студентів з підсумкового модульного контролю (ПМК)

Студенти, які набрали за результатами поточного контролю від 0 до 15 балів зобов'язані написати заяву на повторне вивчення дисципліни на різних формах навчання свого чи іншого факультету. Для студентів 4 курсу бакалаврського рівня і магістерських програм дозволяється написати заяву на індивідуально-

консультаційну роботу з викладачем і згідно направлення деканату отримувати та здавати викладачу під час консультацій виконані завдання, модулі тощо і набрати бали поточної успішності і в кінці семестру, згідно графіку затвердженному деканом отримати підсумковий модульний контроль.

Студенти, які набрали за результатами поточного контролю від 20 до 45 балів, зобов'язані написати заяву на індивідуально-консультаційну роботу з викладачем і згідно направлення деканату отримувати та здавати викладачу під час консультацій виконані завдання, модулі тощо і набрати бали поточної успішності і в кінці семестру, згідно графіку затвердженному деканом отримати підсумковий модульний контроль.

3. Терміни ліквідації академічної заборгованості студентів

Дисципліни «Вища математика для економістів» та «Політична економія» для напряму «Економіка і підприємництво», «Вища математика» та «Політична економія» для спеціальності «Менеджмент організацій», «Теорія держави та права» для спеціальності «Правознавство» є фундаментальними для вивчення інших дисциплін і студенти зобов'язані ліквідувати академічну заборгованість до 3 курсу. Академічну заборгованість з інших дисциплін студенти мають право ліквідувати до закінчення навчання на бакалаврському циклі.

4. Відрахування студентів з університету

Студенти, які одержали під час сесії більше двох академічних заборгованостей та у випадках накопичення більше двох академічних заборгованостей, відраховуються з університету за поданням декана та рішенням ректора.

Студенти, які не з'явилися на екзамен без поважних причин, вважаються такими, що одержали незадовільну оцінку і мають академічну заборгованість. Рівень знань оцінюється по результатам поточного контролю.

Студенти, які не ліквідували академічну заборгованість до третього курсу з дисциплін «Вища математика для економістів» та «Політична економія» для напряму «Економіка і підприємництво», «Вища математика» та «Політична економія» для спеціальності «Менеджмент організацій», «Теорія держави та права» для спеціальності «Правознавство», відраховуються з університету.

Студенти, які не ліквідували академічну заборгованість з інших дисциплін до закінчення навчання на бакалаврському циклі відраховуються з університету, отримують довідку встановлено-

го зразку. Після ліквідації всіх заборгованостей в термін до трьох років студенту видається диплом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Ван дер Венде М. К.* Болонская декларация: расширение доступности и повышение конкурентоспособности высшего образования в Европе // Высшее образование в Европе. — 2000. —№ 3. — Том XXV.

2. *Долженко О. В.* Сорбонская и Болонская декларации: Информация к размышлению… // Вестник высшей школы: Alma mater — 2000. — № 6.

3. *Лукичев Г.А.* Интеграция и эффективность — цели реформ в высшем образовании стран Европы // Научный вестник Московского государственного технического университета гражданской авиации. — 2000. — № 26. — С. 13—18.

4. *Мюллер В. К.* Англо-русский словарь: 70 000 слов и выражений. Изд. 14-е, стереотип. — М.: «Советская энциклопедия», 1969. — 912 с.

5. Реформа высшего образования в Нидерландах // Голландский институт в Санкт-Петербурге: http://www.holinst.spb.ru

6. *Barblan A.* The Sorbonne Declaration — Follow-Up and Implications: A Personal View. — Geneva: AEU/CRE, 1999. {Сорбонская декларация — реализация и значение: частный взгляд}

7. *Beverwijk J. and van der Maat L.* Introducing the Undergraduate-Graduate Structure: Reforming, Adding, and Renaming: Paper presented at the 21st EAIR Conference, Lund, August 1999 {Введение достепенной — послестепенной структуры: реформирование, добавление и переименование: Документ, представленный на 21-й конференции EAIR, Лунд, август 1999 года} (не опубликовано).

8. From Bologna to Prague — Reform of Study Programmes and Structures in Germany. — Bonn, HRK, 2000. — 63 pp. {От Болоньи к Праге — Реформа программ обучения и обучающих структур в Германии}

9. *Harris Christopher*. In the Shadow of Bologna / EAIE Forum, 2000. — Special Edition. — P. 22—24. {Под сенью Болоньи}

10. *Haug Guy*. The Follow-up Process to the Bologna Declaration / «From Bologna to Prague» — Reform of Study Programmes and Structures in Germany. — Bonn, HRK, 2000. — 63 pp. — P. 47—56 {Процесс выполнения Болонской декларации}

11. *Haug Guy*. Trends and Issues in Learning Structures in Higher Education in Europe. — Bonn, HRK, 2000. — 77 pp. {Перспективы и проблемы обучающих структур в высшем образовании Европы}

12. *Haug G.* Trends and Issues in Learning Structures in Higher Education in Europe: Background paper commissioned by the European Commission DG XXII for the Bologna Meeting of 18—19 June 1999 {Перспективы и проблемы обучающих структур в высшем образовании Европы: Базовый документ, представленный DG XXII Европейской комиссии на Болонскую встречу 18—19 июня 1999 года} (не опубликовано).

13. News of the Recognition Field: Background Information for the ACE Track, 13th Annual Conference of the European Association for International Education (EAIE) 5 to 8 December, 2001, Tampere, Finland. — Riga: EAIE+Latvian ENIC/NARIC, 2001. — 60 pp. {Новости в области признания: базовая информация для семинаров, проводимых ACE в рамках 13-ой ежегодной конференции Европейской ассоциации международного образования 5—8 декабря 2001 года в Тампере, Финляндии}

14. *Pedrosa J.* Notes concerning the preparation of the Bologna meeting (Sorbonne Declaration) — Aveiro: 1999. {Заметки о подготовке Болонской встречи (Сорбонская декларация)}

15. *Prodi, R.* Idea dell' Europa. — Rome: Il Mulino, 1999. {Европейская идея}

16. Quality Assessment and Quality Development in German Universities with Particular Reference to the Assessment of Teaching. —Bonn, HRK, 2000. — 41 pp. {Оценка развития качества в немецких университетах со специфическим вниманием на оценку преподавания}

17. *Tauch Christian* Accreditation: a Change of Paradigm in German Higher Education // EAIE Forum. — 2000. —Vol. 2. — No. 1. — P. 12—14 {Аккредитация: смена парадигмы в немецком высшем образовании}

18. Recognition Issues in the Bologna Process: Final Report of the Working Party on Recognition Issues in the Bologna Process / News of the Recognition Field: Background Information for the ACE Track, 13th Annual Conference of the European Association for International Education (EAIE) 5 to 8 December, 2001, Tampere, Finland. — Riga: EAIE + Latvian ENIC/NARIC, 2001. — 60 pp. {Признание, вытекающее из Болонского процесса: Заключительный отчет Рабочей группы по (*по процедурам*) признания (*документов об образовании*), вытекающим из Болонского процесса}

19. Trends in Learning Structures in Higher Education (II): Follow—up Report prepared for the Salamanca and Prague Conferences of March/May 2001. — Helsinki: National Board of Education, 2001. — 63 pp. {Перспективы обучающих структур в высшем образовании (II): Сообщение, подготовленное к конференциям в Саламанке и Праге в марте/мае 2001}

20. hppt://www.accreditation—council.de/
21. hppt://www.bologna-berlin2003.de/pdf/bologna_declaration.pdf/
22. hppt://www.bologna-berlin2003.de/pdf/prager_kommunique.pdf/
23. hppt://www.enga.ne /
24. hppt://www.europa.eu.int/comm/education/recognition/
25. hppt://www.europa.eu.int/comm/education/sndex_en.html/
26. hppt://www.europa.eu.int/comm/socrates/ects.html#cl/
27. hppt://www.his.de/doku/abereich/ausland/proj/Eurostudent/
28. hppt://www.jointquality.org/
29. hppt://www.ingaahe.nl/
30. hppt://www.isic.de/
31. hppt://www.ia-up.org/papers.html/